

HRVATSKI TJEDNIK

novine za kulturna i društvena pitanja

NAKLADA MATICE HRVATSKE

zagreb,
21. svibnja 1971.
godina I
broj 6
cijena 2 dinara

*Kako se
montiraju
afere*

»SLUČAJ« PODRAVSKA SLATINA

Donosimo, bez komentara, novinske izvještaje i dokumente o takozvanom slučaju
Podravska Slatina

KLEVETE

ПОЛИТИКА

Озбиљно и гостојанствено реаговање на екстремне шојаде

(Чланови борачке организације Подравске Слатине расправљали о актуелној политичкој ситуацији. — Призор проласка дуге колоне аутомобила са заставама без петокраке звезде и „преудешеним“ националним грбовима борци овог краја доживели су као тешку провоکацију — Одлучан и јасан став свих учесника скупа)

Više od 600 bivših ratnika s područja podravskoslatinske komune pružilo je prekrije na velikom skupu u Podravskoj Slatini punu podršku odlukama 17. sednice Predsedništva SKJ, predloženim amandmanima, izlaganjima predsednika Tita u Labinu i na Drugom kongresu samoupravljača u Sarajevu. Skup je sazvao Opštinski odbor SUBNOR-a.

Меду ућесnicima narodnooslobodiлачког рата са овог подручја Slavonije запажени су и njihovi nekadašnji ratni komandanti, народни heroji и generali: Daka Pučić, Josip Antolić i Rade Knežević, као и saveznici i republički посланици овог краја. Пошто је — какоjavlja наš dopisnik D. Jović — минутом јутарњаodata пошта preminulom Milentiju Popoviću, председнику Savezne skupštine, бивши ratnici su ozbiljno i trezvено razmotrili političku situaciju u овој општини. Oduvek su Srbi i Hrvati u овој општини живeli u slozi i ljubavi, a u oslobođilačkom ratu učestvovalo je 3.500 Srba i Hrvata, dok je 6.000 ljudi i žena пalo као жртве fašizma.

Osnivanje ogranka Matice hrvatske vrši se, u poslednje vreme — kako se u ovom mestu ocenjuje — »iza leđa komune i društveno-političkih organizacija. I danas, pred sam početak rada ovog skupa boraca, poduža kolona automobila, okićena hrvatskim zastavama bez petokrake zvezde, demonstrativno je prodefinovala ovom lepotom slavonskom varošicom.

— Mi imamo dovoljno snage da se odlučno suprotstavimo i nacionalizmu i šovinizmu — istakao je Milun Karadić, sekretar Opštinskog komiteta SK dodajući da se neće tolerisati ekscesi usmereni na rušenje bratstva i jedinstva naših naroda. Pero Cara, potpredsednik Republičkog odbora Udruženja Saveza boraca Hrvatske i jedan od prvoboraca Slavonije, oštros je osudio šovističke i nacionalističke ispadne pojedinaca koji misle da je došlo njihovo vreme, a zatim rekao: — Hrvati u Hrvatskoj, komunisti i борци, одgovorni су за то како ће се u Hrvatskoj osjećati i Srbi i narodnosti. A исто тако — Srbi komunisti i Srbi борци i припадници narodnosti odgovorni су за то како ће се

SVJEDOČANSTVA

PROŠIRENA SJEDNICA OPĆINSKOG KOMITETA SK NAŠICE

Našičani nisu nikoga provocirali

Općinski komitet sa zabrinutošću primio izjave da su članovi Matice hrvatske iz Našica u nedjelju u Podravskoj Slatini provocirali борце

NAŠICE, 12. svibnja. — S potpunom odgovornošću tvrdimo da niještanautomobil koji je krenuo iz Našica nije imao zastavu bez petokrake, da nacionalni grbovi nisu bili izobljeđeni, da su dapače na automobilima bile oblijepljene papirnate republičke i partijske zastavice.

To je noćas, nakon rasprave koja je trajala više od četiri sata, zaključeno na proširenoj sjednici Općinskog komiteta Saveza komunista Našice, koja je raspravljala o političkoj situaciji na području ove komune u svjetlu zaključaka 17. sjednice Predsjedništva Saveza komunista Jugoslavije. Povod za ovakav stav bila je jučerašnja izjava Pere Cara, potpredsjednika SUBNOR-a Hrvatske, »Politici« koja je upućivala na zaključak da se kolona od više stotina automobila, koja se krećala od Našice prema Virovitici, nedolично i provokativno ponašala na prolazu kroz Podravsku Slatinu. Naime, u nedjelju se u tom mjestu, kako je poznato, održavao skup boraca dok su kolone automobila sa članovima Matice hrvatske iz slavonskih mjeseta kretale na osnivačku skupštinu ogranka Matice u Virovitici.

Komitet ocjenjuje da je članak u »Politici« i izjava Pere Cara stoga »puka izmišljotina, diverzija i svjesno sraćunata politička obmana kako bi se njome dezinformirala javnost i stvorilo uvjerenje da bez nekih samozvanih bastiona bratstva i jedinstva na političkom konceptu kako

ga oni shvaćaju nema socijalizma ni bratstva...«

Našički komitet suprotstavlja se onima koji ne mogu i neće razlikovati nacionalno-klasne boje od ustaških, koji u svemu nacionalnom vide ustaštvu i jednu nacionalnu manifestaciju inkriminiraju i na stotine ljudi proglašavaju petom kolonom a da to oni ničim nisu pokazali. Još jednom tvrdimo da našička kolona automobila ničim nije mogla provocirati борце na njihovu skupu u Podravskoj Slatini. Članovi komiteta izrazili su zabrinutost što su se борци u Podravskoj Slatini raziliši uvjereni da je to bila provokacija i da je ispred njih »prošla peta kolona«.

TO NIJE PREKRŠAJ

Općinski javni tužilac u Našicama Mato Margetić (još za područje Slavonske Orahovice i Podravskoje Slatine) izjavio je na spomenutoj sjednici Općinskog komiteta SK u Našicama da se nakon današnjih prikupljanja informacija u Podravskoj Slatini za sada ne može kolona automobila okarakterizirati kao provokacija, jer taman da je i bilo i zastava bez amblema to ne može biti prekršaj niti provokacija u smislu izazivanja šovinizma pogotovo ne jedne nacije.

D. ŠOVAGOVIC
»Glas Slavonije«, 13. svibnja
1971.

2 pisma čitatelja

Za pozitivnu kritiku

Poštovano uredništvo!

Vaš sam pretpotnik i ako ovako nastavite to će i ostati. Sviđa mi se vaša koncepcija lista ali sam mišljenja da bi uz izvjesne nadopune bila još bolja. Naime, riječ je o kruničnoj slabosti hrvatskog novinstva: svatko zna što valja, što ne valja, što nam je činiti a što ne; praktični rezultati, barem u novinama, slabo su vidljivi. Dajte više dobrih primjera iz našeg gospodarstva, iz poduzeća, tvornica, zadruga gdje se unatoč objektivnim teškoćama (koje ni u kojem slučaju ne treba ukloniti s vaših stupaca) ipak uspijeva. Dajte malo više pozitivne kritike jer i svjetli primjeri (pojedinačni ili skupina) mogu dati narodu jednak ako ne i veći elan da krenemo naprijed. Istodobno ukažite prstom na one kojima je cilj samo osobni profit ne vodeći računa o općem. Takvih je hrvatskih narod sit i presit. Dajte više povijesti, književnosti i lingvistike. Lijepo je upoznati nas sa člankom Otokara Keršovanića iz 1940. ali ipak se nemamo zavaravati: naijevičio dio našeg puka ne bi znao ispričati svoju povijest u nekoliko rečenica. Dajte hrvatskih pesama i djela (ili ulomaka iz njih) Kralje, Matoša, Novaka, Mažuranića i dr. Jedni smo svega onoga što svjedoči da smo stoljećima na ovom tlu, da živimo, radimo i stvaramo i to još dugo kanimo usprkos svim prikrivenim i neprikrivenim neprijateljima. Naše će ih djelo najbolje demantirati i nuskati.

STANISLAV ČULJAK,
student, Sarajevo

Kriza povjerenja

Poštovana redakcijo!

Odgovarajući u prošlom broju vašeg lista na moje pismo pod vašim naslovom "kriza povjerenja...", vi ste, svjesno ili ne, (a volio bih da me uvjerite da vam to nije bila namjera), prikrili pravi smisao moga pisma, bez obzira što ste ga čitavog objavili, jer se mnogi ljudi, a načročito zladrunci, oslanjaju na vaš odgovor, te mi je dužnost, ako nikom, a ono bar onima koji me poznaju, da kažem kako ste vi to prikrili pravi smisao pisma.

Vi me najprije molite da još jednom pročitam sporni članak, te da tu vidjeti kako se moje tvrdnje »o Hrvatskoj koju kao svoju domovinu nosite u srcu« potpuno poklapaju s duhom i riječju spomenutog teksta.

Ono vaše »molimo vas...« nužno skreće pažnju sa okosnice moga pisma, te se dobija utisak da nije ni bitan dio pisma o unitarizmu. (A, uostalom zar je bilo potrebno da opširnije komentarišem Roksandićeve tvrdnje da su Srbi u Hrvatskoj bili uporište blokiranja hrvatske nacije u Hrvatskoj? Sic!)

Dalje, zar je akcent mojih tvrdnji na Hrvatskoj koju, kao svoju domovinu, nosim u srcu? Kada

bi se, u najmanju ruku, dio vašeg odgovora u zagradama izostavio, ispolo bi da su moje tvrdnje, odnosno kritike sasvim opravdane.

Ko je ovđe nasjeo?
Nadam se odgovoru i sručno vas pozdravljam.

SPASE UZELAC

Nove rubrike

Poštovani uredniče!

Dozvolite da se nakon četvrtog broja osvrnem na dugo očekivani "Hrvatski tjednik". Zaista, on, takav kakav jest, ispunio je moga očekivanja, a vjerujem i svih poštenih i dobronamjernih čitatelja. Neosporno je da će list doživljavati stanovite korekcije ne zato što nešto u njemu nije dobro, već zato da to što je dobro bude još bolje. Bit će sloboden da koristim ovu priliku i stavim jednu opasku. U listu je zastupljena književnost, gospodarstvo itd., no ja sam mišljenja, pa makar to išlo na uštrb jedne stranice filma i televizije, da otvorite stranicu MEDICINA, u kojoj smo na prvom mjestu po stručnjacima, ali po onom što se za nju daje ne zadnjem smjestu (mislim, mi kao Hrvatska). Ta stranica ne bi trebala imati karakter novinske rubrike "doktore odgovorite", već bi se bavila problematikom medicinskih ustanova i kadrova kako u gradu tako i na selu, a koja bi usput obavještavala i o svjetskim dostignućima s tog područja.

Ovom prilikom cu se osvrnuti i na primjedbu čitatelja koji postavlja pitanje religije, tj. ustanova prostora u listu za tu temu. Ja smatram da to nije potrebno jer sve iz vjerskog života crkve i društva obrađeno je iscrpno u vjerskoj štampi.

Jedino bi trebalo kao vjerskom listu Kani tako isto i Glasu končila i Veritatu priznati status ostate štampe pa da se i ti listovi mogu nabaviti u kioscima.

V. Z.
Zagreb

Novorođenče

Poštovana redakcijo!

To što vas jedan visoki funkcioner usporeduje s novorođenčetom za vas je samo kompliment. Može li išta biti lijepšeg, čišćeg, iskrenijeg, istinskeg i nedužnjeg od dijeteta?

Je li još tko vidi i čuo da je novorođenče dvojno ili da laže?

ČELIK KOVACEVIĆ
Zagreb

Nazor

Cijenjeno uredništvo!

Govor Vladimira Nazora na prvom mitingu u oslobodenom Zagrebu (H. T. br. 4.) izreza sam i zalijepio na zid. Neka me uvijek podsjeća na riječi, koje su bile čiste i jasne a koje smo tako neoprostivo lako zaboravili. Bilo bi dobro da nastave s tiskanjem takvih dokumenata iz naše slavne NOB-e. Svi govori iz onog burnog doba svjedoče kako hrvatski partizani nisu odlazili u borbu zato da bi se odrekli ideje

MARKO ZELIĆ,
Travnik

o državnosti svog naroda, nego zato jer tu državnost nisu htjeli primiti iz kravatini ruku okupatora i domaćih fašista. Isto tako bilo bi korisno objaviti mnoge dokumente iz povijesti radničkog pokreta u Hrvatskoj, da se vidi kako borići za radničku prava i klasne interese hrvatskog proletarijata nisu bili nezainteresirani za nacionalno, nego su baš oni ukazivali na pravilan put rješenja nacionalnih problema u staroj Jugoslaviji. Kad danas čitamo te dokumente čini nam se da su pisani poslije X sjednice CK SKH Hrvatske.

T. GOLUBIĆ
Rijeka

Provincija-lizam ...

Poštovani uredniče,

U prva 3 broja H. T.-a koja sam pročitao (prvi broj ovđe nisam mogao kupiti) posebno vrijednim držim članak "Provincijalizam" u najnovijem 4. broju, autora za kojeg prvi put čujem, a ipak svima moji komplimenti idu njegovu mišljenju... Svejedno što on svoje misli nadovezuje na misli čuvenog T. S. Eliota.

To je tako strašno aktualan problem, naime problem raskida današnjeg čovjeka ("provincijalca u vremenu") s duhovnom tradicijom o vječak! A to sve pod utjecajem nazivomudrača koji bi htjeli da su svu ljudsku mudrost stekli upravo oni neovisno od drugih i da, eto, od njih počinje povijest. Kakva taština! Kao da da sada nije bilo ništa autentično ljudskog! Prezirući to dosadašnje ljudsko oni u stvari preziru ljudsko uopće i sebe same, jer ni oni nisu "samonikli", nisu mogli ni biti ni postati to što jesu TEK OD DANAS. Ne, nismo neki teški zagovornici staroga, kao jedino dobrog. Naprotiv! Novo treba da bude bolje ljudske! Ali ono to nikada nefebiti ako ne INTEGRIRA ono UVIJEK LJUDSKO bez obzira koliko je staro.

Svjesni smo, zar ne, da ima i modernih barbarizama; neki put čak i barskihkih od onih starih!... Civilizacija i tehnički napredak, napredak proizvodnih snaga, na žalost, ne donosi nužno i automatski i humaniju kulturu. Zato bismo morali više paziti na i negovati IZVORNU LJUDSKOST i njen kontinuitet od pradavnih vremena.

Usput pohvaljujem iskrenost i otvorenost, trijeznost i umjerenost u aristotelovskom smislu) čitavog "Tjednika". — A ako vas neki ocjenjuju više kao politički loš nego kulturno dobar list, trebalo bi staviti pod lupu njihovo (politički u kulturno) mišljenje! Ne radi osvete, razumije se, nego radi — objektivne istine!

Sa željom za afirmaciju Vašu i vašeg "Tjednika" pozdravljam vas

MARKO ZELIĆ,
Travnik

Jezik

Vaš poštovan g. Stjepan Babić piše u broju 2. Hrvatskog tjednika na str. 14. "Sunčev sustav". Jezična zaraza nije gotovo niko-ga mimoša posljednjih 50 godina, a osobito ne mlade ljude. Htio bih zato istaknuti da riječ

"Sunčev" nije nikada bila u uporabi, nego "Sunčani". Dakle: Sunčana topilna Sunčano svjetlo Sunčani sustav itd.

Isto tako ne valja u izjavi Matice hrvatske i V. Krpana "po svaku cijenu", nego se kaže "pod svaku cijenu" iako to nije gramatički čisto.

Nisam jezikoslovac, no imam jezično osjećaj i pamćenja pa vam se još javljam.

S poštovanjem

PAVAO ROTH, Zagreb

Rado prihvatom takve napomene jer sve što je sporno valja raspraviti. Tako ćemo svome jeziku utri najbolji put.

1. Sunčani je davnjačni pridjev, Sunčev noviji, ali nipošto nije pogrešan, čak se dejelomično i razlikuju: sunčani: sunce, Sunčev: Sunce, sunčana topilna — Sunčev sustav. Sunčev je nestalo normalnim jezičnim razvojem jer se Sunce našlo u sustavu po kojemu je Zemljin, Mjesec, Marsov, Saturnov, Venjerin. Nije sve nameđeno što je u jeziku novije.

2. Konkretni stvari prodajemo "po toj cijeni" pa je normalno što se ta konstrukcija javlja i u prenesenom značenju ona poruka koju ste objavili prije početka izlaženja: "Jedan dan s "Hrvatskim tjednikom" — sedam dana s "Hrvatskom"! Moram priznati, u početku sam sumnjao u oportunitet izlaženja takvog jednog lista u sadašnjem trenutku kada CK SKH i ostale naše progresivne društveno-političke organizacije vode doslednu i upornu borbu za usvajanje i provedbu ustavnih amandmana, kojim se svim narodima i narodnostima u SFJR osigurava puna ravnopravnost. Bojao sam se da ne dodete u raskorak sa službenom politikom (da je tako nazovem) i da, makar i u dobroj namjeri, ne postanete smetnja jedinstvenoj političkoj akciji koja nam je u ovom trenutku potrebna nego ikada ranije. Međutim, članci objavljeni u dosadašnjim brojevima Vašeg lista (a osobito uvedeni "Ostro i plodno na Brijuni" i "Između jučer i sutra") pokazuju da je vaša koncepcija zdrava i konstruktivna. Vi niste svoj zadatci shvatili kao da ste samo Vi pozvani da budete hrvatski RIJEĆ, i hrvatski PRAVORIJEK o svim aktualnim pitanjima našeg narodnog života, nego ste jednostavno sve svoje stranice otvorili za RIJEĆ O HRVATSKOJ. Kad pročitam Vaš list ja znam što je u proteklom tjednu bilo najznačajnije u hrvatskom društvenom, političkom, gospodarskom i kulturnom životu. Naravno sve se to više manje može pročitati i u drugim našim novinama ali nigdje nisu svaki dođaj, pitanja i problemi tako koncentrirano dani kao u "Hrvatskom tjedniku". Članci o povijesti također su pisani tako da nas upućuju na probleme današnjice. "Hrvatski tjednik" postao je tako mala enciklopedija hrvatskog naroda, puna pouke o našoj prošlosti i sadašnjosti. Svi čimbenici našeg javnog života trebali bi pozdraviti pojavu Vašeg lista, jer on nikome ne smeta osim onima koji žele držati ovaj narod u neprosječenosti i neznanju.

drugo mjesto nazvati trgom Republike? Ne! Rješenje je bilo, ukloniti spomenik! Ali zar nije sramota, spomenik koji predstavlja slavnu prošlost jednog naroda, naroda koji je prošao kroz mnoge borbe, leži sada u blatu, prepušten samo pogledu siučajnog prolaznika?

Zar nismo mnogo puta osudili uništenje spomenika iz NOB-e? Zar i spomenik Jelačića ne predstavlja dio borbe hrvatskog naroda za oslobođenje? Zar treba i dalje ležati u blatu?

ANTA BLASKOVIC,
student, Zagreb

7 dana S »HT«

Cijenjeno uredništvo!

Procjeto sam pažljivo sve dosadašnje brojeve "Hrvatskog tjednika" i tek mi se sada objasnila u punom značenju ona poruka koju ste objavili prije početka izlaženja: "Jedan dan s "Hrvatskim tjednikom" — sedam dana s "Hrvatskom"! Moram priznati, u početku sam sumnjao u oportunitet izlaženja takvog jednog lista u sadašnjem trenutku kada CK SKH i ostale naše progresivne društveno-političke organizacije vode doslednu i upornu borbu za usvajanje i provedbu ustavnih amandmana, kojim se svim narodima i narodnostima u SFJR osigurava puna ravnopravnost. Bojao sam se da ne dodete u raskorak sa službenom politikom (da je tako nazovem) i da, makar i u dobroj namjeri, ne postanete smetnja jedinstvenoj političkoj akciji koja nam je u ovom trenutku potrebna nego ikada ranije. Međutim, članci objavljeni u dosadašnjim brojevima Vašeg lista (a osobito uvedeni "Ostro i plodno na Brijuni" i "Između jučer i sutra") pokazuju da je vaša koncepcija zdrava i konstruktivna. Vi niste svoj zadatci shvatili kao da ste samo Vi pozvani da budeste hrvatski RIJEĆ, i hrvatski PRAVORIJEK o svim aktualnim pitanjima našeg narodnog života, nego ste jednostavno sve svoje stranice otvorili za RIJEĆ O HRVATSKOJ. Kad pročitam Vaš list ja znam što je u proteklom tjednu bilo najznačajnije u hrvatskom društvenom, političkom, gospodarskom i kulturnom životu. Naravno sve se to više manje može pročitati i u drugim našim novinama ali nigdje nisu svaki dođaj, pitanja i problemi tako koncentrirano dani kao u "Hrvatskom tjedniku". Članci o povijesti također su pisani tako da nas upućuju na probleme današnjice. "Hrvatski tjednik" postao je tako mala enciklopedija hrvatskog naroda, puna pouke o našoj prošlosti i sadašnjosti. Svi čimbenici našeg javnog života trebali bi pozdraviti pojavu Vašeg lista, jer on nikome ne smeta osim onima koji žele držati ovaj narod u neprosječenosti i neznanju.

prof. V. Z.
Zagreb

HRVATSKI TJEDNIK

Novine za kulturna i društvena pitanja

Naklada: Matica hrvatska, Zagreb, Matice hrvatske 2, tel. 39-393

Uređuju: Stjepan Babić, Zvonimir Berković, Dubravko Horvatić, Josko Ivičević, Tomislav Ladan, Srećko Lipovčan, Zvonimir Lisinski, Zlatko Posavac, Petar Selem, Tvrtoško Šercar, Ivo Škrabalo, Hrvoje Sošić, Franjo Tuđman, Igor Zidić.

Glavni urednik: Igor Zidić

Odgovorni urednik: Jozo Ivičević

Tajnik uredništva: Franjo Marinović

Likovni urednik: Sanja Ivezović

Fotografija: Ranko Karabelj

Meter: Drago Čvrljak

Uredničko vijeće: Zdravko Ašperger, Zvonimir Bartolić (Čakovec), Nikola Batušić, Vlaho Benković (Dubrovnik), Tihomil Beritić, Stjepan Čuić, Žarko Domljan, Branimir Donat, Šime Đodan, Nedjeljko Fabrić (Rijeka), Vid Fijan (Varaždin), Ljubica Filipić-Ivezić (Putna), Vladimir Filipović, Cvito Fisković (Split), Miljenko Foretić (Dubrovnik), Ivo Frangeš, Ivica Gaži, Vlado Gotovac, Drago Ivanović, Hrvoje Ivezović, Dubravko Jelčić, Ljudevit Jonke, Radislav Katičić, Igor Kuljerić, Ivan Kušan, Trpimir Macan, Ante Marin, Ranko Marinković, Daniel Marušić, Dragan Mucić (Osijek), Zdenka Munk, Ivan Mužić (Split),

Stjepo Obad (Zadar), Vlatko Pavletić, Pavao Pavličić, Danilo Pejović, Strahimir Primorac, Stjepan Radić, Vladimir Ruždjak, Željko Sabol (Biograd), Ante Sekulić (Delenice), Aleksandar Stip

Gовор IVE FRANGEŠA на сачкој академији у Хрватском народном казалишту

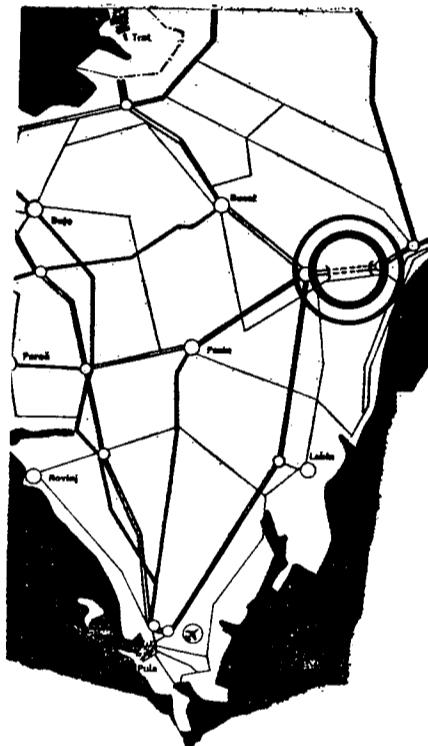
HRVATSKA I ISTRA JEDNO SU!

Drugorice i drugovi, поштовани гости,

Vrijeme u kojem živimo čas je izuzetnih zbivanja, burnih previranja, radosnih i zabrinutih očekivanja. Narod hrvatski još jednom pokazuje svoju zrelost, dostojanstveno ispraća staro i s povjerenjem raspravlja o budućoj svojoj sudbinii. Ispunjen ponosom na časnu i bogatu prošlost, dodirnuvši opasno dno nebrige, apatijske, opadanja nataliteta i bezumnog iseljavanja, on se upravo od toga dna odbija i snažnim zamaskima vraća površini, vraća se svjetlu i slobodnom zraku, svladavajući ponore iznad svoje glave, siguran u svoje vlastite snage u koje kao da je na čas bio posumnjavao. Dionici smo, drugarice i drugovi, izvanrednog prizora ponovnog preporoda jednoga drevnog naroda i samo nam veličanstvo tog prizora može nadoknaditi tugu zbog onoga što je još nedavno bilo uzrok naše bezvoljnosti i klonulosti. Sudjelujemo u prizoru konačnog konstituiranja naroda koji je svoju državnost, prije tolikih, začeo u dalekim stoljećima ranoga srednjeg vijeka, i svoju narodnost, mrsku tolikima, svoju opstojnost, tešku tolikima, svoje biće, nepovoljno tolikima, pronio nad ponorima povijesti na tankom končiću svijesti o sebi i želje da se održi, svim protivnim silama uprkos. Nazočni smo konačnom spajanju rasutih uđa domovine čiju je sliku dovoljno obuhvatiti letimičnim pogledom pa da se zapanjimo otkud je takva, i da se zadivimo kako je, uza sve to, ipak opstala. I što onda, osim razumne politike i zajedničkog napora, sloge i maksimalnog osjećaja odgovornosti može zadržati hrvatskog čovjeka na tlu na kojem traže stoljećima? I što onda osim vidovito probijenih saobraćajnica, može održati na okupu ta »membra disjecta patriae«? Otkad se, kako protuži pjesnik, pomače na sjever srce narodu hrvatskom, traje stoljetna drama hrvatske nacionalne politike. A evo, ostvaruje se u naše dane ono što je prvi preporod hrvatski 1848. samo naslucivao. Evo Dalmacije, kolijevke hrvatsva, gdje se spaja sa Zagrebom. Evo Istre, koja je stoljećima čekala zagrljav majke domovine, evo je gdje se i ona, u isti čas kad i Dalmacija, povezuje sa Zagrebom, da budu jedno Istra i Slavonija, Zagorje i Konavle, Dalmacija i Lika. Zagreb, srce domovine, kuca, kao i uvijek, za nju.

**Popuhnul je
tihi
vetar ...**

Dvije usporedne akcije, tunel kroz Učku i put u Dalmaciju, pokazuju tako da su samo dva momenta jedne iste, jedinstvene zamisli: kulturne, gospodarske i političke integracije Hrvatske. Počinje u naše dane dalekosežna akcija izgradnje dviju magistralnih osnovica hrvatske saobraćajne politike: Pula – Zagreb – Ilok i Čakovec – Zagreb – Cavtat. Sve ostalo samo su pojedinosti koje valja prepustiti finansijskim stručnjacima, potrebama pojedinih regija i općim financijskim mogućnostima. Tunel kroz Učku, ocjenjujemo li ga u sklopu tih zbivanja, dobiva duboko nacionalno značenje. Učka, gora čudesne ljepote i magične dubine, s glavom u vrtlogu oblaka i podnožjem u valima mora, tmasta i zamišljena, stoji kao simbol Istre i njezina tihog ali nepokolebljivog puka koji, evo, od Krešimirovih vremena sve do 1943. godine čeka da se zdrži s ostalom Hrvatskom. Pripadam generaciji koja je otrgnutost Istre doživljavala ne samo kao nacionalnu nesreću nego i kao osobni bol. Sintag-

ISTARSKE PROMETNICE U prstenu: mjesto probaja tunela kroz Učku

ma »sirotica Istra« izražavala je našu duboku tugu, bila je čak simbol našeg nacionalnog bitka uopće. Iz Istre su dolazili tužni glasovi i još tužniji bijegunci. A »sirotica Istra« nije bila samo Istra naše i prethodne generacije, Istra Nazorova i Istra Balotina. Bila je to Istra Matoševa i Istra Supilova, Istra Franje Horvata Kiša i Viktora Cara Emina, Istra Dobrilina i Istra Laginjina, Istra Vlačićeva i Istra glagoljaša. Jednom riječju: Istra hrvatska zaciјelo, a ipak, hrvatska samo u najtužnijim i najsmioniјim snovima, jer ni sama domovina Hrvatska nije imala toliko snage da okupi i izgradi sebe i prevlada stoljetnu učmalost i nemoć. Spuštali smo se svakog ljeta niz vijugave tračnice riječke željeznice, prema Sušaku, pred našim bi očima zablistalo srebro Kvarnera, more zrinsko i frankopansko, more uskočko, more hrvatsko. Spuštali smo se prema tom nemirnom polju mornarskom, suze bi same navirale na oči, a duša je tiho pjevala čudesnu tužaljku Neznanke: »Popuhnul je tihi vetar ... I odnesal Mari krunu ...« Tugovali smo i bili mali, prevareni Frankopani, sa ranom »Turna lepog i prostranog« u srcu. I tješili se utjehom beskućnika Matoša koji se, u društvu sa Supilom, daleke 1913., hrabrio, kao i mi, vizijom glagoljaševe gore Učke, čija »visokost ide daže pod oblaki«. »Kao kalpak sja Učka u

krznu snijega, Byronove tice galebovi daju sunčanom danu polet slobode, istarske i primorske brdine streme u modre visove kao bedemi Domovine, na molu čakula i teče čakavsko riječ, 'kao šira slatka' a pred očima se pružila sjajna pučina, poziv u svijet, magija svih nostalgija, čežnja svih samoča, vječno ogledalo mjeseca, sunca i svih zemaljskih svjetlosti. Oteše nam Rijeku falsifikatom, ali te gore, te obale, te divno i sjajno more, taj slatki ČA i taj puk je još uvijek naš, još je uvijek hrvatski!«

Radost je naša kao Učka ...

Tješila nas je gora Učka, njezina neprobojna snaga i visina, i spoznaja da pod njom, da iza nje, stanuje taj isti, strpljivi, nepokolebljivi potomak Velog Jože. Nadali smo se njegovu buđenju, znajući i sami koliko je ta nada slabana, utonula u nesklonoj zbilji kao daleko pastirsko svjetlo u gustoj, mračnoj dubini Učke. A onda se, najednom, u mrkloj noći evropskoj, 1943., nakon gotovo stotinu godina, javio odziv starom, hrvatskom četrdesetosmaškom pozivu iz Zagreba Miloj braći Istrijancima: »Zato, mila braćo, pozdravljamo vas iz pobratimске zemlje ove, nekadašnje iako bog da i buduće domovine vaše. Pozdravljamo vas i širimo iz daleka ruke naše, da vas zagrlimo kao jednorodnu i ljubljenu braću svoju, blagosivljući zemlju onu koja vas je kao neporušiva stijena usred mora sinjeg, pokraj toli nenavidnog tuđinstva, tako duhom i tijelom zdrave sačuvala...« Javio se odziv na koji smo toliko čekali, ponosni ZAVNOH-ov proglašen »Hrvatskom narodu«. Progoverila je kroz nj duga povorka glagoljaša, čuvara hrvatske istarske baštine, protestanata i puntara naših, glas istarskih težaka pognutih stoljećima nad svetom crvenom zemljom, glas istarskih mornara što bezbroj puta oploviše kuglu zemaljsku; polja i vinogradi istarski javiše se iskonskim glasom, dodoše do riječi bezimeni narodni mučenici, učitelji i župnici, raški ruderari i uljančki proletari: »Narod Istre, Hrvatskog primjera, Dalmacije i svih jadranskih otoka u zajednici s junačkom NOV Hrvatske oslobođio je svoje krajeve...« I dalje: »Proglašuju se ništetnim svi ugovori, paktovi i konvencije koje su razne velikosrpske vlade sklopile s Italijom, s kojima su hrvatski krajevi Istra, Rijeka, Lošinj, Cres, Lastovo i ostali kvarnerski otoci predani Italiji.« Time je Istra, vlastitom snagom i odlukom svog naroda, posvjeđaćila da je hrvatska i da u Hrvatskoj želi ostati.

Učka, gora neprobojna, gora nebolična, simbol čvrstine i vratar Istre, otvara svoja njedra i od bedema postaje most, od bespuća put. Prolazeći podzemljem njezinim, putniku će – na dnu one svijetle točke koja vodi izlazu – zasjati suncem i slobodom okupana Istra hrvatska, ponesena istim žarom koji ponovno prožima preporodenu domovinu. Stoljetna pitanja dobit će konačan odgovor:

Ima u svijetu jedan kraj, Istra se zove. Gora je u njemu, zvana Učka, a visina joj seže do oblaka. Visoka je, i nije nam žao, jer s njezinim visinama toči se danas eterom riječ hrvatska. Čvrsta je i nepokolebljiva, kao i puk koji je okružuje. I neka je takva, jer od danas ona otvara put s kraja na kraj domovine. Prostrana je i golema gora Učka. I neka je, jer tolika je upravo i radost naša. Od danas, još više, još jače, još čvršće. Istra i Hrvatska jedno su!

4 politika i društvo

Grgo Gamulin

POLITIKA U KULTURNOJ POLITICI

Bitne ustanove nacionalne kulture prepuštenе same sebi...

Možda je ovaj naslov ipak nešto prikladniji od nekog sličnog kakav bi eventualno mogao biti; a mislim pri tom samo na ovaj slučaj, odnosno na ovakvo suprotstavljanje shvaćanja kakvo je došlo do izražaja u razgovoru »Dometa« (Zvane Črnoje) i člana Izvršnog vijeća Sabora (Veseljka Velčića)¹. Našli smo se s tim razgovorom na mjerodavnoj razini: jedno žarište naše stvaralačke empirije i ličnost odgovorna za kulturu u najvišem upravnom (ili možda samoupravnom) tijelu Republike, pa kako se tu radilo o »historijski novom statusu« kulture, o njenoj samoupravnoj, tj. društvenoj integraciji, o zakonima njenog »vlastitog rasta«, s jedne strane, i o desperatno upornom radu empiričara koji moli i moljaka sredstva u Rijeci i u Zagrebu već nekoliko godina, s druge strane, kako da nas rezultati tog razgovora ne pogode uživa očekivanja i kako da ne povrijeđe sjećanja na beznadne napore duge već nekoliko desetljeća, na uspjehu i neuspjehu, na nebrojena slična moljakanja i hodočašća (*ad limina...*), uspiješna i neuspješna — koja su, zaciјelo, značila skromnu ali uvijek neravnodušnu akciju »kulturnjakas iz centra«, upravo kao kompenzaciju službenih alibi²? A bilo ih je uvijek nebrojeno mnogo, kao što je bilo i pranja ruku, i ravnodušnosti, i kompletnog nesnaženja.

Nezaustavljivo bujanje u slobodnom rastu

Zapravo, danas je ipak lakše: slobodno je podneblje otvorilo stvaralačke izvore. Nikada ovaj narod nije imao ovako burne tokove na tolikim područjima, i ove naraštaje umjetnika, književnika i kulturnih radnika što nadolaze, a sve to unatoč ekonomističkoj orientaciji ovog (i dosadašnjeg) trenutka, i unatoč materijalnoj i društvenoj degradaciji prosvjetnih radnika (gimnazijalni i gimnazijalni zbornica u prvom redu), koju ovaj trenutak nije još ni sagledao, a još manje počeo otklanjati. Tu su djelovale nove socijalističke slobode. Tko zna, možda su to bile i stanovite kompenzacije, ali sada je sve u takvom zaletu: književnost i znanost, likovne umjetnosti i arhitektura, instituti i muzeji, kao neka obrambena zavjesa i kao spasonosna povelja; no sigurno je i to da će se za nju uskoro postaviti upitnici: je li do toga došlo u

korelaciji s političkim osovljnjem i njegovim granicama? Koji su uzroci i transmisije ove stvaralačke kulture revindikacije. »Graecia capta...« — izvukao je nedavno jedan naš pjesnik poznatu misao iz Horacija. Lakše nam je danas, svakako, razmatrati ova pitanja, unatoč granicama i proturječjima unutar kojih se krećemo. Imamo već i »distanst« potrebnu kritičkoj misli, i zato nam je svako pilatovo pranje ruku a priori sumnjivo. Pa kada govorimo o kulturnom procvatu unutar socijalizma ekonomistički orientirano, trebalo bi dobro razmisliti prije nego što tu misao proglašimo kontradikcijom; i kad govorimo o kulturnom procvatu, a uz misli o degradaciji prosvjetnih radnika, trebalo bi pri tome u prvom redu shvatiti različitu uvjetovanost takvih pojava, i mjeru, i njihovu ograničenu korelativnost. Trebalo bi u prvom redu odbiti apsolutizaciju zapažaja i sudova, na što nas neka tobogenja (kvazipolitička) efikasnost često navodi. — I zato mi se čini da je, u ovom trenutku, i u ovom riječkom razgovoru bilo mnogo lakše razmatrati neka temeljna pitanja; vidjelo se to po ležernosti i smirenosti obaju sudionika u razgovoru. Tā Veseljko Velčić, zastupajući u neku ruku resor, imao je pred sobom upravo ovaj fenomen kulturnog bujanja, na koji se, začudo, nije ni pozivao, a njegov sugovornik imao za sobom svoj rad i djelo, i kad se neko razmimoilaže, posve diskрetno i blago, na kraju razgovora ipak pojavilo, bilo je, očito, jednostavno šteta narušiti idilu. Sada, prislušujući naknadno taj razgovor, ovako sa strane, čini se da je šteta što upravo tu, pri kraju, on nije bio nastavljen; jer bez obzira na svu opreznost u upstavljanju korelacija i na već naglašenu ogradu od apsolutizacija, čini nam se da je Veseljko Velčić imao u rukama čitavo bogatstvo: ovaj kulturni fenomen što traje već gotovo deset godina i što nezaustavljivo raste prema nekim nepoznatim razinama, a za koji se barem jedno može reći (bez obzira na objašnjenje pomoći samoupravljanja i na samu definiciju samoupravljanja): on je funkcija naše političke slobode (u kulturi) i do njega je došlo nakon toga što je nova vizija života u socijalizmu omogućila, ako ne i uzrokovala, ovo bujanje misli i osjećaja, izraza i ideja. Samoupravljanje je tome također mnogo pridonijelo, ali tu već s

ograničenjima i kočenjima, u vezi s nekim »sistemske apsolutizacijama«, toliko puta već beznadno razmatranima, o čemu bi, možda, kasnije ipak trebalo nešto reći; upravo u vezi s dijelom razgovora koji je trebalo nastaviti.

Pukotine koje se naziru

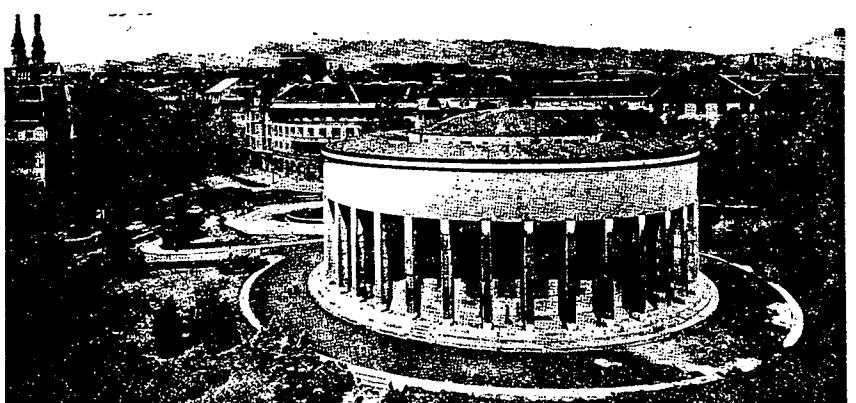
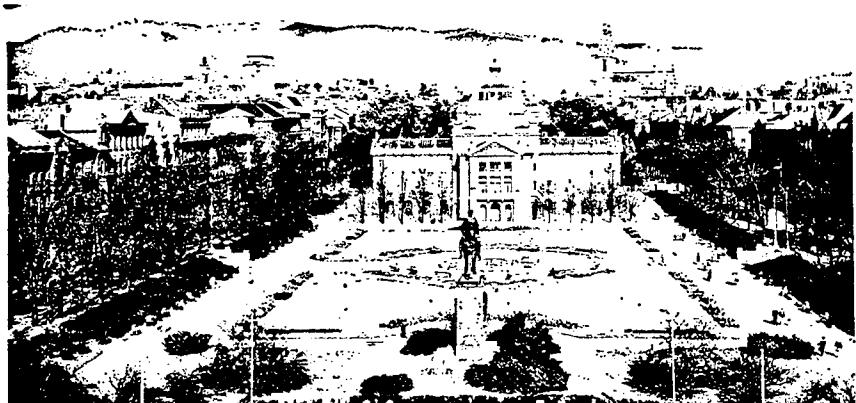
Trebalo bi, možda, sada ponovno pisati bez obzira na razgovor sám, i to bi zaciјelo bilo bolje kad ne bi bila riječ o već naglašenoj razini (tj. o resornom nivou), i kad se ne bismo nalazili pred Plenumom CK SKH o kulturi. Uključimo li se sada u sam tok misli, naći ćemo se na neki način *in medias...* Pri tome će trebati paziti da ne ustuknemo pred aureolama (koje se, verbalno, mogu činiti blistavima, kao npr. ona o »samoupravno strukturiranoj zajednici koja integrira kulturu«, a u stvarnosti se mogu pretvoriti u otužnu prosječnost ili, kako dobro kaže Veseljko Velčić, »u našu klasičnu fondovsku situaciju«). O tim fondovima imao sam prilike s ovim njihovim današnjim kritičarom diskutirati pomalo sumnjičavo još prije dvije godine, kada su oni bili panaceja za sve boljke, kao što je — čini se — danas buduća asocijacija zajednica za kulturu SRH, ili kako će se već zvati. Ali, svaka čast novim idejama, pa sam se tako i ja svojedobno bio ponadao: nekoliko stotina kulturnih radnika (ili »samoupravljača« uopće) oko fondova za kulturu u Hrvatskoj — pa to je prizor u koji treba vjerovati! Bez obzira na ono »impersonističko« rješavanje, uobičajeno u upravnim odborima tih fondova, sa »ja mislim...« — argumentacijom, koju Velčić duhovito navodi, danas je meni veoma žao što on sam tako kategorički tvrdi da su fondovi za kulturu uglavnom zakazali. Šteta! Neugodno je izgubiti vjeru u »kamen mudraca«.³

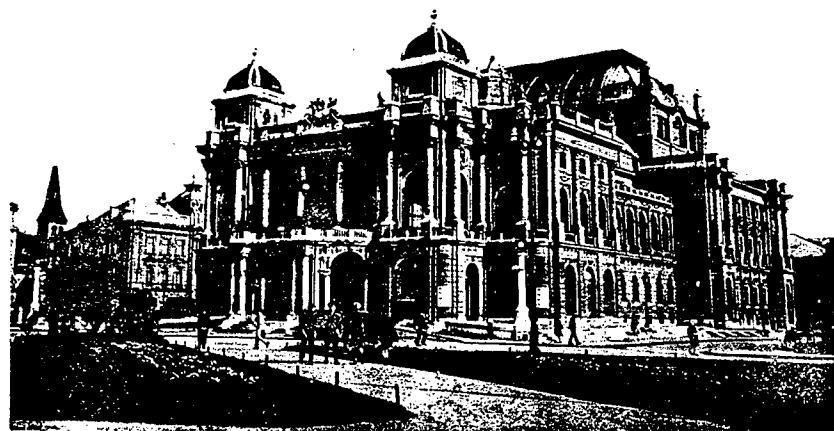
A za ove nove koje se upravo

naziru, neke se pukotine mogu naslutiti i u ovom razgovoru u uređništvu »Dometa«. U načelu, nije teško složiti se s oslobodenjem i uravnoteženim izlaganjem druga Veseljko Velčića. Doduše, u ovom našem današnjem dezideologiziranim načinu razmatranja sve je na neki način relativizirano. Naravno, baš zato se mogu iznijeti i poneke protuteze, pogotovo kad sugovornik i protiv svoje želje odjednom uđe u neku ponešto kategoričnu tvrdnju punu optimizma⁴; a još više kad taj

Pogled iz gorkih iskustava

Bilo kako bilo, čitajući ovaj razgovor moglo se očekivati da će ovi nesporazumi ipak na kraju razgovora dovesti kod Zvane Črnoje barem do čuđenja, ako ne i do izravnog suprotstavljanja. Jer, kada nakon godinu i desetljeća pritska i molbi nebrojenih kulturnih radnika i institucija (tih žarišta ovog i ovakvog, tj. mogućeg kulturnog života, nota bene!), nakon bezbroj elaborata, izvještaja, planova i programa, godišnjih i petogodišnjih, kratkoročnih i dugoročnih, kada, dakle, nakon svega toga najkompetentnije lice iz naše republike izvršne vlasti kaže da »sav materijal na temelju kojeg se donose presudne odluke priprema obično jedan činovnik, referent«, i kad u isto vrijeme iznosi veoma neobičnu tvrdnju da »kompletna naša kultura nema stručnih i naučnih pretpostavki na kojima bi se mogla graditi kulturna politika«, onda postaje očito da tu počinje pranje ruku.⁵ Njegov je sugovornik tek pristožno dodaо da je stanje »još kritičnije ako uzmem u obzir da su stručne pretpostavke u kulturi samo pomoćni element za one koji odlučuju i utvrđuju kulturnu politiku«. Zapravo, Zvane Črnoje je tu (eufemistički) udario u bolno mjesto ovog razdvajanja pretpostavki od odluke (u 9. odjelku: *Stvaralaštvo i dogovor*) i pokušao dalje razmišljati u tom pravcu — tā imao je nebrojena i, na žalost, veoma neposredna iskustva.⁶ Njegov je pak sugovornik odgovor jednostavno izbjegao, jer da je »svaka politika... u prvom redu kreatacija«, i to nakon toga što je sa svoje kreativne pozicije ironizirao

nekreativno postojanje velikog broja kulturnih institucija i dao im čak negativnu ocjenu.⁵ Ali Zvane Črnič gledao je i dalje, preko ramena svog sugorovnika, a gledao je iz dugih i dubokih iskustava, iz vremena dok je, ostavljene sam sebi, čekao pomoć iz središta, a meni se, čitajući ga, učinilo kao da čujem mnoge svoje prijatelje i znanice koje sam slušao obilazeći ovaj naš zavičaj. I naslutivši ovo administrativno »brigo moja, priđi na drugoga«, Zvane je Črnič s jednim pitanjem (na koje takođe nije dobio odgovora, jer bi odgovor srušio svaki alibi za prozirnu antietatističku masku) došao do dna samoupravnog mehanizma u kulturnim ustanovama: »Neće li« — upitao je — »te sredine reproducirati samo svoju dosadašnju praksu, same sebe?«

Planirati i programirati u razmjerima republike

Ono što je već godinama raskrata naših ustanova, prepuštenih sebi samima (njihovim »samoupravnim pravima«) i njihovim mogućnostima, otkriveno je s ovim pitanjem. Ne samo što one reproduciraju svoju praksu, na istoj razini ili s neznatnim sabiranjem iskustava i s polaganim ispravcima, nego one reproduciraju i svoju »kadrovsku strukturu«, ako je uopće reproduciraju. A obaveštenja s terena u tom su pogledu porazna. — I tu se sada javlja i odgovor, prešućen u riječkom razgovoru, koji bih najrađe dao nizom pitanja: Tko ima pravo, pod zavjesom decentralizacije i samoupravne demokracije, prepustiti bitne ustanove nacionalne kulture nekolikini ljudi, u njima zatečenih? Tko ima pravo ostaviti te ljude, često mlade i kojekako uvjetovane, bez stručne i društvene pomoći iz središta, odašte im ta pomoći najčešće jedino i može doći? S kojim su pravom i s kojim moralom dokinuta ili svedena na puku (savjetodavnu) sjenu postojanja stručni savjeti ove republike, koji su jedini kadri planirati i programirati u razmjerima republike, jer jedini za to mogu imati i informacije i stručne kvalifikacije, i tako samoupravno konstruirati najvišu razinu neke struke ili društvene funkcije?

Nije li i to učinjeno u smislu onog odvajanja »stručnih prepostavki« od odlučivanja? Nije li iz tog (iz

stanja osrednjih i zapuštenih, u »bijelih mjestu« naše kulturne geografije) vidljivo u koliko je mjeri pogrešno postavljena dilema o pitanju kreiranja kulturne politike: »Da li spontano, na temelju iskustava darovitih pojedinaca, na temelju programa kulturnih institucija, ili će ona biti rezultat odnosa, možda konfrontacija, potreba za kulturom u novim uvjetima i kulturnog stvaralaštva.«⁶ Očito, ova je formulacija ušla u razgovor ne iz zapažanja V. Velčića, ili iz njegove analize problema, koja je često oštra i angažirana, nego iz situacije same, iz nastojanja naše administracije da opravda svoj *laissez-faire*; a što stoje iza te nonšalanse ako ne nevoljnost (eufemistički izraženo) da se aktivno uđe u otvorena pitanja, pa makar i »prosvjetiteljski«, ako treba? Ništa ne potvrđuje bolje ovo naše rasudavanje nego li upravo ironiziranje prosvjetiteljstva u zemlji koja nije prešla ni preko prvog civilizacijskog praga.⁷ Tako smo za volju privrednog automatizma napunili ulice prosjecima, kao što smo velikodušno dopustili porast nepismenih i polupismenih. U zemlji s visokom stvaralačkom razinom mnogih esoteričnih djelatnosti, mogli smo nedavno viđeti dokumentarni film o odvajjanju i napuštanju staraca (»na stan«) u Slavoniji, praktički o njihovom ubijanju.

Jedna kratka rekapitulacija

Da zabune ne bude (bona illi mala fide, svejedno), jedna kratka rekapitulacija možda bi mogla ublažiti najgrublja iskrivljenja.

1. Negdje 50-tih godina, isprva polako i veoma neravnomjerno, s kočenjima, s materijalnim i društvenim ograničenjima, počelo je konstituiranje nove kulturne situacije u Hrvatskoj, i prešlo je uskoro u bujanje u mnoštvu slojeva i smjera koji su se međusobno prožimali i stimulirali. Došlo je do toga na temelju stvaralačke i kulturne slobode ostvarene demokratskim razvojem Revolucije. Ona je stvorila slobodne (sve slobodnije) institucije i otvorila izvore stvaranja.
2. Bila je to, uglavnom, stimulacija moralne i društvene prirode, ali dovoljna da bi ovaj narod (i ostali narodi u zemlji, više ili manje) mogli razviti, kao nikad do tada, zatomljene kulturne energije. Na žalost, zbog

stanovite i različitim uvjetima iznudene ekonomističke orijentacije našeg socijalizma, te energije nisu bile dovoljno stimulirane ni institucionalnim ni materijalnim koordinatama, a kulturne su vrijednosti bile najčešće supstituirane surrogatima. Dva su uzroka još pridonijela tome: prvo, ignoriranje nacionalnih karakteristika i kriterija u kulturi; drugo, shvaćanje kulture kao »pročelja« društva, i pratioča, a ne kao konstitutivna društvena i političke svijesti; zglob toga su u najvećoj mjeri uzmanjali u pravo masovni mediji kulture, a visoke i dragocjene vrijednosti stvorene od sve brojnijih i sve slobodnijih kulturnih radnika ostale su »visjeti u zraku«, pristupačne samo tankom sloju intelektualaca. Dio naroda koji smo inače s ponosom nazivali radničkom klasom, pa seljaštvo, itd., ostali su zglob toga na niskom stupnju kulture i pismenosti, prepusteni »potrošačkoj orientaciji«, i to najčešće u njenim prvim razvojnim stadijima. Velik je propust povijesnog značenja što tu orientaciju (a ostavljamo po strani pitanje koliko je ona bila neophodna ili nametnuta) naša avantgarda nije znala kompenzirati i zračiti u stvaralačkom kulturnom djetalnošću olakšanom suvremenim sredstvima difuzije; a naglašavam *izravnom* djetalnošću, koja bi uključivala i neke oblike inače ironiziranog prosvjetiteljstva, ali bi ga daleko preraštavala i brigom i tehnikom.

3. A uz to i u skladu s time, načelo samoupravnosti provedlo je veliku proširenje zanimanja i mobiliziralo na terenu snage u dosad nevidenim razmjerima; naravno, na razini lokalnih mogućnosti i »prikladno« njima. Ali tu počinje odmah i »naličje stvari«: ovisnost od zatečenih ljudskih kvaliteta ili slučajno pridošlih »kadrova«. Tamo gdje se »čovjek« nije našao, stvari su zaspale, a to je bilo kobno više u oblasti masovnih medija (čitaonica, biblioteka, itd.) nego li za ustanove visoke kulture. Kulturno središte (Zagreb) nije funkcionalno, a što to znači pri današnjoj »akceleraciji stručnosti« (znanstvena revolucija, itd.), nije potrebno naglašavati. Tu počinje ono »reproduciranje osrednjosti« i »obnavljanje« na razini općine, koje nije bilo kompenzirano zračenjem iz centra; i još gore, tu počinje »reproduciranje na razini ustanove«, tako efikasno branjeno od ovako shvaćenog samoupravljanja. Bilo je mno-

štvo slučajeva blokade prema mlađima i boljima, bilo je hermetičkog zatvaranja (opravdavanog i dobrodošlim »samofinanciranjem«) koje ni općina ni republika nisu mogle »probiti«.

4. Funkcija više razine bila je tako eliminirana, a ujedno i vertikalna samoupravna dogovora. Time su i stručnost »specijalista« (»kulturnjaka«, kako su ih znali ironično nazivati) i prava efikasnost samoupravljanja bile eliminirane ili osjetljivo reducirane u svojim mogućnostima. *Uz to, naravno, i djelotvornost i uloga nacionalnog centra, s njegovim golemim akumuliranim vrijednostima.*

Otvoreni problemi

Pri tome je »slagvort« antietatizma znao dobro poslužiti kao zavjesa za ravnodušnost i nespremnost birokracije, i u to ime su osakaćena, a često i umrtvljena središnja stručna tijela nacionalne kulture, tzv. savjeti Sabora. Ostala su bez kompetencija i bez sredstava, sastavljena ionako više prema reprezentativnom nego li prema funkcionalnom načelu. Uz nestručno i nedjelotvorno saborsko vijeće, i »dezetatiziranu« operativu, ovo pomanjkanje samoupravnih vertikala po strukama i funkcijama bilo je i još uвijek jest — *u vrijeme znanstvene revolucije!* — duboko štetno, nerazborito. U biti, ono je bilo i ostalo znak nacionalne i socijalističke ravnodostnosti.

Neke od ovih intencija i tendencija,

razvojno i potencijalno barem, pridaju našoj političkoj prošlosti,

premda su još sastavni element stvarnosti koja nas s mnogim strana okružuje i ograničava. One su vršile presiju i na ovaj riječki »razgovor na najvišem nivou«, premda su im se oba sugovornika odupirala i nastojala izbjegći njihove zamke. Kad im to ponekad nije uspijevalo, fenomeni su izbjegli iz dijaloškog toga kao otvoreni problemi.

To su oni isti koji se, zapretani ili otkriti, susreću na svakom koraku u svakidašnjoj empiriji; samo onda, naravno, ako se u njih, fizički i misao, zaista krećemo.

P. S.

A što se tiče onog fenomena, koji je ujedno i temeljni problem: zašto samoupravne strukture mnogo brže prihvataju ostale sfere tzv. društvene potrošnje nego li kulturu, odgovor je veoma jednostavan: zato jer smo ih tako odgojili.

Bilješke uz tekst

1. »Kultura danas«, »Dometic«, br. 1-2/1971.

2. Grotesknot situacije zapazila je i štampa. Vidi: D. Vuković-Colić, *Zajednica za kulturu — novo ime za stare slabosti?*, »Vjesnik«, 9. III 1971, str. 7.

3. »Jer mi smo postigli gotovo sve što se dalo postići na ovom stupnju našeg materijalnog razvoja i u relativno vrlo kratkom razdoblju« (»Dometic«, br. 1-2/1971, str. 7).

4. »Istina je, da samoupravne strukture daleko brže prihvataju ostale sfere tzv. društvene potrošnje negoli kulturu. To je fenomen za koji ne mogu dati potpuno tumačenje« (na ist. mj., str. 9).

5. »Po mom mišljenju, o kulturnoj politici mora odlučivati onaj koji daje finansijske sredstva, udrženi rad, udrženi građanin... Odlučivati treba na temelju stručnih prepostavki... Onaj tako daje stručne prepostavke ne smije odlučivati o DODJELI FINANCIJSKIH SREDSTAVA« (na ist. mj., str. 13). — Kad se nebulozu o udrženom radu razriješi u jednostavni pojam općinske skupštine, ili upravnog odbora fonda,

odnosno u neko vijeće Sabora i sl., stvari postaju jasnije — kao i, naravno, njihova nekompetencija upravo za meritorno odlučivanje s jedne strane, a s druge strane i diskriminacija kompetentnih stručnjaka za meritum problema (naša administrativna sfera voli ih nazivati »kulturnjacima«).

6. Na ist. mj., str. 13. — Od bezbrojnih pitanja koja svojom očitošću i jednostavnostu opovrgavaju tu objedu našeg kulturnog stvaralaštva jest i pitanje: kako će, na primjer, Muzejski savjet SRH formulirati pretpostavke muzejske politike kad je u pitanju kompetencija i sredstava sveden na smješnu i suvišnu ustanovu, dok se »Savjet za zaštitu spomenika već 2 ili 3 godine ni sastao nije«.

7. »Jer kulturna politika nije samo stvar dogovora, ona je istovremeno i stvaralački čin. Sto da se učini da se taj stvaralački element u kulturnoj politici zadrži, da ga se ne eliminira?« Sađašnji ga instrumeni, čini se, eliminiraju. Fondovi rješavaju stvari iza zatvorenih vrata, na osnovi činovničkih izvještaja. A mi imamo pred očima forum u prvoj smislu riječi, gdje svatko bra-

ni svoj stav, svoju konцепцијu. Ne bi trebalo omogućiti kreativnim i zainteresiranim kulturnim radnicima da dođu na takav forum, da iznesu i brane svoju koncepцијu, da za tu svoju koncepцијu dobiju ili ne dobiju podršku (Z. CRNJA, na ist. mj., str. 13-14).

8. Na ist. mj., str. 14 i 12. — O tom nepotrebnom sarkazmu mogli bi (kad ne bi rezignirano slegnuli ramenima) reći mnogo gorkih riječi svi kulturni i znanstveni radnici što su, s minimalnim osobnim prihodima, radili u tim ustanovama, načinljivo i beznadno ponekad; dok ih je naša republička administracija s floskulom samofinanciranja i s iskrivljenom koncipcijom samoupravljanja najčešće ostavljala na »mrтvoj straži«, da bi im sada dijelila kreativne lekcije i stavljala prigovore zbog »zanemarene vrijedne baštine«.

9. Na ist. mj., str. 13.

10. Na ist. mj., str. 9, 10.

11. V. Knežević, u »Borbici«, 10. VI 1970.

»U javnim bibliotekama Hrvatske, kojih je prema službenim statistikama 316, broj knjiga iznosi 0,47 po glavi stanovnika.«

6 gospodarstvo

Marko Veselica

ZADACI HRVATSKE GOSPODARSKE ZNANOSTI

Kao što je poznato, dosadašnji razvoj Jugoslavije doveo je do zapostavljanja teritorijalne komponente našeg društveno-ekonomskog sistema i velikim dijelom bacio u zapečat specifičnosti gospodarskog razvijatka pojedinih nacija i republika. Centralističko-unitarističke snage su svim sredstvima zbrajanjivale diskusiju o nacionalnim ekonomijama u okviru Jugoslavije i one znanstvene radnike, koji su imali takav pristup proglašavali separatistima i šovinistima. Zbog toga se moglo govoriti samo o globalnoj gospodarskoj strukturi Jugoslavije i takvu strukturu smatralo se nacionalnom ekonomijom, gdje se prema njenim strateškim interesima određivao čitav sustav privredivanja. Polazilo se od toga da na čitavom prostoru Jugoslavije djeluje jedinstveni društveno-ekonomski odnos, zasnovan na zakonu dohotka i samoupravljanju, i da je nepotrebno govoriti o posebnostima nacionalnih ekonomija. U tom pravcu, kao što znamo, na fakultetima ekonomskih nauka izučava se ekonomika Jugoslavije, a ne i ekonomika pojedinih nacija i republika.

Međutim, kako su centralističko-unitarističke koncepte barem načelno doživjele totalni debakl, i kako se došlo do uvjerenja, da se Jugoslavija mora izgradivati kao policeetrični nacionalni gospodarski sustav, stvorile su se pretpostavke za razaranje takve koncepcije i izgradnju nacionalnih ekonomija u okviru globalnog jugoslavenskog sustava, koji mora biti izveden iz parcijskih struktura i interesa naroda i republika. Pred hrvatskom gospodarskom znanosti nalazi se na tom području niz veoma ozbiljnih problema. Najprije je potrebno teoretski i konkretno objasniti što je to suvremeno hrvatsko gospodarstvo i na kojoj proizvodno-socijalno-ekonomskoj i nacionalnoj logici ono izrasta. U tom pravcu potrebno je hitno na fakultetima ekonomskih nauka u Hrvatskoj, a i na drugim fakultetima, uvesti novu ekonomsku disciplinu »Ekonomiku Hrvatske«. Kao što je poznato, potrebno je raščistiti u teoriji, a onda to provesti na praktički instrumentarij, koje ekonomske funkcije treba da ima nacija i republika, a koje se rješavaju dogovorno u federaciji. U tom pravcu za funkcije koje će ići u federaciju potrebno je dati teoriju i instrumentarij na osnovi kojeg će hrvatsko gospodarstvo moći ostvarivati svoje optimalne interese u zajedničkoj državi. Cilj jedinstvenog gospodarskog sustava jugoslavenskih naroda je u tome da stvara manevarski prostor nacionalnim ekonomijama, preko kojeg će se one moći brže kretati nego da se direktno uklapaju u svjetski proizvodni gospodarski i politički sustav. U tom kontekstu potrebno je razraditi sva ključna pitanja funkcioniranja zajedničkog privrednog sistema (tržiste, monetarna politika, vanjsko-trgovački sustav i razvoj nerazvijenih) sa stajališta hrvatskih gospodarskih interesa, normalno preferirajući sve objektivne interese naroda Jugoslavije.

Istodobno je potrebno razraditi koncepciju i instrumentarij na osnovi koje će se moći formirati autonome funkcije modernog hrvatskog gospodarstva i sagledati mehanizam i organizaciju kroz koju će se moći konstituirati i razvijati hrvatsko gospodarsko biće. Treba sagledati koji su to osnovni segmenti hrvatske gospodarske strukture i na kojim kriterijima ona treba da funkcioniра, jer je normalno da se u budućem procesu preobražaja i na temelju svjetskih tokova i promjenljivih odnosa u Federaciji mora formirati nova struktura i kvalitetna hrvatskog gospodarstva.

Na osnovi toga potrebno je razraditi mehanizme integriranja osnovnih proizvodnih stanica u velike sisteme i razraditi ekonomske i druge odnose funkcioniranja takvih sistema. Istodobno je potrebno izraditi kriterije za društveno-gospodarsku valorizaciju rada osnovnih jedinica i velikih sistema i raskrinkavati sve konzervativne, neposlovne i politički štetne tendencije sa stajališta globalnog hrvatskog interesa. Sa idejne točke gledišta ne bi se smjelo dopustiti da glavnu riječ u stvaranju hrvatske gospodarske strukture vode one snage koje su se kompromitirale na unitarističko-centralističkom konceptu organizacije Jugoslavije.

Na bazi naučnih spoznaja potrebno je stvoriti masovnu svijest o hrvatskom gospodarskom interesu i hrvatskoj gospodarskoj strukturi, koja mora biti otvorena prema svim progresivnim kretanjima i paritetnom rješavanju odnosa sa drugim nacijama i republikama i zatvorena prema svim hegemonističkim i centralističkim strategijama iz drugih republika, koje imaju tendenciju da neke dijelove Hrvatske pretvore u svoj kolonijalni privjesak. Cilj hrvatske gospodarske znanosti ne može biti verbalno formiranje koncepcija koje se mogu primjeniti nego njihovo pretvaranje u proizvodnu i poslovno-tehničku silu hrvatskog naroda i pripadnika drugih naroda, koji žive u Hrvatskoj.

Izlaganje na znanstvenom skupu u povodu 50-te obljetnice Fakulteta ekonomski nauka u Zagrebu.

Prosvjed Batrića Jovanovića

Direktor Savezne uprave za civilnu vazdušnu plovidbu osporava neke tvrdnje iz napisa »Hrvatska bez krila«

Poštovani druže uredniče,

U »Hrvatskom tjedniku« br. 2, od 15. aprila 1971. objavljeno je izlaganje druga Slavijana Belamarića, direktora »Pan Adrie«, iz Zagreba, na sastanku političkog activa grada Zagreba. Tekst izlaganja druga Belamarić objavljen je pod naslovom »Hrvatska bez krila«.

Neophodno je komentarisati one delove Belamarićeva izlaganja, kojima je, direktno ili indirektno, tangirana Savezna uprava za civilnu vazdušnu plovidbu.

Prvo. Belamarić veli da je preuzeće »Pan Adria« napravilo još 1962. program razvoja vazdušne flote u Hrvatskoj. Taj program je obuhvatilo, sem jakoflote u »lanac hotela od Zagreba do Jadran«... i mrežu aerodroma (podvukao B. J.).

Belamarić zatim dočarava bitku koju je »Pan Adria« vodila do 1962., pominje kampanju protiv mreže aerodroma na Jadranu.

Veli da je »Pan Adria« uspela sa izgradnjom aerodomske mreže, a program za flotu su ukrali Jat i drugi, a zatim su snagom kapitala »državne administracije i vojske« (podvukao B. J.) prešli u akciju i realizovali taj program.

Sa izgradnjom adrodroma u Hrvatskoj, »Pan Adria« nema nikakve veze. O tome odlično znaju drugovi iz Zagreba, Dubrovnika, Splita, Zadra, Rijeke i Pule, koji su u vreme izgradnje tih aerodroma bili na čelu skupštine tih gradova i komiteta SK. Za izgradnju tih aerodroma najzaslužniji su Savezna uprava za civilnu vazdušnu plovidbu (koja je dala ne malu organizacionu i finansijsku podršku), skupštine i privreda tih gradova, i JNA.

Prvi put čujem o nekom programu za nabavku moderne flote (radi se, izvesno, o avionima za međunarodni saobraćaj) koji je »Pan Adria« imala već u 1961. Bio sam više puta u »Pan Adriji« u proteklih 10 godina i o nekom takvom programu nisu mi drugovi nikad ni reči rekli. Sastavim je bez osnova tvrdnja o tobožnjem pritisku državne administracije da »Pan Adria« ne nabavlja moderne avione. Naprotiv, ako se misli na Saveznu upravu za civilnu vazdušnu plovidbu, onda je dobro poznata činjenica da je Uprava uvek podupirala svaku inicijativu za nabavku flote. Prisustvovao sam skupu na kome je osnovana »Pan Adria« 1961. godine. Još tada sam predlagao drugovima da odmah idu u nabavku aviona tipa »Convair«. Tada je to bio moderan avion. »Pan Adria« je kupila 2 takva aviona 9 godina kasnije.

Drugo. Belamarić veli da Savezna uprava za civilnu vazdušnu plovidbu drži u rukama znatnu investicionu i budžetsku masu izvan sistema društvenog upravljanja i vrši odlučujuću ulogu na razvoj zračnog pometa.

Istina je sasvim drukčija od ovog što tvrdi Belamarić.

Od 1959. godine Savezna uprava za civilnu vazdušnu plovidbu raspolaže sa sredstvima saveznog budžeta i sopstvenim sredstvima (od naknada za prelete inostranih aviona iznad naše teritorije). Ta sredstva su korišćena strogo namenski (po zakonu o finansiranju programa modernizacije službe bezbednosti vazdušne plovidbe i po uredbi o posebnom računu čije predračune odobrava Savezna skupština).

Od 1959. do 1970. zaključno ta sredstva su utrošena (za nabavku opreme i za objekte na aerodromima) po republikama kako sledi:

Hrvatska	89 miliona novih dinara
Slovenija	16,3 miliona novih dinara
Bosna i Hercegovina	12,3 miliona novih dinara
Crna Gora	10 miliona novih dinara
Makedonija	9,4 miliona novih dinara
Srbija	8,5 miliona novih dinara

Radi se o ukupno 145,5 miliona novih dinara. To je iznos koji je duplo manji od iznosa koji, ovih poslednjih godina, učlažu godišnje naše vazduhoplovne kompanije u nove avione. Ta sredstva čine oko 17 procenata ukupnih sredstava uloženih u aerodrome u poslednjih 10 godina.

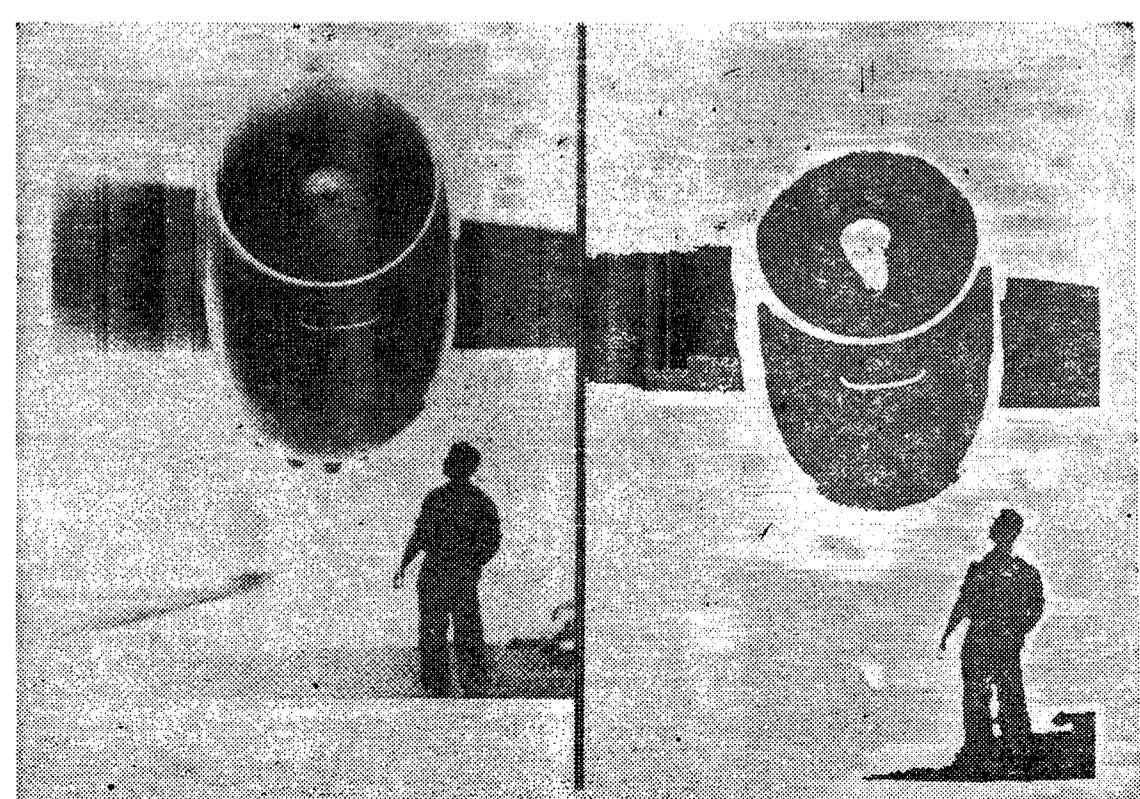
Cime to savezna uprava za civilnu vazdušnu plovidbu vrši odlučujući uticaj na razvoj vazdušnog prometa? Da li tim svojim sredstvima ili pak svojom politikom? Sredstva su, očvidno, takva da se sa njima ne može vršiti odlučujući uticaj na razvoj vazdušnog prometa. A politika uprave je uvek bila usmerena na što brži razvoj vazdušnog saobraćaja, bez obzira koja je kompanija nosilac ovog ili onog programa.

Treće. Ima se utisak da drug Belamarić pokušava, očvidno bez mnogo veštine, da se pravda zbog toga što »Pan Adria« nije mnogo napredovala za dečeniju svoga postojanja.

Da li je »Pan Adria« imala neki program i da li je on nekome bilo kad bio prezentiran, nije mi poznato. U najmanju ruku izgleda čudno da se »Pan Adria« borila samo jednu godinu dana. Zašto nije nastavila sa tom borbotom? Zašto je izgubila dragocenih 8—9 godina? Još čudnije izgleda tvrdnja Belamarića da je program »Pan Adria« nestao, na nekakav voljeban način, Ispada da mu ga je ukrao JAT? Zašto bi to činio JAT, koji je i pre toga imao svoj program razvoja, koji je najvećim delom realizovan. Uostalom zar je to nekakav razlog za nerealizaciju programa: bio je valjda napravljen u više kopija.

Izvolite, poštovani druže uredniče, primiti izraze moga osobitog poštovanja.

BATRIĆ JOVANOVIĆ
direktor Savezne uprave za civilnu vazdušnu plovidbu

Odgovor Slavijana Belamarića

Molim, objavite povodom napisa druga Batrića Jovanovića, ovo pismo. Karakter i ton napisa druga Jovanovića potvrđuje opravdanost mojeg istupa na sastanku gospodarsko-političkog aktivista Zagreba s Predsjednikom CK SKH dr Savkom Dabčević-Kučar dne 15. siječnja ove godine, što je objavljeno u prvom broju Hrvatskog tjednika pod Vašim naslovom »Hrvatska bez krila«. Radi izbjegavanja nesporazuma, moram reći da nisam bio konzultiran pri objavljanju teksta mojeg istupa na aktivu, ali priznajem da je Vaše pravo da tekst objavite, jer je tiskan i u biltenu Gradske komiteta SK i Gradske konferencije SSRNH.

Moje istupanje namijenjeno tom skupu imalo je za cilj dobivanje opće podrške razvoju zračnog prometa u Hrvatskoj i Zagrebu. Ne vidim motive ubacivanja druga Jovanovića u polemiku. Odgovaram jedino radi informiranja javnosti. Uvrede i teške riječi druga Jovanovića nisu dovoljan razlog za odgovor.

Jovanović na svoj način tumači tekst, kojeg su razumjeli učesnici skupa i mnogi sudionici razvoja zračnog prometa u nas i koji su pozdravili moje istupanje. Polemiku nismo željeli, ali ona je sada počela, pa je moramo prihvati.

Jovanović ne razumije tekst i ignorira činjenice. PAN ADRIA je 1961. godine stvarno izradila program razvoja zračne flote, kao sastavni dio programa izgradnje hotela i razvoja turizma, čiji su nosioci bili CENTROTURIST (sadašnji GENERAL-TURIST), HOTEL ESPLANADA, SLJEME, BIRO ZA TURISTIČKI RAZVOJ i drugi. Program hotela i razvoja turizma razradivan je s PAN AMERICANOM (PANAM). U razradi su konzultirani predstavnici općina Dubrovnik, Split, Rijeka, Opatija i drugih, posebno radi izgradnje mreže velikih hotela IHC (hotelska korporacija PANAM). Funkcioneri PANAM i IHC bili su česti gosti u Zagrebu i jadranskim gradovima. PAN ADRIA je što se tiče zračne flote došla s PANAM pred potpis ugovora. Rekao sam: »Naše poduzeće krenulo je 1961. godine s programom razvoja zračne flote u suradnji s američkom aviokompanijom PAN AMERICAN. Taj program je glasio: lanač hotela od Zagreba do Jadranu, mreža aerodroma, jaka zračna flota vezana na sistem linija PANAM, prodaja paketnih usluga kroz 8.000 poslovnica PANAM u svijetu. Jovanović iz toga nije mogao protumačiti da je taj cijeli program napravila PAN ADRIA. Učesnici skupa su me razumjeli, a to je bitno.

PAN ADRIA je osnovana 25. svibnja 1961. od strane Narodnog odbora grada Zagreba (NOGZ) sa svrhom da djeluje u domaćem i međunarodnom zračnom prometu. Rješenje o osnivanju moglo se donijeti samo na bazi programa. Osnovni program razvoja PAN ADRIJE je prethodno potvrdio Odbor za privrednu Izvršnog vijeća Sabora SR Hrvatske na sjednici dne 12. svibnja s određenim primjedbama, koje su uvrštene u kasniji, konačni program. U

našem programu bili su predviđeni zrakoplovi: VISCOUNT, CONVAIR, DC-6B (dopunski program PANAM), kao i posebni zrakoplovi za veze s otocima. Dio programa odnosi se na razvoj zrakoplovstva u ratarstvu, zdravstvenoj preventivni i šumarstvu. Autori programa su dr Branko Veger, dr Mirko Varlandy i Slavijan Belamarić sa suradnicima.

Vrijeme i prostor ne dopušta opširniji komentar kampanje protiv razvoja turizma, hotela i zračne flote.

Spominjem samo neke napise: — EKONOMSKA POLITIKA 29. srpnja 1961. »Uz JAT I SAT?«, — EKONOMSKA POLITIKA 12. kolovoza 1961. »Uz JAT i SAT... i HAT?«, — RAD 6. siječnja 1962. o situaciji u civilnom zrakoplovstvu.

Žalim što drug Jovanović u deset godina nije uspio saznati da imamo program za modernu zračnu flotu i međunarodni zračni promet. Dne 25. veljače 1962. Pero Car, tadašnji republički sekretar za saobraćaj, u ekspozetu o saobraćaju u Saboru, traži ostvarenje postojećih programa za međunarodni i domaći zračni promet.

Izjavio sam: »Od programa je realizirano uklapanje Esplanade u sistem PANAM hotela i izgradeni su aerodromi. Međutim, bolji danii za nas nisu došli do danas.«

Gdje je Jovanović pročitao da sam ja izjavio kako je PAN ADRIA uspjela s izgradnjom aerodomske mreže?

U spomenutom programu iz 1961. godine autor i suradnici su se zalagali (str. 64–68) za definiranje politike izgradnje mreže aerodroma u Hrvatskoj sa željom da Izvršno vijeće i općine usklade određene podvojene stavove (koji su postojali i koji su dobromanjernim poznavalcima prilika u Hrvatskoj razumljivi) oko lokacija i tempa izgradnje. Autori su upozorili da nema razvoja turizma bez izgradnje aerodroma. Autori su posjedovali »Nacrt plana aerodomske mreže Jugoslavije« — izdanje Uprave civilnog zrakoplovstva iz listopada 1959. godine. Jedan od autora tog nacrta Bogoljub Karanjac bio je konzultant pri izradi našeg programa. **Uz odborenje druga Jovanovića!** Mišljenje autora se u nekim djelovima razlikuje od »nacrt« (lokacija Krk, a ne Jadranovo, traže izgradnju aerodroma Osijek, izgradnju otočnih aerodroma Hvar, Lošinj, Rab, Korčula, Vis i drugi). PAN ADRIA je financirala idejne projekte aerodroma na Lošinju i Hvaru (autor Ing. Zdravko Horvat), koji i danas stoe na raspolažanju! Na Hvaru je kasnije sredstvima Aerodroma Split izgrađena staza za slijetanje, ali na drugoj lokaciji.

Republički zavod za planiranje SRH-e izradio je 1963. godine program »Studija o perspektivnim mogućnostima razvoja zračnog saobraćaja u SR Hrvatskoj u razdoblju 1964—1970. god.«. Autori su bili Horvat inž. Zdravko, Dražić Petar, Belamarić Sla-

vjan, Pavić inž. Ljubomir, Dujmović Bernard, Jušić Zdenko i Knitel Petar uz brojne konzultante. Studija je obuhvatila aerodrome za međunarodni, unutrašnji i lokalni zračni promet (otoci), zračne puteve i flotu.

A Jovanović svakako želi nametnuti mišljenje da vlada i Sabor SR Hrvatske nemaju baš nikakve veze s izgradnjom aerodroma i zračne flote u Hrvatskoj! Navedeni naši programi imali su za cilj da vlada i Sabor Hrvatske daju prvenstvo razvoju zračnog prometa i da se to afirmira u javnosti.

Programi su u odgovarajućim tijelima razmotreni i podržani. Time su prestali biti programi PAN ADRIJE ili pojedinih gradova i općina, postali su programi SR Hrvatske. Zašto nisu u cijelini realizirani (zračna flota), to je predmet razmatranja i dovođenja ocjena skupa na kojem sam govorio i drugih faktora u Hrvatskoj.

Činjenicu da je u razdoblju 1958—1961. godine u Hrvatskoj donesen jedan originalni program razvoja turizma, hotela, infrastrukture, zračne flote, turističkog poslovanja itd. nitko ne može osporiti. Da je taj program osporan, napadan, etiketiran i zaustavljen, također nitko ne može osporiti. I napokon, pojavljuju se drugi, koje tvrde i rade ono što su nama osporavali. Razlika je samo u jednom. Mi nismo imali kapitala, oni ga donose na dlanu.

Drug Stjepan Lamer, koji je 1961. godine bio republički sekretar za saobraćaj, potpisao je zahtjev za 3 zrakoplova CONVAIR. Odgovora nije bilo!

Drug Jovanović tendencijozno naglašava moju izjavu o pritiscima kapitala, administracije i vojske. Ja sam rekao »pa i vojske«.

Tko pošteno sluša i čita, taj to pošteno i razumije! Moj tadašnji direktor, i odgovorni u vlasti i NOGZ-a, upozorili su me da pojedini vojni rukovodioci imaju zamjerke na naš program. Na jednom sastanku sam i ja sudjelovao. Daljnja polemika o tome ne koristi. Nezgodno je to što Jovanović izgleda želi postići neraspoloženje vojnih krugova prema našem programu u sadašnje vrijeme. Vojni forumi i ratno zrakoplovstvo prate i pomažu u zadnjih nekoliko godina naš program s posebnom pažnjom!

Drug Jovanović ne iznosi točne podatke o raspoledu sredstava za aerodrome. Bez obzira na poretko sredstava i instancu koja ih je odobrila, SR Srbiji treba pribrojiti sredstva izgradnje aerodroma Beograd, koja po spomenutom načrtu iz 1959. godine previdaju 6.172.866.000.- st. dinara (od čega objekti JAT-a 854.000.000.- st. dinara) i to nepovratno iz sredstava OIF-a.

Stvarne iznose investicija u aerodrom Beograd ne znaju. Govori se o 8,10 pa i 12 milijardi st. dinara. Nasuprot tome jadranski aerodromi i Aerodrom Zagreb građeni su sredstvima lokalnih izvora na kratke rokove. Jedino su sredstva JNA i Savezne uprave data nepovratno.

Poznato mi je da su jednom aerodromu na Jadranu zajmovi morali biti produljeni na 16 godina, jer bi u protivnom ostvarivao gubitak. Da se razumijemo: aerodromi u Hrvatskoj (osim Pule, koja je pogon Aerodroma Ljubljana) ostvaruju ukupni prihod cca 100 milna dinara, a JAT, AVIOGENEX i INEX-ADRIA AVIOPROMET 683 milna dinara.

Aerodromi u Hrvatskoj i razvoj turizma omogućili su ekspanziju zračne flote, ali — na ledima komuna, lokalnih banaka i radnika na aerodromima. Prema tome, Jovanovićev prikaz nije u redu. Prelaganje kroz primarnu raspodjelu iz aerodroma u flotu su evidentna.

Za umirenje druga Jovanovića mi dobro znamo zašto u Hrvatskoj nije ostvaren adekvatni razvoj zračne flote u odnosu na turizam i prirodni položaj u zračnom prometu,isto kao što dobro znamo zašto nisu ostvareni još značajniji projekti (motorna industrija). Neka ocjene, brigu i budućnost tih projekata prepusti onima pred kojima sam govorio. To je, konačno, naše pitanje.

Nisam govorio napamet, kada sam spomenuo nedozvoljene akcije oko naših programa. Dokumentacija naših pregovora za avione CONVAIR 1961. god. prenesena je bez našeg znanja drugim zainteresiranim faktorima. Što je sigurno negativno utjecalo na oživotvorene naših programa.

Drug Jovanović hoće sebe staviti u središte svih zbivanja u civilnom zrakoplovstvu, posebno pri gradnji aerodroma. Zasluge druga Jovanovića za izgradnju mreže aerodroma nitko ne osporava, ali treba dodati da mu je to položaj i omogućio. On se stvarno nalazi u središtu razvoja civilnog zrakoplovstva zadnjih 18 godina.

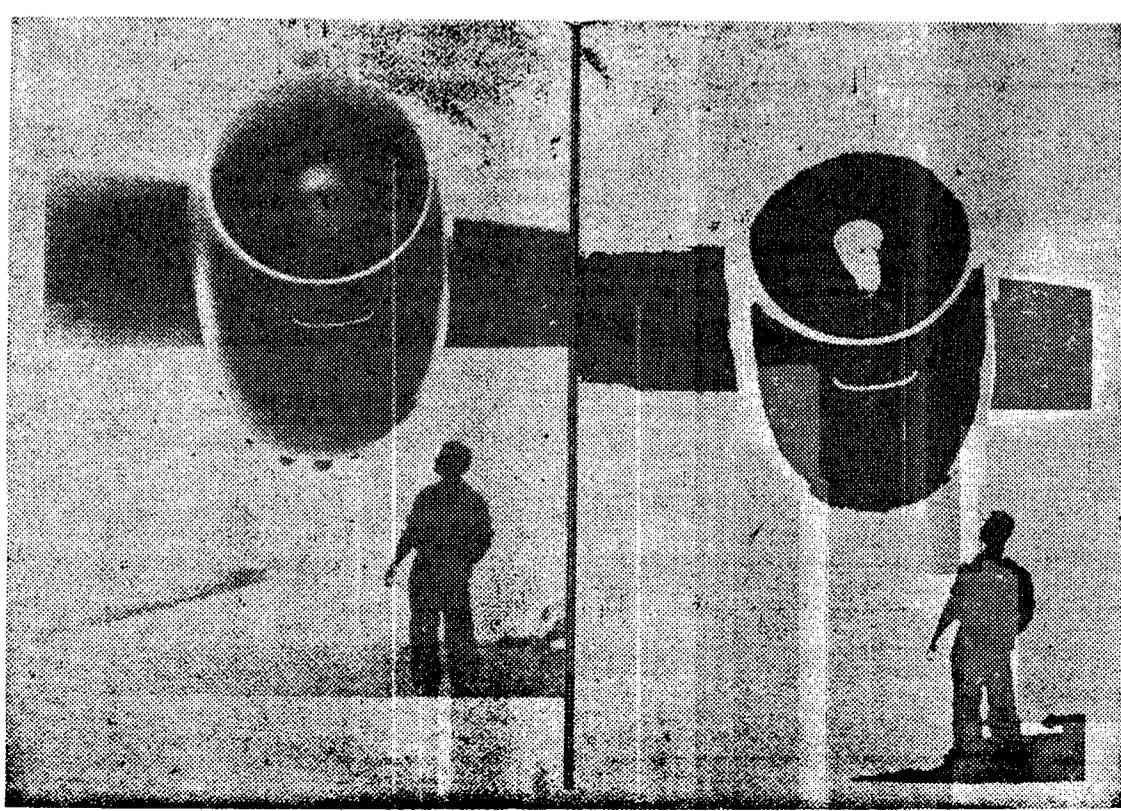
Veoma je lako protumačiti utjecaj druga Jovanovića na općine u Hrvatskoj kojima je, budžetskim sredstvima, pomogao pri izgradnji aerodroma. Mnogo puta sam čuo da Vladu u Zagrebu nema razumijevanja za izgradnju aerodroma, te da jedini Jovanović to ozbiljno gura.

Nikada nije problem u istinama, nego u poluistinama. Nije na meni da branim Vladu i pojedine rukovodiće. Izvršno vijeće je konstatiralo da smo u pogledu flote zakasnili, ali znamo i razloge. Glavni je da Hrvatska godinama nema kapitala, a oskudicu uvijek prati lepeza dodatnih teškoća i nesporazuma, koje nije teško podgrijavati. Skup, na kojem sam govorio, kao i mnogi drugi skupovi, dali su i daju odgovore na uzroke zaostajanja Hrvatske na mnogim područjima.

Za sada nas to zadovoljava. Ako bude u interesu razvoja zračnog prometa u Hrvatskoj potrebno nadam se da će pozvani od mene više reći o desetogodišnjoj neravnopravnoj borbi našeg poduzeća, koja još uvijek traje, ali ipak sa znatno većim izgledima u uspjehu.

Drugarski pozdrav!

Slavijan Belamarić

MISAL

1483

*PRVA HRVATSKA TISKANA KNJIGA
— U FOTOTIPSKOM PRETISKU »LIBERA«*

»LIBEROV« PRETISAK »MISALA« OMOGUĆUJE VAM DA PRVU TISKANU HRVATSKU KNJIGU, JEDINSTVENI SPOMENIK NAŠE KULTURE, IMATE I U SVOJEM DOMU!

Fototipski pretisak najpomnije vjeran originalu, u bojama originalnog tiska.

Za ovo izdanje posebno su izradene pergamenke kože za uvez i specijalni tonirani papir za tisk. Ograničena naklada s numeriranim primjercima prema narudžbama, s tim da redoslijed pretplatničkih brojeva ovisi o redoslijedu pristizanja narudžbenica.

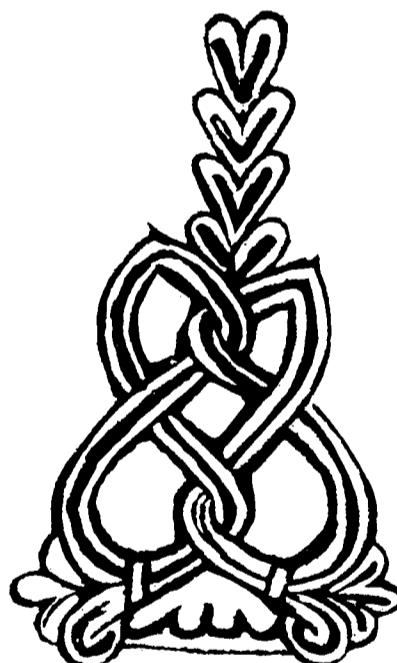
Svi pretplatnici ovog izdanja bit će upisani u dodatku pretiska.

Knjiga je popraćena pogovorom našeg vodećeg slaviste prof. dra Josipa Badalića, te ostalim stručnim materijalima koji će čitaocu olakšati snalaženje u originalnom materijalu MISALA.

Među dodacima nalazi se i transliteracija starog teksta »Propovijedi na gori« u suvremenim pravopisima.

Pretisak MISALA 1483. izlazi u rujnu ili u listopadu ove godine.

Pretplatna je cijena 480 dinara, može se uplaćivati u ratama do izlaska knjige, a cijena po izlasku bit će viša.

Svega 28 godina poslije Johanna Gutenberga, godine 1483, Hrvatska je dobila svoju prvu tiskanu knjigu: »Misal po zakonu rimskog dvora«. To je ujedno bila i prva tiskana knjiga kod južnoslavenskih naroda uopće. Do dana današnjeg nije s punom pouzdanošću ustanovljeno gdje je knjiga izrađena: u Kosinju, Izoli, Modrušu, Senju ili u Veneciji — ali nema nikakve sumnje da su je radili naši majstori, pa MISAL 1483. svojom ljetopotom slova i sloga predstavlja dostojan spomenik početku hrvatske knjige uopće.

Na 440 stranica MISALA iz 1483. godine sabrani su najstariji crkveni tekstovi na hrvatskom jeziku, od kojih neki — kao »Propovijed na gori« — već znače zanimljivo stilističko dostignuće.

Od najstarije hrvatske knjige sačuvano je ukupno 10 primjeraka — u rezervima Sveučilišne knjižnice u Zagrebu (2 primjerka), Jugoslavenske akademije u Zagrebu, u samostanu franjevaca trećoredaca na Ksaveru u Zagrebu, u Vatikanu (2 primjerka), Lenjingradu, Washingtonu, u Bolu na Braču i u Beču. Međutim, nijedan od tih primjeraka nije kompletan, svagdje nedostaje poneki list ili cijeli arak. Tek kombinacijom preslikavanja iz zagrebačkih i vatikanskih primjeraka uredništvo LIBERA uspjelo je napokon kompletirati svih 440 stranica, pa je time najstarija hrvatska knjiga nakon dugo vremena opet sastavljena u svojem izvornom obliku.

LIBEROV fototipski pretisak, uvezan u pergamenku kožu po uzoru na stare MISALE iz XV stoljeća, bit će najpomnije vjeran originalnom izdanju MISALA iz 1483. godine.

NARUDŽBENICA

kojom se neopozivo preplaćujem na knjigu MISAL 1483

po Preplatničkoj cijeni od 480,00 n.d.

Preplatu ću izvršiti najkasnije do 1. 10. 1971. g. u _____ rata, te vas molim da mi pošaljete račun, uplatnice i redni broj pod kojim sam upisan u preplatničku listu.

Knjigu ću primiti po izlasku iz štampe i uplate posljednje rate.

Ime i prezime ..... zanimanje .....

Točna adresa ..... potpis .....

L I B E R, Filozofski fakultet,
41000 Zagreb Đure Salaja 3, ţiro račun: 301-1-1056

LIBER
Izdanja
Instituta
za znanost o
književnosti

M L A D O S T

Zagreb, Ilica 30

Prešućivanje, pogreške, netočnosti...

Ukusno izdanje s neukusnim propustima

Što prošječni Europljanin zna o Hrvatskoj? Nemali je broj knjiga koje, pogotovo »u turističke svrhe«, vrve izmišljotinama, netočnostima, površnošću. Na žalost, tako nije samo u priručnicima za tu vojsku »svremenih nomada«; i druga izdajnja koja smjeraju k širem krugu čitača, a tiskaju se u inozemstvu, prepuna su istih pogrešaka. Primjerice čemo to pokazati jednim popularnim, »džepnim« izdanjem, knjigom što se pojavila prošle godine u SR Njemačkoj, a upućena je priručnoj uporabi. Nakladnik, DEUTSCHER TASCHENBUCH VERLAG iz Münchena, objelodano je, u dva sveska, ATLAS SVJETSKIH POVIJESTI (»Atlas zur Weltgeschichte«), vrlo ukušno i pristupačno izdanje s obiljem ne samo zemljovida od najstarijih vremena do danas nego i s opširnim pregledom zbivanja: političke, kulturne, gospodarske povijesti. Zaciјelo: njemačkomre čitatelju pruža obilje obavijesti.

No, u »slučaju« Hrvatske i Hrvata u najvećem su broju te obavijesti nedovoljne, iskrivljene, netočne i — što je za nas najvažnije — nikako ne utvrđuju ime ovog naroda i ove zemlje kao stoljetnog individualiteta: državnoga, kulturnoga, narodnosnoga.

Tek neki primjeri:

— u SADRŽAJU se, dakako, ni ime zemlje ni ime naroda uopće ne spominje, iako se navode i Moravska, Ugarska, Češka, Poljska (koja je, primjerice, kraljevinom postala točno stotinu godina nakon Hrvatske), da spomenem samo bliže susjede;

de;
— posve se prešćuje da su Hrvati imali organiziranu državnu zajednicu u srednjem vijeku: na karti koja prikazuje Svetu Rimsko Carstvo u XI stoljeću, pojavljuje se samo ime naroda; posve je zaobiđen državni identitet. Naravno, istovremeno na kartama čitamo i »Kraljevinu Ugarsku« i »Kraljevinu Srbiju« tid.;
— Hrvatima i Hrvatskoj nema ni spomena o srednjeg vijeka sve do XIX stoljeća;

— istodobno se, posve ispravno, upucuje na entitet i snagu srednjovjekovne srpske drzave, pogotovo u

vrijeme Dušana. Uz Zakonik posebice se govori o kulturnome stvaralaštvu: freskama, ikonama te narodnim pjesmama (kosovski i inni ciklusi). No, kao najvećeg srpskog pjesnika (pri kraju toga razdoblja) — Zucker kommt zu letzt — eto nam i IVANA GUNDULIĆA:
— u XIX stoljeću uskrsnušmo opet (nije važno što su tri stoljeća na granicama Hrvatske odbijane turske navale!). Govori se o revolucionarnoj 1848./49. godini, no osim Jelačićeve — kako se u »Atlasu« navodi — prodrinastičke vojne intervencije — ni spomena nema da se hrvatska četrdesetosmaška politika nadahnjivala nekim idealima francuske revolucije (Veliike), pa i nekim mislima o tome kako bi Habsburška monarhija trebala biti federalivna zajednica; SVJETSKI ATLAS upućuje tek na — negativna iskustva;
— promotrimo li, primjerice, zemljovide Europe između dva rata, naći ćemo shemu o omjeru državne (tj. državotvorne) nacije i ostalih nacija u tada postojećim državama. U Jugoslaviji taj su »Staatsvolk* Srbii*

Ima i natuknica o Kraljevini Jugoslaviji: priča ATLAS kako je Aleksandar Karađorđević I bio prisiljen uvesti diktaturu zbog ubojstva Stefana (!) Radića, a i zato što se u kolovozu 1928. godine u Zagrebu sastao — SEPARATISTIČKI hrvatski sabor! Nekoliko rečenica kasnije — Hrvatska seljačka stranka se (bez pardonja) identificira sa — ustaškom! I tako dalje, i tomu slično. No, ne upućujemo ove pribilješke da bismo njemačkog nakladnika »pozvali na red«. O nama je riječ! Krajnji je čas da najuglednije znanstvene institucije u SR Hrvatskoj (Sveučilište, Akademija, itd.) svojim autoritetom upozore inozemne nakladnike da ne želimo triptjeti pogreške, netočnosti i prešućivanja. Vjerujem da nakon takvih intervencija mnogo toga ne bi ušlo u slijedeće izdanje. Napokon: hoće li o prošlosti Hrvata i hrvatske poglavito brinuti hrvatske ili inozemne institucije? Krajnji je čas, doista, da Hrvatska opstoji i u tom »međunarodnom prometu« onom mjerom kojom opstoji doista, kao višestoljetni entitet.

Srećko Lipovčan

Četiri primjera – ista vrsta »informacija«

Previše, a da bi
bilo slučajno

Andrić je srpski pisac. Među podacima
naići ćemo i na ovu rečenicu: »...
najznačajnija srednjovjekovna luka
Srbije bio je Dubrovnik.«

4) »Dictionnaire — rječnik velikih suvremenika od 1776. do naših dana« poredao je abecednim redom sva značajnija imena svjetske povijesti u vremenu od 1776. do danas. U predgovoru saznajemo da je taj jedinstveni rječnik nastao kao rezultat dogovora 65 povjesničara iz 34 zemlje. U istom predgovoru piše: »Izbor podataka učinjen je na demokratski način, s vaka je zemlja izabrala svoje velike suvremenike (razmaka I. C.). Nakana i duh ovog rječnika ostaje ozbiljna, unatoč različitog podrjetila autora.«

Kao pogovor ovom »Dictionnaireu« tiskan je svečani apel svim povjesničarima svijeta. Citirati ću samo dio tog apela de Delphes: »Povjesničari, predavači povijesti i izdavači svečano se obavezuju da će pisati, predavati i tiskati samo povijest, odbacujući tendenciozne prikaze i izostavljanja, ispravljajući postojeće pogreške...« Među autorima koji su pripremili podatke za spomenuti »Dictionnaire« nalaze se i dva beogradska znanstvena radnika: prof. Jovan Marjanović i dr. Jovan Miličević. U popisu imena autora piše doslovce: prof. Jovan Marjanović, Belgrad (Yugoslavie); dr. Jovan Miličević, Belgrad (Yugoslavie).

Pogledajmo na trenutak kako se ta dva istaknuta beogradski povjesnika drže one svećane obaveze citirane u pogовору »Dictionnaire-a«. Abecednim redoslijedom prenosim imena velikana:

Aleksandar I — jugoslavenski kralj (str. 28); Danilo I, Petrović Njegoš — vladar Crne Gore; Delčev, Goce — jedan od vođa makedonskog revolucionarnog pokreta; Gaj, Ljudevit — začetnik pokreta kulturne renesanse i politike hrvatske; Karadorđe, Petrović — vođa prvog srpskog ustanka i utemeljitelj dinastije Karadorđevića; Karadžić, Vuk — reformator jezika i pravopis srpskog, leksičkograf i etnograf srpski; Marković, Svetozar — začetnik socijalističkog pokreta u Srbiji; Mihajlović, Draža — jugoslavenski general; Obrenović, Milan — princ Srbije, podregent; Milićić, Svetozar — vođa liberalnog građanskog pokreta u Srbija; Miloš, Obrenović — vođa drugog srpskog ustanka, utemeljitelj dinastije Obrenovića; Mišić, Živojin — maršal srpske vojske; Obradović, Dositije — začetnik kulturnog preporoda u Srbiji; Obrenović, Miloš, Teodorović — »Dictionary« upozorava: vidi Miloš Obrenović; Obrenović, Milan — stariji sin Miloša Obrenovića, umro manje od mjesec dana poslije abdikcije svojeg oca; Obrenović, Mihajlo — mladi sin Miloša Obrenovića i prijestolonaslijednik srpski; Obrenović, Milan — vidi: Milan Obrenović; Obrenović, Aleksandar — srpski vladar; Petar II, Petrović Njegoš, vladar — vladika Crne Gore i jedan od najvećih jugoslavenskih pjesnika; Petar I, Karađorđević — kralj Srbija i kralj države SHS — Jugoslavije; Putnik, Ratimir — maršal srpske vojske; Stojadinović, Milan —

srpske vojske; Stojadinović, Milan — jugoslavenski političar; Tito, Josip F. Broz, maršal i predsjednik Jugoslavije. Osim ovog normativnog, postoji u istoj knjizi i dopunski rječnik u kojem su prema priloženoj bilješci trebala naknadno biti uključena izostavljena imena velikana svih nacija, međutim tu se nije našlo ni jedno novo ime »jugoslavenskih« velikana. Što nam preostaje kada pročitamo ovaj izvadak; zar je istina da Slovenci, Bosanci, Hercegovci i Muslimani nisu sami i nemaju velikih imena svoje politike i kulture? Iz kojih je razloga, da ne spominjemo druge, izostavljeno ime velikog Franceta Prešeren? Zar je Ljudevit Gaj jedina značajna ličnost hrvatske sadašnjice i prošlosti? Zašto je Petar Petrović Njegoš, crnogorski vladika — samo jugoslavenski pisac? Gdje su Ruđer Bošković, Ivan Mažuranić, August Šenoa, Silvije S. Kranjčević, Miroslav Krleža, Stjepan Radić, Ivan Goran Kovačić, Vladimir Bakarić, Ivan Meštrović... — jesu li oni možda manji velikani od Draže Mihajlovića? Za dvojicu spomenutih beogradskih znanstvenika ne postoji objektivno mjerilo vrednovanja. Za njih je Jugoslavija — Srbija, i to ljeta Gospodnjega 1969! Tako nas oni pred-

U prva tri primjera napisni su potekli od stranih autora. Od koga su dobili podatke? Samoupravnost i državnost republika obećavaju nam ustavni amandmani. Tko nam međutim obećava i jamči da ovi uvredljivo netočni, pristrani i lažni podaci neće doslovce ulaziti iz leksikona u leksikon drugih izdavačkih kuća?

Ovaj članak napisao sam s nakanom da i druge pripadnike ravnopravnih naroda i narodnosti socijalističke Jugoslavije potaknem na zajedničku

Ivan Cesari

Napomena autora: pri prenošenju po-
opisa imena nisam prevodio i unosaо sve podatke o ličnostima o kojima je riječ (npr. datum i mjesto rođenja, djela, počasti, odlikovanja i sl.). Imena i prezimena prenio sam u hrvatskoj
grafiji.

10 povjesnica

HRVATSKI POGLEDI
O UREĐENJU
JUŽNOSLAVENSKE
ZAJEDNICE (VI)

RADIĆ ZA SAVEZ REPUBLIKA, A PROTIV CENTRALISTIČ- KOG UJEDINJENJA 1918.

Franjo Tuđman

Svoje poglede o stvaranju zajedničke države Radić je izložio još prije ujedinjenja, u proglašu što ga je 7. listopada 1918., nakon pristupanja Narodnom vijeću SHS, kao predsjednik HPSS uputio narodu (»seljačkoj braći«). Radić poručuje pristašama HPSS i svemu »seljačkomu hrvatskomu puku«, prvo, »da je napokon došla hora, da i mi, Slovenci, Hrvati i Srbi dođemo do svoje slobodne i nezavisne narodne države«, i drugo, da će HPSS svim silama raditi na tom »da se ta naša narodna država uredi po zapadnoevropskom i po američkom primjeru i uzoru, a prema našoj narodnoj potrebi i po našem seljačkom programu na posve pučkom, tj. seljačkom temelju«. S obzirom na to da neki tu državu već sada zovu »Jugoslavijom«, Radić kaže da nema smisla unaprijed prepirati se ili svađati oko imena, »ali jedno se već sada unapred mora znati i to svem hrvatskom narodu razglasiti, a to je ovo: Sva tri naša stara čisto narodna imena: Slovenac, Hrvat i Srbin, imat će u cijeloj našoj državi posve jednakopravo i jednakopravljivanje a čuvat će se i kao svetinju poštivati i sve ono što je naš narod pod kojim god od ta tri imena dobra i lijepa učinio, što god je zla nezasluženo pretrpio, a to je naša povijest i naša književnost«, tražeći isto tako posve jednakopravo za sve tri vjere i crkve (katoličku, pravoslavnu i muslimansku). Držeći da se svijet već počeo mijenjati na temeljnim načelima Wilsonove politike demokracije i samoodređenja, da bi iskorijenio »četiri svjetska zla«: »militarizam, kapitalizam, birokratizam i feudalizam«, Radić traži da nova država bude uređena u prvom redu u interesu svemu »seljačkomu i radničkomu puku« — prvo, moraju se »odmah ukinuti svi nepravedni tereti«, drugo, »sva državna vlast i svakolika uprava ima doći pod... direktnu narodnu kontrolu«, i treće, sveukupno zakonodavstvo »treba u buduće stvarati na seljačkom i radničkom temelju u tom smislu da je seljaštvo i radništvo prvi i glavni izvor čitave narodne i državne snage i prema tomu prvi i najvažniji stalež u državi i u narodu«.

Takvim stavovima Radić je od svih hrvatskih političara najadekvatnije izražavao tajanje buntovno i revolucionarno raspoloženje hrvatskog puka, a i sam je volio isticati da on ne vodi nekakvu svoju politiku, nego da prenosi težnje i zahtjeve pučkih slojeva koji gube povjerenje u »gospodske stranke«.

Nasuprot svim pristašama neodgovrig ujedinjenja, koji su prihvatali monarhistički oblik buduće države, Radić sve odlučnije iznosi republikanski program, oslanjajući se na sve glasnije raspoloženje puka, koji je oduševljeno pozdravio raskid državnih odnosa Hrvatske s Austro-Ugarskom, očekujući proglašenje Hrvatske Republike, ali je baš zbog toga primao s nepovjerenjem ideju o ujedinjenju, videći u njoj opasnost ponovnog potpadanja Hrvatske pod vlast strane dinastije. Tih dana Radić u glasiliu HPSS Domu piše: »Hoćemo u jugoslavenskom jedinstvu svoju hrvatsku državu«, a oni što rade na stvaranju jedinstvene države Slovenaca, Hrvata i Srba »smiju to raditi samo toliko i samo dotle, dok se time ne ruši naša tisućljetna hrvatska država«. Tražeći pravo samoodređenja hrvatskog naroda, Radić piše da bi bila »prava sablazan« da se, u doba kad se npr. Slovenija tek »državno stvara«, u ime tobože jugoslavenskog jedinstva »naša hrvatska država ruši«. Tražeći da Hrvatska ostane »samostalna država i to pučka republika«, Radić kao programski zahtjev HPSS postavlja »da svi mi južni Slaveni, dakle i Bugari, stvorimo veliki slavenski republikanski savez najprije s Česima i s Poljacima, a onda s vremenom i s Rusima«.

Pošto je Glavni odbor HPSS odobrio njegova gledišta (24. studenog 1918.) Radić je, sutradan, na skupštini stranke u zagrebačkoj Streljani, osudio hrvatske političare što nisu sjedinili Dalmaciju i okupili Bosnu i Hercegovinu i Sloveniju u zajednicu sa Zagrebom, te što nisu »proglašili hrvatsku državu, koja bi stvorila zajednicu sa bratskom Srbijom«. Po Radićevu mišljenju, hrvatska je država trebala zatražiti zaštitu od Wilsona i od prosvjetiteljenog čovječanstva, a »ne od kralja Petra, kraljevića Aleksandra i Milana Pribićevića«. Radić je pozvao skupštinu da ne prizna odluke političara iz Narodnog vijeća, koji se služe »lukavštinama« i koji »našu sestrzu Srbiju proglašuju na našu majku, ali naša je mati samo sveta naša domovina«. Skupština je glasovala da Radić ne ide u Beograd i prihvatala osam zaključaka: osuda militarizma; protiv talijanskog prodiranja na hrvatski i drugi južnoslavenski teritorij; protest protiv rušenja hrvatske države; za seljačko pravo i za osnivanje seljačkog gospodarskog vijeća; protiv njemačkog i mađarskog divljanja u Stajerskoj, Koruškoj, Međimurju i Prekmurju; za osnivanje savezne jugoslavenske republike; za potpunu Jugoslaviju uključujući Bugarsku; za veliki slavenski savez, i za republikansku seljačku demokraciju.

Protiv odluke Narodnog vijeća o bezuvjetnom ujedinjenju glasovao je uz Stjepana Radića jedino još dr. Dragutin Hrvaj. U svom povijesnom govoru na noćnoj sjednici Narodnog vijeća (24.-25. studenog 1918.) Radić se odlučno suprotstavio provođenju unitarističko-centralističkog ujedinjenja, prihvatajući jedino ujedinjenje na načelima samoodređenja i pune narodne ravnopravnosti u saveznu državu, koja bi imala biti jedino demokratska i čovječanska republika.

Na izvršenju bezuvjetnog ujedinjenja kao apsolutnom imperativu, uz istodobno zastupanje centralističke osnove izgradnje države, ustrajali su ultimativno osobito srpski članovi Narodnog vijeća iz Bosne i Hercegovine i iz Vojvodine te predstavnici Dalmacije, a i oni članovi Hrvatsko-srpske koalicije što su bili pod utjecajem Svetozara Pribićevića. Radi jačanja pritiska na Narodno vijeće Pribićević je upriličio uhićenje grupe hrvatskih časnika, na čelu s generalom Lipovčakom, pod optužbom tobožnje urote protiv Narodnog vijeća.

Unatoč tome što su Radiću već do tada pobornici unitarističkog ujedinjenja prijetili ubojstvom (S. Pribićević i G. Andelinović namjeravali su »svršiti s njim« u samom Narodnom vijeću), a također hukali na nj u ulicu, prijeteći mu linčom. Radić je do kraja odlučno iznio svoje gledište, iako je znao

da »razlaže uzalud«, jer uopće nije mogao utjecati na odluku zaslijepljene većine. Ostavši osamljen, Radić je toj većini rekao da govori zato da bi »izvršio svoju dužnost«, a i zato »da nemate kasnije izgovora, da vam nitko nije pokazao ponora, u koji hoćete da strovalite sav naš narod, a napose narod hrvatski«. Osudujući predgovornike, koji su, svi osim dra Hrvoja, govorili »kad da ovo nije dvorana hrvatskoga državnoga sabora« iz kojega se »stoljećima čula odvažna i mudra riječ«. Svi govornici kao da se »upravo natječu u tom« kako da »Hrvatsku izbrisu i poruše«, govoreći »protivno od onoga što naš narod hoće i treba«. Osudujući kao »površno« i »plitko« mišljenje da zbog jezičnog jedinstva »moramo imati i jedinstvenu centralističku državu«, i to monarhiju pod dinastijom Karadžorđevića, Radić kaže da zapravo svi Slaveni govore jedan slični jezik, a ujedinitelji neće ni da čuju »niti o potpunom jugoslavenstvu«, već su zaneseni »rebusom SHS«, koji je najprije značio »Slovenci, Hrvati i Srbi, sad znači Srbi, Hrvati i Slovenci. A što će značiti sutra?« Po Radiću sav »rad u Narodnom vijeću niti je demokratski, niti je ustavan, niti je pravedan, a nije ni pametan«.

Zamjerajući hrvatskim političarima što ne mare za promjene koje je prouzrokovao rat, koji je toliko prodramao seljaka da ga je učinio političkim čovjekom, Radić kaže da oni ne uvidaju »kolika to mora biti odvažnost i mudrost, kad sto i više tisuća Hrvata seljaka... ostavljaju frontu«, te jedni »odlaze u zeleni kader«, a i drugi neće više da »nose svoje glave na pazar na tuđu gospodsku zapovijed, tobože na obranu kralja i domovine«. Ali hrvatski seljak isto tako neće više ništa da čuje ni o kralju ni o državi »koja mu se silom nameće«. I kad ga danas »silom gonite, da pristane uz vas, da nas tobože brani od Talijana«, on »misli da ste vi isto ono što su bili mađarski i njemački tlačitelji«. Radić odbacuje tezu da je opasnost od Italije dovoljan razlog da se i po cijenu hrvatske državnosti ide u nepromišljeno ujedinjenje sa Srbijom, jer ili Italija radi na svoju ruku pa ćemo protiv nje uspeti »na temelju svoga prava«, ili »ima uza se cijelu antantu« pa nam »neće pomoći ni jedinstvena država, ni kraljevska vlast u Beogradu«. Radić drži da gospoda iz Narodnog vijeća »hotice govore neistinu«, plašeći narod da bi ga pridobili za svoju politiku, ali on ih upozorava da će možda privremeno pridobiti Slovence i Srbe, ali neće Hrvate, »jerbo je sav hrvatski seljački svijet isto tako proti vašemu centralizmu, kako je proti unitarizmu, isto tako za republiku kao i za narodni sporazum sa Srbijom«, a na nasilno nametanje centralizma dogodit će se to da će Hrvati odgovoriti: »E, ako Srbi u istinu hoće da imaju takvu centralističku državu i vladu, Bog im ju blagosloví, ali mi Hrvati ne ćemo druge državne uredbe nego saveznu federalnu republiku«.

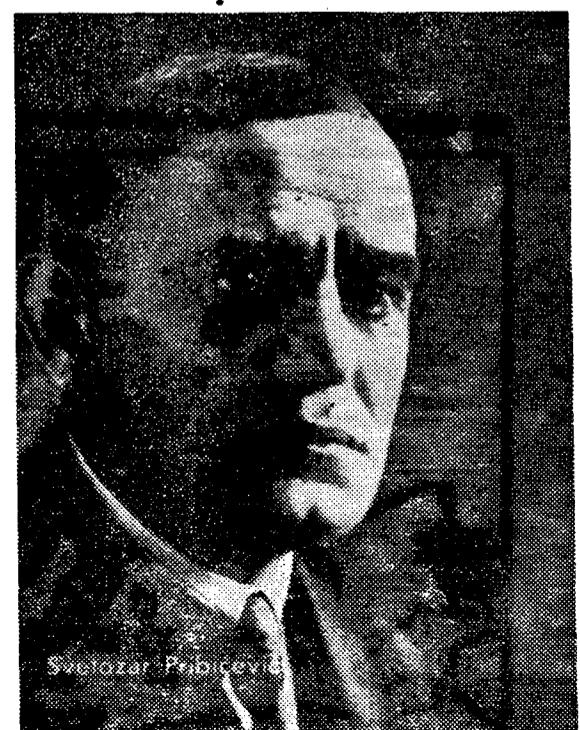
Radić odriče pravo Središnjem odboru Narodnog vijeća da donosi povijesnu, sudbonosnu odluku o ujedinjenju. On sav postupak, što se hoće provesti u ime demokratskih načela, osudiće kao »najsilovitiju samovolju«, jer nije sazvano čak ni cijelo Narodno vijeće, iako ni ono »ne predstavlja naroda, jer ga narod nije izabrao«, a posebno ističe »neustavnost« odlučivanja Narodnog vijeća kad »mimoilazi naš hrvatski državni sabor«, upozoravajući »da se ljuto varu« ako misti »da se ovako samovoljno može preći preko tisuću i više godina hrvatske povijesti i hrvatske državnosti«. Krivo je poricanje te povijesti kao tobože tudinske, jer »tudinac nikada nije bio Hrvatskoj pravi i podpuni gospodar«, a »hrvatski narod ne će da bude ludak i ne će da zaboravi svoju prošlost«, jer »nema za to nikakvoga razloga« i jer zna »da povijest, da tisuću godina prošlosti imade i veliku moralnu (duhovnu) vrijednost bez obzira na politiku«.

Radić podsjeća predstavnike svih naroda i stranaka u Narodnom vijeću da nemaju ovlaštenja za donošenje odluke o centralističkom ujedinjenju, opominjući ih da će snositi povijesnu odgovornost za takav neustavni čin.

On predbacuje Slovencima da nemaju privolu slovenskog naroda za »takvo narodno i državno jedin-

ALEKSANDAR KARAĐORĐEVIĆ

SVETOZAR PRIBIĆEVIĆ

stvo sa Srbijom po kojem će u Beogradu biti sva vlast i uprava, da Zagreb i Ljubljana ne bude uz Beograd i s njim, nego pod njim. Osim toga, usprkos činjenici »da su svi Slovenci republikanci«, kako je to i u Narodnom vijeću izjavio dr Remac, zastupnik Slovenske pučke stranke, »u ime devet desetina slovenskoga naroda« — slovenski zastupnici najednom neovlašteno i nedemokratski predlažu »centralističko državno jedinstvo s kraljevinom Srbijom«.

S obzirom na to da su dalmatinski predstavnici prijeteći požurivali izvršenje bezuvjetnog ujedinjenja, Radić ih podsjeća da je Dalmacija stoljećima bila »čisto Hrvatska«, i danas jest »prava pravcata Hrvatska«, te je zadnjih pedeset godina dalmatinski Hrvat jedino težio sjedinjenju s banskom Hrvatskom u jedinstvenu državu Hrvatsku, a danas kad se pruža prilika da se taj hrvatski program oživotvori, oni »bez pitanja naroda« hoće narinuti Hrvatskoj »centralističko državno jedinstvo s kraljevinom Srbijom«.

Po Radićevu su mišljenju prečanski (hrvatski, bosanski i vojvodanski) Srbi za centralističko ujedinjenje jer su oni »za veliku srpsku državu«, za »obnovu Dušanova carstva«, za »kosovsku zavjetnu misao«, ali su Hrvati protiv njega, jer »ne će više nikomu služiti, nikomu robovati, ni tuđinu ni bratu, ni tidoj ni svojoj državi«, nego hoće da se »država uredi na slobodnom republikanskom i na pravednom, čovječanskom (socijalnom) temelju«, kakvu je »mnogi naš čovjek vidio u Americi« i »za kakovu se bore... njegova seljaka braća u Rusiji«.

Radić je za ozbiljne pregovore između izaslanstava Narodnog vijeća SHS i Srbije, s tim da se zaključci podnesu na odobrenje srpskoj Skupštini i Narodnom vijeću, a napose u Hrvatskom državnom saboru. Ali kako zna da će gospoda »otići u Beograd«, te »bez hrvatskog naroda i proti njegovoj volji proglasiti jedinstvenu (centralističku) državu«, i »bez ikakvoga straha i srama« vladati na temelju tuđinskih nepravednih zakona, on ih opominje da »čim dode do prvih izbora... narod ne će više birati takve gospode, koja su pogazila sva svoja obećanja i sve svoje programe«.

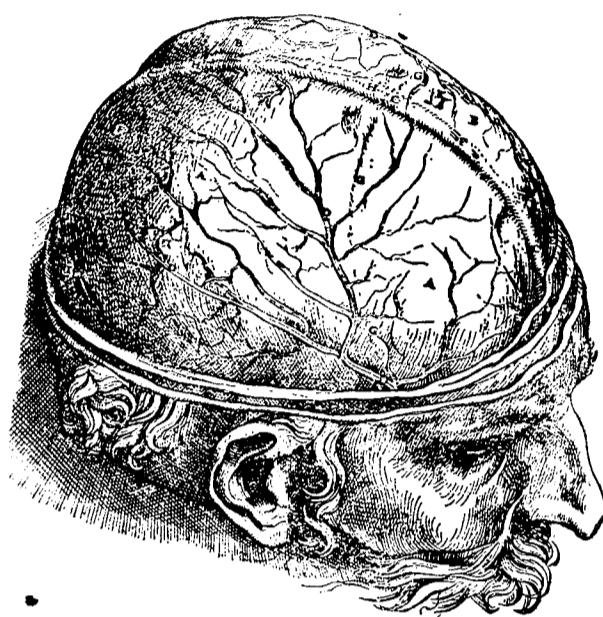
Podsjećajući da je on za jedinstvo svih južnih Slavena, te da se osobno izložio u obrani Srba 1902, kad je Zagreb »bio ogorčen i bijesan zbog one nepojmljive uvrede sa srbske strane« što je navijestila borbu do istrage, Radić opominje da se o narodnom jedinstvu ne može razmišljati tako ispravno kao »da je naš zajednički jezik dosta jaka i dovoljna veza za »naš narod«; valja »već jednom shvatiti« da je »narodnost nešto mnogo dublje i šire, nego što je narodni govor«.

Ustajući u svom stavu da Središnji odbor nema ni ovlasti ni prava koja sebi uzima, Radić uzaludno poziva da se ne postupa tako »da se bude moralo danas sutra kazati, da ste i vi, Slovenci, i vi, Srbi Vojvodani i Bosanci, i vi, naši Hrvati Dalmatinци, a nuda sve vi, naši domaći hrvatski Srbi, da ste se svi skupili danas ovamo samo zato, da izvršite jedno urotničko djelo proti narodu, napose proti Hrvatskoj i proti Hrvatima«. Slovenci, Hrvati i Srbi imaju zahvaliti svoje oslobođenje priznanju prava na samoodređenje naroda u današnjem svijetu, ali ono pripada svima trima narodima, jer »mi smo tri brata, a nismo jedan«. Zaključujući svoj povijesni govor, Radić je rekao: »naštrajšnja je stvar, najveći je grijeh i najveća politička pogreška svoj rođeni narod stavljati pred gotove činjenice«. Proričući da neće proći mnogo vremena do časa kad će se vidjeti »kako će hrvatski narod u svojoj republikanskoj i čovječanskoj svijesti« otpuhnuti one što donose takve nerazborite sudbonosne odluke, i to baš u času kad će misliti da se »narod smirio« i da su ga »dobro zajašili«, Radić je na kraju svojim programskim uslikom »Živila Republika! Živila Hrvatska« označio svoj potpuni razlaz s politikom centralističkog i monarhističkog ujedinjenja, što će imati velika odjeka u puku i podici naglo njegov ugled, kao jedinog hrvatskog političara koji je u sudbonosnom trenutku rasapa Habsburške monarhije vjerno izražavao težnje goleme većine svoga naroda.

Stjepan Radić

MISLI

Plaćajući dugove i troškove Austrije narod hrvatski grieši proti samu sebi, zanemarivajući svoje, brineć se za tuđe.

Mi se nadamo, da se praznimi riečni, sladkimi obećivanji ne će pustiti narod hrvatski već nikada i za nikoga upotriebiti proti samu sebi, proti svojoj sreći. Do sada držaše se Hrvati načela: »Na, pa daj«, uviek davahu i nikad ne dobivahu. Mi okrenusmo ovo načelo i rekosmo: »Daj, pa na«.

ANTE STARČEVIĆ

Ja neću kazati da je on to učinio namjerice, i bilo bi smješno to kazati za g. Marjanovića, ne, stvar je u tome da su sve idejne pretpostavke njegove dugodijesne orijentacije bile krive, da su i zaključci krivi. Nije on tu sam, čitava se je njegova generacija varala; što su pretpostavke i zaključci jednog potlačenog i zarobljenog mentaliteta koji je težio za oslobođenjem, ali polovičnim ...

AUGUST CESAREC

Taj provincijalni riečet zove se u našoj publicistici »historijskim razvojem jugoslavenske misli«, koji bi po ovim adeptima te ezoterične (policijske) ideologije trebalo provoditi: »čisto jugoslavenski, na osnovi »državnog, integralnog, kraljevskog jedinstva!«

MIROSLAV KRLEŽA

Mi vjerujemo da naš narod nije sudio ludo kad je kovo zlatnu onu poslovnicu: uzdaj se u se i u svoje ključe. To je i naša riječ. Nemojmo se mraziti, ljubimo se s braćom, ne stičimo neprijatelja, ali se lje ne uzdajmo da će nam itko, na račun same platonike ljubavi, pomoći ostvariti Hrvatsku.

Hrvatski interesi neka su nam na prvom mjestu. Niti smo, niti ćemo igda zaboraviti da smo grana slavenskog stabla, niti ćemo se protiv braće družiti s narodnim dušmanima. Ali mi Hrvatstvu u hrvatstvu spas tražimo, a bratske pomoći po onoj: dajem ti da mi dadeš, vrata ne zatvaramo! Zar ovo nije najbolja i najkorisnija politika?

Mi, kao Hrvati, pripadamo zapadnoj civilizaciji, ali zato mi u narodnom i političkom pogledu nemamo ništa zajedničkoga s predstvincima ove kulture, da pače, oni su naši antipodi. Mi, nadalje, pripadamo velikome slavenskomu stablu i svi drugi Slaveni su naša braća, ali zato ne treba da se mi njima za ljubov odričemo našega imena i naše individualnosti.

FRANO SUPIL

Narod koji ne cijeni svoje prošlosti nije vrijedan ni budućnosti.

JURAJ KRIŽANIĆ

Ja istina nisam posvećen u sve stranačke razlike i ne-suglasice što sada izbijaju na površinu u našoj dragoj domovini. Ali u načelu ne odobravam načina, kojim »Riječ« vodi polemiku protiv raznih neistomišljenika. Tko će odobriti napadaje na ljudi, koji su inače dušom i tijelom za jedinstvo SHS, ali u pitanju kako da se organizira ta SHS država, neće upravo da se slijepo povode za idealima Pribičevićevim. Tko je prijatelj bezuvjetne centralizacije, neka mu bude prostro to uvjerenje, samo neka ne sumnjiči poštenja i patriotizma ljudi, koji nisu istog mišljanja.

VATROSLAV JAGIĆ (1919)

OBLJETNICA

Otokar Keršovani

Ferdo Šišić

22. siječnja e. g. umro je Ferdo Šišić, vrlo poznati hrvatski historičar, pisac mnogobrojnih i većih historiografskih djela, sveučilišni profesor i akademik. Zagrebačka i beogradска štampa objavile su povodom njegove smrti niz nekrologa. Dok su u zagrebačkoj štampi prvenstveno isticane zasluge pok. Šišića za razvitak hrvatske historiografije, u beogradskoj je štampi naročito naglašavano jugoslavensko njegovo uopće, a napose njegovo primjenjivanje jugoslavenske koncepcije na području povjesnih istraživanja.

Nema nikakve sumnje da je u razvitku hrvatske historiografije Šišić značio jednu fazu razvijatka. U kom smislu? U tom smislu što je — sa čitavom svojom školom — sa vise naučne akribije i poznavanja činjenica nego njegovi prethodnici provjeravao vjerodostojnost mnogih starih dokumenata i historijskih podataka, što je objavio čitav niz novih arhivskih materijala znatne vrijednosti, kao i mnogobrojne monografije i članke. Zatim, pak. Šišić i njegova škola oštro su na području historiografije (pa i dnevne politike) održali onu fazu hrvatske povijesti kada je znatan dio hrvatskog građanstva opet prihvatio jugoslavensku politiku (i nacionalnu) koncepciju. Na taj je način Šišićeva škola značila, nakon Klaićeve hrvatsko-nacionalne faze, obnavljanje jugoslavenskih tendencija u hrvatskoj povjesnoj znanosti. Šišić je značio u tom pogledu vraćanje u neku ruku tradicijama Račkoga, ali na nov način i pod bitno drukčijim okolnostima.

Nije zadatok ove kratke bilješke da dâ opću ocjenu Šišićevog rada. Biće potrebno tom pitanju posvetiti ozbiljniju studiju. Ovdje ćemo samo naglasiti da je Šišić doduše jako bogat materijalom o hrvatskoj povijesti, ali je sasvim netačna misao da je on u svojim sintetičkim pregledima te povijesti dao jednu zaista naučnu obradu povijesti Hrvata. On to nije mogao dati ne zato što ne bi poznavao historijske izvore i činjenice, nego zato što se služio sasvim krovim, nenaučnom metodom (više ili manje izrazito idealističkom u filozofskom smislu te riječi), koja je logično odgovarala njegovom pogledu na svijet. Kao i svi takvi učenjaci, on je na mnogim mjestima u detaljima dao tačna opažanja, ali pri općim historijskim sintezama i odabiranjem materijala za njih (na primjer u kratkoj povijesti Hrvata, koja je štampana u Stanojevićevoj Enciklopediji i kasnije kao uvod u prvi dio Horvatove Povijesti Hrvata) nenaučnost njegove metode postala je sasvim očigledna. Ta njegova metoda došla je do izražaja i u sasvim krovim prikazivanju razvitka Jugoslavenske misli u istoimenoj knjizi, koja je prije nekoliko godina objavljena u Beogradu. I u toj knjizi — vezanoj za određenu fazu konjunkture »jugoslavenstva« — ne radi se o tome da je Šišić krovitorio činjenice nego o savršeno krovu ocjeni značaja pojedinih činjenica, kao i o zanemarivanju drugih, suprotnih činjenica. Sve je to, između ostalog, plod jedne nenaučne historijske metode...

Historiografija je u historiskom razvitku našega naroda igrala značajnu ulogu. Ona će je igrati i u budućem. Biće neophodno potrebno kritički se osvrnuti na razvitak i današnje stanje hrvatske povijesne znanosti...

Napomena: tekst prenesen iz knjige: Izbor članaka, Kultura Beograd, 1960, str. 298-299

Bejartov »Ballet XX stoljeća«

Moderno i klasično

Prvi veliki vrhunac bijenalskog dogadanja (koje je dosada više impresioniralo kvantitetom nego kvalitetom) bilo je dvovečernje gostovanje Baleta XX stoljeća koji djeluje u sklopu Belgijске nacionalne opere u Bruxellesu. Pod umjetničkim vodstvom Mauricea Béjarta trupa je stekla ugled jednog od najboljih baletnih ansambla na svijetu. Za nas je susret s njenom umjetnošću izrastao u izuzetan doživljaj.

Za gostovanje svoje trupe u okviru bijenalskog programa Béjart je iz svoje koreografske riznice odabralo program širokih raspona; tako smo mogli sagledati suverenost kojom se njegovi plesači izražavaju u najrazličitijim stilovima plesa. Jednom je to nadogradnja na tehniku klasičnog baleta proširenjem i obogaćenjem njegova rječnika, kao što je to u muzici široko shvaćena tonalnost mnogih suvremenih kompozitora; takav je bio ples koji je plemenitom pokretu slijedio arhitektoniku i teksutu Webergovi kantata op. 29 i 31, podajući kondenziranom Webernovom izrazu isto takav plesni korelat. Drugi je to puta karakterni grotesko-pantomimički ples u kojem je bila postavljena koreografija djela NOMOS ALPHA Iannis Xenakisa. Pa ako se i ne slazemo s takvom koreografskom konцепцијom, koja veoma jednostavno tumači Xenakisovu slojevitiju kompoziciju za violoncello solo, moramo priznati da je to neočekivano i možda šokantno otvaranje jedne gotovo nevidljive dimenzije dela iz raz one umjetničke snage kojom Béjart umije zagaziti u novo, neslućeno, iznenaditi i — zbutiti. Opet posve drugačijem plesnom izrazu pripala je realizacija baleta LE SACRE DU PRINTEMPS Igora Stravinskog. Ta svečanost plesa, taj vatromet pokreta, ritma i snage bio je sazdan na oslobođenom modernom plesnom izrazu koji je smiono zahvatilo u elementarne sfere ljudskoga. U Bairdovoj kompoziciji EROTICA zgušnutom je lirizmu muzike odgovorio bogato diferencirani, moderni plesni pokret koji je u posve oslobođenom tijelu plesača otkrio neslućeno vrelo emocionalno izraza. Koliko je od toga, napokon, odudarao stil baleta BHAKTI, rezultat intenzivnog Béjartovog poniranja u sfere jedne druge, daleke kulture, i dokaz njegove sposobnosti da iz nje preuzeće i sublimira ono što je njoj iskonski svojstveno, odbacujući površinsku jeftinu egzotiku, narativnost i dekor. U jednoj izvanredno kondenziranoj i koncentriranoj igri oplemenjenog i izražajnog pokreta taj balet kao da je pokrenuo skulpture s drevnih indijskih hramova, uvlačeći nas u svoj mirni ritam i dah. Bio je to možda najsnazniji dokaz sugestivne moći koreografije i ansambla: kao što je za svirača najveća kušnja održati napetost polagane kantilene, tako su i plesači Béjartove trupe u njegovoj koreografiji gotovo tričetvrt sata održavali napetim luk svoje i naše unutrašnje koncentracije, a sve samo posredstvom oplemenjene i do u tančine doradene igre, bez virtuoznih skokova i ostalih bravura.

Béjart, dakle, sintetizira staro i novo, gradi na tradiciji, ali je neprestano obogaćuje. Ta širina osnove na kojoj radi njegova trupa došla je duhovito do izražaja u kolektivnoj koreografiji pod naslovom Koreografska žrtva koju je ansambli realizirao na muziku Bacha i Schillera. Suprotstavljajući astralno čistoj Bachovoj temi (Muzička žrtva) »zemaljski elementarnu provala ritma na udarjaka, ansambli je živo koreografski kontrapunktirao akademski čisti i strogi stil sa slobodnim plesom. Bila je to točka tipično bějartovska po maštovitosti i neočekivanim i naglim obratima, iako je on sam nije koreografirao. Iz ansambla, međutim, zračio je kroz tu koreografiju njegov duh!

Možda je nakon ovoga nepotrebitno isticati suverenu tehniku kojom vlasti ansambl od prvog do posljednjeg člana. Kao kod svake velike umjetnosti ona je samo sredstvo, i tako smo je i doživjeli na obje večeri gostovanja. Jer u savršenom mehanizmu trupe ne zrače svojom umjetnošću samo veliki solisti nego i svaki član ansambla. Punim intenzitetom izvedena je svaka kretinja, krajnjom pažljivošću doraden svaki detalj. Ansambli kao cjelina ima zbog toga i stvaralački odnos prema prostoru kojim suvereno vlasti.

Ako na kraju evociramo tek neke trenutke vezane uz lichenosti nekolicine najistaknutijih solista, svjesni smo da time izdvajamo pojedinosti iz jednog cijelovitog doživljaja, koji bez fine ravnoteže svih sudjelujućih faktora ne bi imao svoju puninu i intenzitet. Počnimo zato s onim koji je sam čitavih pola sata (u inače problematičnoj koreografiji) držao gledalište bez daha. Paolo Bortoluzzi u svojoj pantomimičko-groteskoj vizualizaciji Xenakisova djela NOMOS ALPHA bio je na svoj način velik u istančanoj igri detalja, u maštovitosti i topolini svoje intimne plesne točke. Kolika je mnogostranost ovog plesača mogli smo uočiti kada je klasičnom čistoćom interpretirao Bachovu temu u KOREOGRAFSKOJ ŽRTVI ili Ramu u baletu BHAKTI. Sugestivan u svom žarkom, grčevitom pokretu bio je Jorge Doon kao Izabranik u POSVEĆENJU PROLJEĆA. Visoku kulturu i izražajnost plesa pokazao je par Suzane Farrell i Daniel Lommel u tumačenju Bairdove EROTICE. Krhka Orié Ohara, Tania Bari, Maina Gielgud i još mnogi drugi solisti izrazitog umjetničkog profila zvijezde su koje podaju poseban sjaj ansamblu.

•BHAKTI• - poniranje u sfere jedne daleke kulture

U postavi pojedinih baleta Béjart je gotovo posve ili dokraj odustao od bilo kakvog okvirnog dekora ili inscenacije. Sve je, prirodno, usredotočeno na ples kojem pomaže samo istančana rasvjeta. A kada je prisutna, »scenografija« iznenadjuje svojom nestereotipnošću, kao na primjer ona dva gola fotoportreta plesnog para u Bairdovoj EROTICI, što su tako logično izrasla do simbola žene i muškarca u vječnoj i uvijek novoj poemi ljubavi.

Susret s »Njemačkom operom« Poruka oca dodekafonije

Nakon nastupa Béjartove baletne trupe, drugi vrhunac bijenalskog programa predstavljalo je prvo veče gostovanja ansambla DEUTSCHE OPER BERLIN s izvedbom Schönbergove nedovršene opere MOSES UND ARON. Veličanstveni operni torzo oca dodekafonije pokazao se kao pouzdano mjerilo vrhunskog dometa renomiranog gostujúćeg teatra. Jer zahtjevi koje ono postavlja pred izvođače izuzetne su težine. Djelo je zbog svog kondenziranog, teškog jezika zapravo jedino i shvatljivo i prihvatljivo u vrhunskoj, maksimalno uvjerljivoj izvedbi. A takva je doista i bila predstava Berlinske opere.

Djelo počiva na psihološkom sukobu između Mojsija i Arona i simbolički njihove poruke u djelovanju. Gusti jezik partiture intenzivira njihovu osobnu dramu s njim povezanog izraelskog naroda u postupnom porastu do završne orgije oko zlatnog teleta i zaključnog, sudbinskog pitanja Mojsijeva. Iz te je unutarnje drame i izrasla režijska konceptacija Gustava Rudolfa Sellnera. Zborove je postavio statički, pokrećući ih gestom i mimikom na ključnim i prijelomnim točkama dramskog razvoja. Svu je predstavu razvio snažnom unutarnjom logikom, omogućavajući drame da dode po punog izražaja a muzici da progovori u svoj svojinu, neometana nepotrebним mizanscenskim pojedinostima i praznim pokretom.

Scenograf i kostimograf Michel Raffaelli dao je predstavi idealan vizualni okvir. Njegova je scena čista, funkcionalna, često determinirana tek bojom (Pustinja u II slici). Težište je likovnog na koloristički rafiniranim kostimima u kojima, u skladu sa statičkom konceptijom zobra, prevladavaju krupni kubistički elementi. Unutar te jedinstvene i čiste stilske konceptije ostvario je kostimograf ipak bogatu unutarnju artikulaciju maštovitim kombiniranjem okera, ljubičastih, sivo-plavih i žutih tonova i smisionim bojanjem ruku i lica pojedinih zborских grupa. Koreografija Gerharda Bohnera ostvarila je svoju veliku šansu u grandioznom prizoru žrtvovanja i orgije oko zlatnog teleta. Izuzev nekoliko manje sretnih pojedinosti (nastup grupe ratnika s mačevima), ona je uspjela sagraditi morbidno rafinirani korelat muzici ovog prizora u kojem gustoća i eksplozivnost zvučnosti dosije paroksim.

Muzičko vodstvo predstave bilo je povjerenio Haraldu Byrnsu. Izvanredni orkestar svladao je tešku partituru briljantno, a njegov je zvuk bio istovremeno i kompaktan i prozračan. Muziciranje zobra impresioniralo je čistoćom i preciznošću. Središnje likove, Mojsija i Arona, doživjeli smo u interpretaciji dvaju velikih umjetnika. Josef Greindl kao Mojsije gradio je ovu složenu ličnost u širokim, monumentalnim potezima; njegova je fraza kao isklesana i suptilna u svim nijansama dramskog recitativa. Jednako je snažan i psihološki uvjerljiv bio Aron, kojega je Helmut Melchert tumačio pjevači i glumачki doista suvereno. U nizu ostalih, odreda reljefno i precizno donesenih uloga, susreli smo i Tomislava Neralića (Epibraimit).

Mjehuri od sapunice

Društvo mi je žao onih koji su za drugo veče gostovanja ansambla Berlinske opere platili ulaznice po cijenama koje su se kretale u rasponu od 45 do 100 nd. Jer ono što nam je čuveni ansambli pružio te večeri ne opravdava uvrštanje u bijenalski program.

Cuvenu Orffovu scensku kantatu CARMINA BURANA, u kojoj kompozitor — na osobljinoj sintezi srednjovjekovnih napjeva i moderne instrumentacije — gradi svoj »pučki teatar«, vidjeli smo u režijskoj postavi Gustava Rudolfa Sellnera, u koreografiji Petera Darella i kostimima Tege Otto. Sva trojica pošla su očito kritivim putem, na stojeci stanovitou statičnost Orffove muzike riješiti sceniskim efektima. Vizualizacija predstave nije, naime, pošla od srži Orffove vitalne muzike, već joj je nametnula jednu šarenu i zbrčkanu scensku realizaciju koja ne odgovara njenoj biti. Scenski okvir evocirao je utrobu nekog fantastičnog, razrušenog starog grada, a u tom ambijentu kretao se, bezvezno skakutao, valjuškao i pretvorao šarenim hipjevskim svijet (valjda zbog »svremene« konceptije ove predstave), pokusavajući da svim mogućim naporima pruži korelat pokreta pojedinim instrumentalima i zborskim odlomcima kantate. Muzička strana predstave pod vodstvom Heinricha Hollreisera bila je inače korektna, ali su zborovi ostavili cijelovitiji dojam od ne baš brilljantnih vokalnih solista.

Sarenim kostimima, pretrčavanjem pozornice, bacanjem letaka na binu i puštanjem mjehura od sapunice ne može se, doista, kamufirati nedostatak dubljeg odnosa prema djelu i nemoć u rješavanju njegove scenske postave.

Još je teži pad predstavljalo prvo izvedeno djelo. Bila je to baletna »priča« GALA PERFORMANCE na muziku III klavirskog koncerta i KLASICNE SIMFONIJE Sergeja Prokofjeva. Libreto i koreografija Antonyja Tudora tobože parodiraju »tipove balerina koje su karakteristične za različite baletne škole prošlog stoljeća«. No koreografija i osrednja izvedba pretvaraju čitavu stvar u njenu vlastitu parodiju. Imbecilni »gegovi« kojima je bila začinjena izvedba, neukusni kostimi Stevensona i sav uzaludni napor ove »gala predstave« znače oskrvruće čiste muzike Prokofjeva (koju je orkestar pod vodstvom Petera Keuschniga korektno odsvirao) i naše kazališne kuće, koja evakuju koncentraciju kića nije već dugo doživjela.

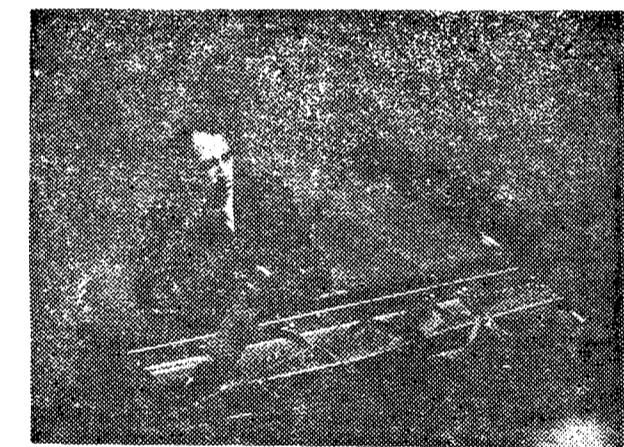
Korajka Kos

Nepotrebno na Biennalu - »Carmina burana«

VI ZAGE MUZ BIEN

UMORNI
GLAZBENE

Pollini - veliki pijanist i kada ne svira Chopina

Vrhunac Biennala - »Posvećenje proljeća«

Teatralna slika i samoinočena – Joan Carroll

REBAČKI IČKI NALE

HEROJI AVANGARDE

»Mojsije i Aron« – prvi operni susret s Mojsijem moderne glazbe, A. Schönbergom

Snimio: Enes Midžić

Iz MBZ radionice Povjesna uloga – publike

Bijenalsko se klupko i dalje odmotava u pravilnom ritmu svojih nagomilanih i pretrpanih priredbi. Zagrebačko slušateljstvo zadivljuje uporno, strpljivo i pristojno krići svoj uzani puteljak kroz gušik često sasvim sumnjivih zvučnih, pa i drugačijih tvorevinu kojima ga obasipaju organizatori festivala. Zagrebačko se slušateljstvo pri tome pomaša herojski; na bojnom polju sa kojeg većina akreditiranih gostiju iz inozemstva u pravilu dezertira već nakon tri ili četiri dana, ono svježa obraza iz dana u dan odolijeva naletima malodruša i discipliniranim pljeskom nagraduje trud glazbenika, a pomalo i svoj vlastiti. Pri svemu tome neobično je međutim šteta, što se u tu mukotrpnu rabotu zagrebačka publika upustila a da nije bila svjesna povjesne uloge koja, joj je u ovim bijenalskim danima namijenjena. Rijetko se naiše dogada, da organizatori festivala publici za koju rade prepustaju tu časnu dužnost da i za njih i za nas obavi posao koji bi u stvari bio njihov zadatak, to jest, da očigledne vrijednosti razluči od očiglednog Škarta. Tu laskavu priliku naše dobranjerno i pristojno muzičko općinštvo nažalost nije prihvatiло s prave strane i postoji opasnost da u nekoj naknadnoj bilansi Šestog zagrebačkog muzičkog biennala sramežljivi pljesak što bijaše upućen i onom najgorem od najgoreg posluži kao argument za uspjeh pothvata u cijelini.

Programska komisija Biennala u svom se zbunjenom pomanjkanju solidnih kriterija, međutim, nije oslanjala samo na toleranciju naše uspavane i zastrašene glazbene javnosti, već i na ukus i selektivnost izvodilaca, dokle onih kojima je povjerila realizaciju programa. Taj se potez, barem u nekoliko izdvojenih primjera pokazao kao opravdan i pouzdani, tako da smo se zaista, u slučajevima kad je izvodilac bio sretno odabran, smjeli ponaditi i ozbiljno izabranom programu. Dakako, sretno odabranih izvodilaca bilo je više od sretno odabrane glazbe, djelomično vjerojatno i zato što svi oni nisu bili u prilici da jednako cijelovito i neovisno oblikuju program s kojim će se pojaviti na Biennalu.

WELIN

Svedski orguljaš KARL ERIK WELIN i talijanski pijanist Maurizio Pollini izgleda da su, barem najvećim dijelom, raspolažali tih privilegijem, kao rezultat, dobili smo s Welinom široko i zanimljivo zasnovan presjek suvremene literature za orgulje pretežno švedskih autora, dok se Pollini predstavio magistralom retrospektivom nekih prijelomnih klavirskih opusa suvremenih klasičika kao što su Bartok, Schönberg, Webern i Boulez. Vrijednostima koje su donosili njihovi programi u oba se slučaja pridružilo i iskustvo o izuzetnim ličnostima nadahnutih muzičara koji svojem pozivu reproduktivnog umjetnika pristupaju ne samo maksimalnom odgovornošću, već i rijetkim kreativnim savezništvom s glazbom koju izvode. Posebno to vrijedi za Karla Erik Welinu, orguljaša čija inventivnost u tehničkom pogledu već određeni broj godina na izvještajima način usmjerava jedan dio literature pisane ne samo za njegov instrument, već i osobno za njega, a koji je i povrh ove tehničke komponente sposoban da ozari i oplemeni svaku imalo vrijedniju muziku svojim veoma ličnim načinom doživljavanja zvuka u prostoru i vremena u zvuku. U Welinovoj interpretaciji djela Bengta Hambreusa, Arne Mellnäsa ili Jana Mortensenova na primjer, postalo je očito do koje mjeru su upravo orgulje danas možda onaj jedini instrument uz čiju je pomoć ostvarljiv bijeg suvremenog zvuka iz kvadratičnog kaveza našeg ustaljenog osjećaja za vremensko proticanje u muzici. Vertikalne barijere, koje kao kopija ljudskog fiziološkog ritma već stoljećima sapinju aksidentalnu muziku, a koje još za Palestrinu ili Monteverdi uopće nisu postojale, u ovim se čudesnim zvukovnim nakupinama mrve i osipaju pod pritiskom njihove nabubrele eruptivnosti i u sjeni njihove namjerno zamagljene artikulacije. Činjenica je, da je predodžba o nesputanom doživljaju muzičkog vremena za današnjeg evropskog muzičara još uvjek više čežnja i slutnja nego realna mogućnost, ali je isto tako činjenica da djela poput Hambreuseve skladbe »Nebulosa«, pod Welinovim prstima i zlog prirode samog instrumenta opravdavaju tu slutnju, dok osim toga, u pitanjima materijala i tehnike otkrivaju postupke koji će vjerojatno naci plodnosnu primjenu i u drugačijim vidovima instrumentalnog i vokalnog zvuka.

POLLINI

Maurizio Pollini, pijanist kojeg smo i do sada visoko cijenili kao specijalistu za Chopina, na Muzičkom se bijenalu pojavio izvanredno složenom programom, kojeg su nosili Schönbergovi opus 11, 19 i 23, Weberne Varijacije op. 27 i monumentalna Druga sonata Pierrea Boulez. Bila je to jedna od priredbi koja se uklapala u retrospektivnu konceptiju ovogodišnjeg Biennala, a po cijelovitosti i kvaliteti unijetničkog dojma bez sumnje jedna od prvih medu njima. Bilo je izvesne ironije u činjenici da je Pollini glazbu trojice skladatelja koji su u XX stoljeću bez sumnje najintenzivnije izgarali za izgradnju novih umjetničkih konstelacija unutar starog, isto tako umjetnog sistema temperiranih zvučnih frekvencija, da je dakle tu muziku Pollini izvodio na instrumentu opasno razštimanim, a prema kraju koncerta i višestruko napuknutih žica, koje su se svojim nekontroliranim brenčanjem glasno rugale spekulativnom ljudskom duhu i njegovim minuciozno izračunatim, artificijelnim tablicama tonskih visina i vrijednosti. Ta veoma nametljiva akustička smetnja, međutim, nije uspjela omesti Pollinija u njegovu izvanredno koncentriranom i tankočutnom doživljaju ne samo najsuptilnijih nijansi unutar tih istih odnosa tonskih visina, već i unutar još osjetljivijih odnosa zvukovnog intenziteta i vremenskog rasporeda tih intenziteta. Tanku, maksimalno napetu, ali žilavu opnu koja tvori oblikovnu strukturu Webernovih Variacija op. 27 i oštredne bridove koji medusobno razgraničavaju velebne blokove serijalno organizirane Boulezove klavirske partiture, Pol-

lini je začeo jasnim i odrešitim potezima, konkretizirajući tako svoje iracionalno poimanje vremenske organizacije, raspinjući istovremeno klavirski zvuk u gotovo neponovljivom bogastvu kolorističkih nijansi i jačinskih odnosa.

JOAN CARROLL

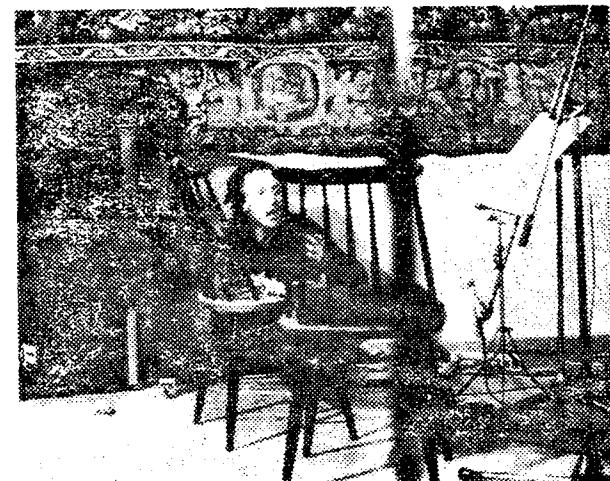
Kada smo već kod značajnih izvodilaca, realizatora ovo-godišnjeg bijenalskog programa, nikako ne bismo smjeli zaobiti glumačko-pjevačko umijeće sopranistice Joan Carroll, koja je nakon impozantne dramatske parade u zahuk-taloj ekspresionističkoj monodrami »Inane« njemačkog kompozitora Ariberta Reimanna i na trećoj noćnoj seansi MBZ-radionice uvjernjivo odigrala glavnu ulogu. Veliko je pitanje što bi u skladbama Wilhelma Killmayera, Hansa Otte-a ili Hansa Joachima Hespresa bitnije izazvalo našu pozornost, da nije bilo šarmantine, često duhovite, a u Hespovu slučaju u pravu pravcatu, najerniju tragiku umotane, ali uvjek pomalo samoinočne teatralne geste inače (i osim toga) vrlo dobre pjevačice Joan Carroll. Kod Killmayera i Otte-a radilo se naime o priprosto sročenim zvukovnim igarajama, o bezazlenim, malim muzičkim prevarama, o skladbicama prozirne opisnosti i površne programnosti u kojima je oskudica muzičkih zamisli nadomeštena zalihom šarolikih gestikulantsko-muzičkih štosova kojima se razmahuje vokalna solistica. Praizvedba od Biennala naručene, kompozicije »Palimpseste za glas i udaraljke Hansa Joachima Hespresa donijela nam je još jednu suvišnu i unatoč visokodramatskim urlicima prilično blijedu kopiju svega onoga što osrednje daroviti muzičar danas može naučiti iz antologijskih partitura kakve su Kagelova »Phonophonie« i Ligetićeve »Aventures«. Sve tri skladbe, kojima se kao specifično iskustvo glazbotvorne lukavosti pridružilo i djele Erharda Karkoschke za različite blok-flaute i magnetofonsku vrpcu, udruženim su snagama svjedočile o poljuljanoj vjeri jednog dijela današnje glazbe u mogućnost njezina spasenja uz pomoć čistog i golog zvuka. Dakako, i nadalje ostaje neizvjesno, do koje je mjeru posizanje za vanmuzičkom akcijom, za geganom i persiflazom izraz iskrenog zdvajanja, a koliko je samo umješno sračunat dekor aranžiran oko usahlih izdanaka onoga što se nekoč zvalo glazbena invencija. Ovako, ili onako, radi se o pokušajima koji se već sada nalaze na vanjskom rubu prave muzike, a koji će najvjerojatnije i u daljoj perspektivi njezina razvoja tamo i ostati.

Eva Sedak

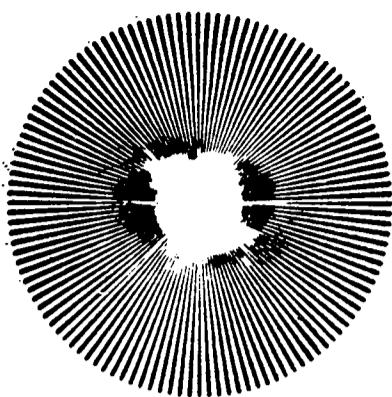
Najbijenalski događaj Biennala

Heinz Holliger jedan je od rijetkih avangardista kome još uvjek polazi za rukom šokirati današnje slušaoce. Jedne noći, u »Muzičkoj radionici« izveo nam je svoju kompoziciju »Cardiogram« za obou i magnetofoonsku vrpcu. Na magnetofoonu su bili snimljeni kucaji i sumovi umjetnikova srca, a njihovo emitiranje Holliger je pratio svojim improvizacijama na oboi. Postepeni rast zvučnosti snimke pratilo je sve intenzivnije i gušće, halucinantno Holligerovo »otvaranje« svih skala i ventila oboina zvuka, da bi na posljeku, nakon duge i vrlo uporne gradacije, u trenutku kada je galama iz zvučnika dostigla vrhunac, umjetnik kao pokošen pa sa stolicu. U tom trenutku slušaoći su zabrinuto poskakali sa stolica, pa čak je i supruga slavnog oboiste, Ursula Holliger, zabrinuta nagnula prema umjetniku koji se zgradio ispod klavira. U paroksizmu patnje Holliger je urlao i bacao se po podu spremnošću baletnog plesača, da bi na kraju, sav izbezumljen, izjurio iz dvorane i sakrio se u susjednu prostoriju. Čitav taj happening bio je, naravno, popraćen kulminacijom zvukovnog kataklizma.

Ovaj nam je događaj vratio povjerenje u napredak umjetnosti. Dok smo ranijih godina, na bijenalskim priredbama, streljili da razjareni glazbenici ne unište svoja glazbala sada već umjetnici koketiraju s vlastitim infarktom. Dobro je dok samo koketiraju i dobro je dok dovode u opasnost samo svoj život a ne i naš.

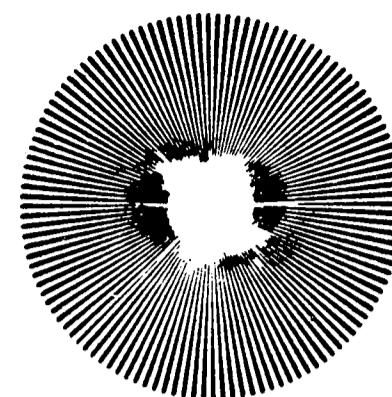
Koketiranje s infarktom – Heinz Holliger

I Priča o jednostavnom jeziku

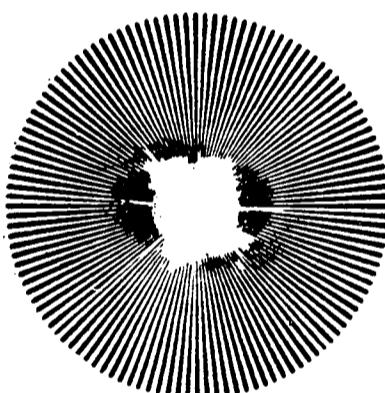
Ja ignoriram grandioznu kvantifikaciju jezika
Veliki pothvat nepovjerenja Zemlje u Svermir
Ono što ne razumijem odviše je veličanstveno
Za pitanja komunikativnosti
Užasu je dovoljno jedno kontinuirano AAAAAAA
Savršenom tako dugo O oko bljeska
Da drhtimo na njihovoj zajedničkoj hladnoći
U kojoj brundaju dva medvjeda na Sjeveru
FIIJUUUU potpuno pripada Zemlji
Kao vjetar u granama
Ali AH svodi zvijezde na bol srca
Taj H začarava naš svijet s nebom
U njemu je prinčev poljubac zamijenjen njenim škarama
Zvukom platna koje režu u vjetrovitoj šumi
(Jer ona je sjetimo se još uvijek nepoznata)
Nakon što smo napušteni čuvamo našu unutarnju zvijezdu
Bez ikakvog drugog prostora
A sva ostala pitanja jezika na mjesecini
Ili s lahorom koji mutira u vrtu
Za jutarnje šetnje postavljena
Ili uz vodu jezera popodne ili pokraj mora
U njenu ušnu školjku kad šapne draga
I ona zato nasloni glavu na njegovo rame
Pozdravljajući sve sve sve
Njegovu košulju svoje uvojke iz djetinjstva
Jednog leptira troje čizme i mačka
Mamine rukavice tetin naprstak i majmuna u Maksimiru
Lulu čuvara i dugme zvonca na susjedovim vratima
Dok oni već spavaju
Pozdravlja toliko puno stvari
A nikada prazno nebo ili neku drugu pustotu
Koja se kuantificira bez našeg krajnjeg dometa
Našeg mišljenja naše nade i našeg odlaska
Od potomaka do potomaka
I tako se pripada Zemlji začaran nebom s jednim poljupcem
Gdje se sve događa u rečenici Ovo je grana jorgovana
I usud čovjekov u Svermiru

Vlado Gotovac Liječenje Heraklita

II Gledamo — odlazak čuda

Još hvalimo ono što su Grci govorili
Hvalimo ne poduzimajući ništa
Mnoge su strasti stišane
Ali zamak i ruža još nas zadivljuju
Putuje se tako puno kao nikada
I jezik jasan u čarolijama
Danas više ne možemo izvesti iz neba
Ah djetinjarija usadena u srce
S tim istim riječima u svaku dobu
Govori o Jasonu i Trnoružici
Prošli trenutak je ispunio rečenicu
Držali su se za ruke šuteći i uzdišući
On srce ona njegova sudbina
I Svermir je prihvatio taj događaj
Pustite da nestane rečenica
Ona je legla ne pokrivši se
On nije mogao izgubiti nadu svog naroda
I sanja je uposlena u njegovim očima
A u njenim suzama
Svijet postaje razumljiv od jednog poljupca
Zauvijek ljubi tko malo zna
Zbog toga još postoji Zemlja i naše sjećanje
Golemi rječnik s kojim ne poduzimamo ništa
Samo još u priči gledamo čuda kako sa Zemlje odlaze

III Trenutak ljubavi ostaje

Nabujali vokali u sunčanom popodnevnu s ciklamama
To je sve što je ostalo od njihove tihé šetnje
A suncobran je na slici pokraj maramice i šešira
S pustim balkonom i granama iz vrta
O ta naivna tišina ljubavi što je zaostala na vratima
I njen je osmijeh bio takav nekada
Sam u mjesecini osmijeh pun daljine iznad puteljka
Među granama poziv na san dok zamire kas
Svuda svuda prostor pun izjava pun vjernosti
Ali nitko više ne zna kako će shvatiti to srce
Sutnja veličine spušta se za naše stolove
I pogledi su naši proljetne lokve s oblacima
Okolo bi morale biti livate za prošlih stoljeća
I mirisi njihovi što navečer dopiru do svih prozora
Naše je sjećanje postalo neodređeno riječi nesigurne
Cvijeće kojim se kite ljubitelji snene Azije
Sterilna obamlost među goleim djelima
Gdje snivaju demoni svih naših avantura
I krik njihov puni sve riječi veličanstvenom nedoumicom
U Europi mekšaju konzonanti i razlijevaju se vokali
Nered glasova lutanje bezbroj pojedinosti svuda
Srca su naša pretvorena u vrloge što kreću iz Svermira
Dok djeci govorimo riječi s kojima će rasti
Riječi koje mi napuštamo bit će njihov svijet
Pun Zemlje i pun neba
I bit će im to razumljivo u našim djelima
Gdje je trenutak ljubavi zastao zauvijek kao razlog Svermira
Osmijeh kojem se Zemlja neprestano vraća
Na kojem je ostao ljubavni šapat i mjesecina
A poljski zvončić glasnici je cijelog neba
Dok se dragi vraća balkonu gdje se vječnost sniva

POST SCRIPTUM

Uz nenapisani odgovor
na »Otvoreno pismo«
Vlatku Pavletiću

Ne postoje logički i prihvatljivi razlozi za pisanje odgovora na »Otvoreno pismo« Vlatka Pavletića meni, u funkciji glavnog urednika sarajevskih »Večernjih novina«, zbog toga što se pokazalo da otpadaju, ili bar u najvećoj mjeri otpadaju, pretpostavke na kojima je on gradio svoju ocjenu mog »ponašanja« prema njegovom intervjuu gledajući u »Večernjim novinama«. Naime, u pismu koje mi je drug Vlatko Pavletić uputio odmah po izlasku »Otvorenog pisma« u »Hrvatskom tjedniku«, saopšto mi je, pošto je u međuvremenu bio dobio moje pismo i objašnjenje oko uvrštanja njegovog intervjuu u sarajevske »Večernje novine«, da je »sve objašnjeno«, što se mog »ponašanja« tiče, prozračnom činjenicom da tokom čitavog vremena do pisma u kome sam mu pružio potrebna objašnjenja, nisam bio na radnom mjestu u redakciji i u Sarajevu — zbog bolesti. U svom pismu Vlatko Pavletić izrazio je i spremnost da to što je »sve objašnjeno« ukratko formuliše u sljedećem broju »Hrvatskog tjednika«. Nisam ga obavijestio o svojoj želji da to učini, zadovoljivši se već samom njegovom spremnošću, na kojoj mu se iskreno i drugarски zahvaljujem.

Što se tiče sadržine i niza usplamnjelih kritičkih stavova iznesenih u »Otvorenome pismu«, kao i postavljenih pitanja, smatram da sam oslobođen detaljnijih objašnjenja i odgovora razlozima iznesenim u prvom dijelu ovog postscriptuma, ali i razlozima koji su sadržani u onome što drug Pavle-

tić upravo meni zamjera. Jer, optužen sam i izveden pred veliku porotu javnosti i bezmalo osuđen, prije nego što su upravo toj velikoj poroti stavljeni na uvid svi potrebni povodi, argumenti i protivargumenti za sudovanje. Istovremeno, stavljen sam u situaciju žrtvenog jagnjeta preko koga se jednom metafizičnom špekulacijom, jednim neodrživim kauzalnim metodom žučno opravdava polaganje političke glave nekog neidentifikovanog grešnika pod halebardu političkog dželata.

Razumljivo je da je zbog svega toga besmisleno da uopšte ulazim u »lingvističku sinagogu« (po časnom i poštovanom Krleži rečeno) raspri — i ne samo jezičkih raspri — u kojima se (opet po časnom Krleži rečeno) prije svega treba osloboditi od terora naših kobnih temperamenata, koji ne umiju drugo nego da prije rusvaja po našim krčmama pogase lampu.

Uostalom, da sam i napisao odgovor na odgovarajući dio »Otvorenog pisma« druga Vlatka Pavletića u njemu ne bi bilo ništa više ni novije rečeno nego li što je rečeno u Zaključcima Sarajevskog simpozija o jeziku aprila 1970. godine, i u dokumentu »Književni jezik i književno-jezična politika u Bosni i Hercegovini« usvojenom na sjednici odgovarajućih organa CK SK BiH, u februaru 1971. godine.

Zahvalan na ustupljenom prostoru

Radivoj Papić

POST SCRIPTUM POST SCRIPTUMA

Drago mi je što moj stari znanac, glavni urednik sarajevskih »Večernjih novina«, ima tako potpun alibi u vezi s ovim slučajem. Naknadno sam, naime, od njega saznao da dulje vremena nije bio u Sarajevu na radnome mjestu. Prema tome svi razlozi za moje negodovanje protiv jedne metode, protiv postupka u vezi s neobjavljivanjem moga intervjuja — ostaju i dalje na snazi — pogadaju jedino uredništvo tih novina i osobno druga Hodžića.

Ostaje, međutim, činjenica da ni od koga iz uredništva, ni naknadno, nisam saznao pravi razlog neobjavljivanja jednog naručenog intervjuja, u kome zastupam iste one stavove što ih zastupaju i prihvataju hrvatski pisci i jezikoslovi, pa i političari.

Ostaje, dakle, činjenica da nije bilo dopušteno te i takve poglede i mišljenja iznijeti pred čitaocima sarajevskih »Večernjih novina«.

Vlatko Pavletić

16 likovne umjetnosti

DRAGO IBLER: Villa Rolić na Korčuli, (1933.)

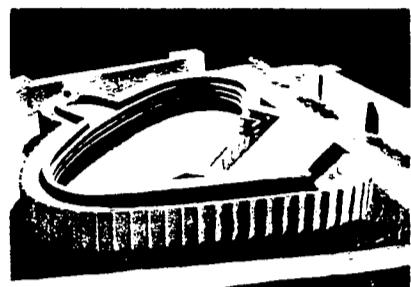
DRAGO IBLER: Villa Blažeković, Zagreb, (1935.)

LAVOSLAV HORVAT: Obiteljska vila u Zagrebu, (1935.)

Željka Čorak

Arhitektura u »ZEMLJI«

STJEPAN PLANIĆ: Natječajni projekt za Sokolski dom u Zagrebu (oko 1930.)

Retrospektiva »Zemlje« u okviru 6. zagrebačkog Salona u cjelini je od golema značenja za »imaginarni muzej moderne hrvatske umjetnosti«; no dva razloga posebno naglašavaju upravo značenje njezina arhitektonskog dijela. Prvi je razlog opće naravi: stanovita zapostavljenost i nepoznatost od koje naše moderno arhitektonsko nasljeđe trpi više nego ostala područja. Drugi je pak razlog iznimna širina arhitektonске problematike vezane uz »Zemlju«, doista da predstavi temeljna pitanja i često najviše dosege cjelokupne međuratne hrvatske arhitekture.

SUDIONICI

Iako su arhitekti-članovi ili gosti »Zemlje« Drago Ibler, Stjepan Planić, Mladen Kauzarić, Lavoslav Horvat, Drago Gašić, Josip Pičman, Zdenko Stričić i Stjepan Gombos različite i već u rano doba svoga djelovanja jasno definirane stvaralačke ličnosti, ova prilika zahtijeva da se u njihovim djelima jače istakne ono što proizlazi iz zajedničke duhovne podloge, nego ono što ih, u oblikovanju, individualno obilježava.

PROGRAM

Vezivno tkivo udruženja »Zemlja« jest program socijalno angažiranog djelovanja. Na području arhitekture, metoda ostvarenja toga programa iskazala se u borbi za izjednačenjem prostornih životnih odrednica unutar jednog raslojenog društva. Vrijednosti optimalnih prototipova ljudskih boravišta, kakve su postizali u individualnim stambenim zdanjima, arhitekti-članovi ili gosti »Zemlje« ostvarivali su jednak u velikim najamnim zgradama »za široku potrošnju« ili u najrazličitijim objektima društvenog standarda. »Bogataške vile« koje su oni gradili igraju stoga ulogu manifesta, a najamne zgrade, bolnice ili škole ulogu njegova društvenog ostvarenja.

U skladu s vodećim tokovima onodobne evropske arhitekture, i graditelji »Zemlje« postavljaju pitanja urbanizacije i stanovanja, koja bitna pitanja arhitekture, zahtijevaju odustajanje od monumentalizma i esteticizma u korist ekonomskih i funkcionalnih činilaca, teže za racionalizacijom, standardizacijom i prilagodavanjem suvremenoj tehnologiji, te nastoje za javnušću djelovanja i suvremenim školovanjem arhitekata.

KORIJENI

U traženju rješenja za zajedničke probleme, njihov način oblikovanja poprima srodnja obilježja, koja se uklapaju u osnovne crte »internacionalnog stila« tridesetih godina. Dok se, dakle, sama prisutnost arhitekata u »Zemlji« objašnjava lokalnim vidom aktualne društvene problematike, način njihova stvaralačkog pristupa i postupka dio je svjetskog procesa i mjerljiv je u svjetskim relacijama.

Iako su, u domaćim tradicijama, racionalna i moderna naziranja Viktora Kovačića mogla pripremiti uvriježenje suvremenih svjetskih shvaćanja, na arhitekturu »Zemlje« i na sveukupnu modernu hrvatsku arhitekturu odlučan su utjecaj izvršila ona najnovija svjetska isustva koja je Drago Ibler, jedan od osnivača »Zemlje« i njezin predsjednik sve do zabrane, kreativno prenio u ovu sredinu. Najprije učenik pa suradnik Hansa Poelziga, istaknutog predstavnika nje mačkog ekspresionizma, veoma je rano stupio u dodir s Le Corbusierom i njegovom grupom. 1926. godine, samo godinu dana nakon Bauhausa-Dessau, osniva se na zagrebačkoj Akademiji likovnih umjetnosti arhitektonski odio

gdje Ibler postaje prvi i za stručne arhitektonске predmete jedini nastavnik. Na toj školi, jednoj od prvih u svijetu koja je svoj program zasnivala isključivo na suvremenim arhitektonskim principima, njegovi su učenici bili, među ostalima, Mladen Kauzarić, Stjepan Planić, Lavoslav Horvat i Drago Gašić.

OBILJEŽJA

Oblikovna svojstva koja ove arhitekte vežu sa svjetskom situacijom jesu čistoća i strogost geometrijskih formi, jasna kompozicija površina koje teže za iskanom unutrašnje strukture i odustaju od svake aplicirane dekoracije. U tumačenju prostora, umjesto aditivne strukture otvaraju kontinuum: bilo tlocrtnom organizacijom koja odustaje od usitnjosti i podijeljenosti i teže za velikim, slobodnim, sinteznim i adaptabilnim tokovima, bilo umnožavanjem smjerova u smislu vertikalnih povezivanja unutar jednog prostornog organizma, bilo htijenjem za međuprodonom izvanjskog i unutrašnjeg prostora. No posebna i prethodnička obilježje u djelovanju arhitekata »Zemlje« predstavlja rana svijest o problematičnom kontinuitetu i njezini ostvareni rezultati. Tema kojom arhitekti »Zemlje« otvaraju jedno novo problematsko područje tema je odnosa prema regionalnoj graditeljskoj tradiciji, danas toliko aktualna u svjetskim razmjerima. Posebno na području jugo-črnomorskog obale arhitekti »Zemlje« ostvarili su djela koja se formatom, oblikom i materijalom uskladjuju s uvjetima klime, krajolika i lokalnog gradevnog nasljeđa ali nikada u doslovnom opisanju zatečenih dosta, već izričito suvremenim arhitektonskim govorom.

REZULTATI

Dakako da su u ovako kratku zapisu nemoguća nabranjanja i analize pojedinačnih spomenika što su ih arhitekti »Zemlje« ugradili u povijest moderne hrvatske umjetnosti. No ti spomenici nisu samo zdanja koja su oni uspjeli podići u našim prostorima: na nesreću što nas, kad je riječ o iznimno vrijednim i novim arhitektonskim i urbanističkim prijedlozima, prati do današnjega dana, brojne izvanredne zamisli ovih arhitekata ostale su spomenici na papiru. Cijelo jedno golemo područje hrvatske moderne arhitekture dostupno je jedino prelistavanju, a to prelistavanje još je uvijek neiscrpeno i otvoreno budućnosti. Kada je o budućnosti riječ, pokušajmo ipak ukratko kazati što su u nju ugradili arhitekti »Zemlje«. To su, u velikim i malim objektima, vjerojatno najkvalitetniji stambeni tlacići što ih poznaje naša arhitektura. To su društveni objekti koji uvijek teže za vrijednostima ljudskog stana. To je shvaćanje funkcije u kojem jednostrana utilitarnost nikada ne nadjačava psihološke činioce. To su urbanistički stavovi koji su za četrdeset godina anticipirali našu današnju praksu. To je otkrivanje neiscrpljivih poticajnih mogućnosti domaće graditeljske baštine.

I napokon, sama prisutnost arhitekata u »Zemlji« od posebnog je značenja za povijest naše suvremene umjetnosti. Ta je prisutnost od »Zemlje« stvorila za naše prilike jedinstvenu likovnu grupaciju u kojoj je misao o oblikovanju imala raspon od crteža do grada; koja je svojom strukturom odavala želju za životljivim pristupom prostoru ljudskoga života; koja, rješavajući probleme domaćega tla, nikada nije suzila vidik prema svijetu: jer ni u malom mjerilu nije odustala od velike mjeri.

DRAGO IBLER: Najamna zgrada, Zagreb, Martićeva 13, (1929.)

STJEPAN PLANIĆ: Okrugla vila na Čmroku (1935.)

Kiparsko djelovanje Belizara Bahorića dosad nije ostavilo dubljeg traga u hrvatskom kiparstvu. Javivši se prvi put, pred desetak godina, zajedno sa Stevanom Luketićem (a kasnije ne dovoljno ustrajno) u svijesti javnosti ostao je neprekidno u njegovoj sjeni — povezan, unatoč svim promjena, i nekim problemskim paralelizmom. Danas bismo njihovu sličnost mogli iskazati jedino kao vrlo općenito zajedničko zanimanje za oštре sukobe i srazove glatke polirane plohe s nabranim, hrapavim i zgužvanim površinama te stanovitu plastičku tromost — sklonost prema centralnom, simetričnom i reljefnom. U tim je okvirima Luketić nesumnjivo znatiželjniji i slobodniji.

Dvadesetak malih bronca s ove izložbe pridonijet će ustaljivanju Bahorićeva profila. Nekoliko različitih cijelina ipak povezuje htjenje jedinstvene stilistike, gravitacija ukusa i aranžmana okuplja raspane kristale i fragmente, a kultu-

U malim dimenzijama

Izložba skulpture Belizara Bahorića

rološka potka usmjeruje im smisao (od Razorenog grada i Bedema do, neizbjježne, Nike). Najraniji objekti na izložbi, varijacije na temu Nike najbliže su klasičnoj kiparskoj problematici, interakciji prostora i volumena pokrenutog u (poslovičnoj) težnji da nadmaši vlastita ograničenja. Razlomljena, poput saća građena forma navješta izrazitiju dinamiku površine, što se najjasnije očituje u ciklusima Odraza i Ras-

padu kristala. Bedem i Dodiri prvenstveno su sabrani na još užem plastičkom prostoru — u gotovo dvodimenzionalnim obrisima ali su razgibani »kalanjem«, raslojavanjem reljefa. Fragmenti, (s jezgrom, s »okom«) zasnivaju se isključivo na kontrastu zaglađene središnje polusfere i razdrte sjene oboda. Kao nužan pokušaj kompleksnijeg trodimenzionalnog zahvata javljaju se i povremeni prostorni prodori, ali i

njih možemo točnije odrediti kao ukrižene (okomito prosječene) reljefe nego li kao punu plastiku. Posebno je zanimljiv Zaustavljeni pohod s primjernom naizmjeničnošću blještavog i zagasitog, konkavnog i konveksnog, ali bez ikakva izazova odveć statičnoj ravnoteži.

U malim dimenzijama ovih kipova (ali ne samo zbog njih) moguće je tek uvjetno nazirati prave skulpturalne probleme. Najčešće su oni samo naznačeni i u isti mah (savim ornamentalno) riješeni kao na nekoj medalji, plaketi ili čak predmetu nakita. Tražimo li uzore za različite slojeve Bahorićeva izražavanja neće nam ih uzmanjkati jer on je neskriveni eklektik, a čini se da je posebno uspješno asimilirao noviju tradiciju na kultiviranom talijanskom području od Consagre do Somainija. Dugujući mnogima ponešto ostao je ne malo dužan kiparstvu.

M. T.

Jezgrovite poruke

Izložba plakata Borisa Bućana

Kiša što je padala navečer 7. svibnja o. g. temeljito je omela izvedbu Bućanova projekta Grad sa vlastitim sjenom i u Varšavskoj su ulici ostale samo prljave i nejasne mrlje boje umjeto oživjela pločnika (i gradskog prostora). Pikturalna petlja izvedena u svibnju 1969. godine u dvorištu Galerije Centar (u Gundulićevoj ulici) trajala je nepuna dva dana i uništena je od posjetilaca. Od Stabla što ga je isti autor 1970. realizirao u Grazu i u Zagrebu, pred Galerijom Studentskog centra također nije ništa preostalo. Očigledno je da je znatan dio svoje imaginacije Boris Bućan stavio u službu veoma prolaznih, štoviše potrošnih stvari i predmeta, htijući njima naznačiti mogućnosti jednostavnih efikasnih preobrazbi ambijenata naše svakodnevnic. Razumije se, nije šteta da su ti predmeti — kako je bilo zamišljeno i predviđeno — potrošeni, šteta je samo da nisu dovoljno dugo i dovoljno rado trošeni.

Relativno tradicionalnije (i trajnije) područje Bućanova bavljenja jest područje grafičkog oblikovanja. Dva netom tiskana Matičina izdanja (Mrkonjićev »Izum beskraja« i Radauševa »Kosilica vremena«) mogu nam dati predodžbu o rasponima njegove slobode i strogosti u opremljenju knjiga, dok nas mala izložba plakata podsjeća i uvjerava da je mjesto Borisa Bućana u toj stvaralačkoj disciplini sasvim izuzetno. U skladu s njegovim dosadašnjim radom koji mimoilazi galerijske ili muzejske sredine i formate zapazit ćemo da se i ova izložba ne održava u tradicionalnom izložbenom salonu nego u radnim prostorijama Salona uredske opreme »Mladost« u Praškoj ulici.

Izložene plakate mogli smo prije toga vidjeti — i gledali smo ih — kao najave izložbi u Galeriji SC ili kao najave predstava u Dramskom kazalištu Gavella (za istog je načinjeno oblikovanje i programe, pozivnice, ulaznice). Premda se ta dvovrsnost namjene na prvi pogled teško zapaža u kazališnim je plakatima Bućan postigao značajnu veću čistoću i samosvojnost, a njihov

veći format, također, omogućio je i izrazitiju i prodorniju svojstva »nagovaranja«. Međutim, ni u ranijim, uglavnom izložbenim, plakatima Bućan se ne gubi u raspričanosti ili dekorativnosti ali put prema krajnjom sažetosti tek postupno nalazi: plakat fotografске izložbe Braut-Dabac izvodi na temelju jednog (kolorističkim pomakom) razrade nog eksponata; u slučaju Perusinija fotografsku podlogu umnažanjem neutralizira i uokviruje nizom raznobojnih vrpeća; Modul M&Z javlja znatno pročišćenijom površinom, da bi u povodu izložbe Zmaga Jeraja iskočio već svojstvenom izravnosću (za nj karakteristične) crnine u iluzionističkom crvenom okviru. Neusporediva jezgrovitost i posve ostvarena osobna stilistika odlikuje najveći broj plakata iz posljednje godine: Kraljevo, Glorija, Matijaš grabancijaš dijak izazivaju pozornost smiono odmjerenim odnosima velikih jednobojnih površina te zvučnih pojaseva boje ili malih polja bjeline, a slično su tretirani i plakati Dantonova smrt i Camera obscura, protkani međutim i diskretnom (ali temeljnom, duhovitom) aluzivnošću (giljotina, odnosno »harmonika« foto-aparata). Ovim je ciklusom, ne: sumnivo, Bućan ostvario kod nas sasvim nove vrijednosti. Treba li nam makar približno »stilsko« određenje možemo ga svrstati među zastupnike »minimalne« umjetnosti, »esencijalizma«, »nove apstrakcije« ali rijetki su oni koji tako škrtim, posnim sredstvima (bez geste, bez namaza, bez crteža, dakle — »poslijeslikarskim«) mogu i znaju ostvariti tako osoban udio i biljeg.

Da Bućan ne zaostaje na dosegnutom dokazom su dva najnovija plakata: Klupko i Samoubojica. Izdvojivši, po dubljoj asocijativnoj vezi, posljednja slova naslova (O, odnosno A) kao modele velikog znaka razstrtag po čitavoj površini postigao je neočekivanu napetost plohe i natpisa, složeniju strukturu poruke.

Tonko Maroević

Boris Bućan: Plakat

18 film i televizija

POGLED IZ NASLO- NJACA

FABIJAN ŠOVAGOVIC kao MILE VRBICA

Možda je pretjerano — a sigurno je veoma teško — već nakon svega tri nastavka jedne tv-serije govoriti ili pisati o jednom glumačkom ostvarenuju, odnosno o jednom glumcu i njegovu djelu, ako se pri tom ima na pameti činjenica da je baš u toj tv-seriji (»Kuda idu divlje svinje«) prodefiliralo i da će još prodefilirati cijeli niz izvrsnih glumaca. Međutim, nemoguće je ne zapaziti i ne izdvojiti jedno lice iz te serije, jednoga glumca, koji ne samo talentom, nego i svojom izvanrednom marljivošću i skrupuljnošću obavlja svoj posao tako da on visoko nadmašuje korektnost hladnoga profesionalizma i kadšto omalovažavajući pridjevak »glumjenja u seriji«. Riječ je, naravski, o Fabijanu Šovagoviću, hrvatskom kazališnom, filmskom i televizijskom glumcu i njegovu tumačenju uloge »oružničkog« podnarednika Mile Vrbice u sva tri nastavka, a posebno u trećem, u kojem je došlo do izražaja nešto što ja ne bih, uvjetno, nazvao »glumačkim uživljavanjem«, ili »glumačkom preobrazbom«, nego dijelom pre stvarne stvarnosti. Drugim riječima, dvije scene trećega nastavka tv-serije »Kuda idu divlje svinje«, u kojima se pojavljuje glumac Fabijan Šovagović, ne doimiju se poput privida stvarnosti, kako to obično biva na filmu, nego kao stvarnost sama.

Možda je najveću pohvalu toj Šovagovićevu ulozi izrekao jedan postarij gradijan, jedan od nekoliko milijuna svakodnevnih tv-gledalaca, ustvrdivši »da je to dobro, jer je to tak bilok«. »Kak je bilo, upitao sam ga. »Ba tak, kak je prikazano. Mogel bi se zakleti da sam toga Vrbicu već negde sreć, odgovorio je kao iz puške.

Pljenidba na pustoj cesti

Scena pljenidbe »kremenčića« za fajera-eage, sama po sebi, ne bi moralu uzbuditi gledaoca ni po čemu: ni po svojoj slikovnoj kompoziciji, ni po »snapetosti«, ni po dramaturškom vezivanju za prošlu i buduću scenu. To je veoma jednostavna i korektno snimljena sekvenca. Istin je, da me već od samoga početka te serije, odnosno od njegove pojave, malo zasmetao onaj pomalo dekadentno-nehnajni cabriolet u kojem se »Verigina krijumčića« elita vozila po prigradskim, prašnjavim cestama (i to, a propos, dok oko divlja crno zlo okupatorske i kvislinske moći) — kao na Promenade des Anglais početkom tridesetih godina. Naravski, smetao me taj cabriolet više u revizitersko-scenografskom, nego u nekom višem ili dubljem smislu. Ali, to i nije tako važno. Važan je Mile Vrbica, alias Fabijan Šovagović. Sva ljudska zloba, usišnjena stjecajem prijateljstva i Miline duhovno-karakterne posture, sva prijetvornost i lukavstvo »Napoleončića« okičenog znacima kakve-takve vlasti i službenom odorom, sav pritajeni strah pomiješan s neizrecivom pohlepolom, sve te sičuće značajke još sičušnijeg predstavnika vlasti — izražene kroz ono velebno ispitivanje toliko su životne, istinite i uvjerljive da čovjek zaboravi i na seriju i na glumu — i na cabriolet. A to je, po mome mišljenju, rijetka pojava na domaćim ekranim. Velikim ili malim, svejedno.

Legitimiranje

Milino legitimiranje Verige nije samo značajno po istom, ili sličnom iskazivanju netom opisanih značajki i osobina, nego je značajno i po tome što Mile tom prilikom ne muči samo Verigu, nego istodobno »igra igru pred drugima«. On glumi pred malim, ali za njega značajnim gledalištem. On izvodi svoju predstavu; on pred sebi ravnima i sebi podredenima dokazuje svoju moć i svoje oštromlje. To na kraju izrijekom i priznaje — očekujući aplauz. Ta scena u kojoj Šovagović majstorski odgumi »glumu« savršena je, osim toga, i u smislu redateljskom i u smislu scenarističkom. Ona je veoma dobro napisana. To je u stvari bio mal koncert glumačke umjetnosti, bez obzira na sve ono što je u toj seriji bilo i što može biti. U te dvije scene Fabijan Šovagović nedvojbeno dokazuje da za pravog glumca nema minornih i superiornih uloga — postoji je samo uloge i ništa više. Uloge i glumci.

Vladimir Vuković

Zapis iz Pariza

Uzbuđenja filmskoga fanatika

Uzbuđenja počinju na Orlyu. Ako nisi prvi put u svom nemirnom i uzbudljivom životu zadrhtao do dirnulji pistu pariškog aerodroma, onda s lakoćom predaješ žuti kartončić cariniku s čijeg lica zrači crni smiješak Martiniquea, u trku se probijaš do prvog kioska i za jedan franak kupuješ »Une semaine de Paris« ili kako to lijepim raznobojnim slovima piše na omotnici: PARISCOPE.

Preskačeš ili ostavljaš za kasnije, a to kasnije biva obično zauvijek, najnoviji uspjeh Alfreda Rodrigueza Ariasa na daskama kazališta »Epée de Bois« (tekst je nosio pretenciozan naslov »Povijest kazališta«); zaboravljaš na Théâtre National Populaire; podcrtǎš Max Ernsta, Moorea, Sisleya i Engleski dizajn; zapamtīš datum koncerta Elle i Count Basiea; nasmiješi se nastupu Jerry Lewisa u Olimpiji; i... zatim vrlo, vrlo pažljivo odabereš kavanicu na Saint Michelu, udahnes dah mutne Sene, za koju si uvjeren da miriše bolje od najskupljeg Givenchyja, naručiš čašu provansalskog crnjaka i okreneš listove Pariskopu do naslova »Films nouveaux«. Zabuljiš se u nedjeljni repertoar od 211 filmova svjestan da neke od njih nećeš sasvim sigurno nikada vidjeti, što je spoznajni pakao za svakog pravog sineasta, sinefila, amatera entuzijasta, kino ljubitelja, filmskog profesionalca, kino fanatika i ludičaka kao što smo ja i ti čitaoc.

Na rubu lista jednog od pariških dnevnika nailaziš na critici da su između ostalih svojim prisustvom uveličale svjetsku premjeru najnovijeg filma Jacquesa Tatija »Promet« (»Trafic«), u elitnom kinematografu Gaumont Champs-Elysées. Danielle Darieu i Paulette Goddard, posljednja supruga E. M. Remarquea, bivša gospoda Chaplin, vedeta nezaboravnih filmova »Moderna vremena« i »Diktator«. Međutim, nitko od prisutnih nije prepoznao ove dvije uzvanice, što te ni malo ne začduje, jer si već odavno otkrio okrutnu zakonitost realiteta vremena u filmu i oko njega. Uostalom, ona i nije tako daleko od zakonitosti vremenskog realiteta svakodnevne egzistencije.

»Promet« je film koji ne podnosi uobičajenu kritiku, on pripada živućem klasiku, čovjeku koji nas oduševljava već decenijama svojim uportnim i dubokim insistiranjem na jednom načinu filmskog mišljenja, na jednom jedinom načinu sagledavanja svijeta u sebi i oko sebe. Tati je snimio malo filmova, ali svi oni kao da su dio jedne cjeline koja zrači izvanrednim humorom, gotovo uvjek blještavim svježim gogom i

U galopu do Gaumont Champs- -Elysées

pri koncu neočekivanom sjetom. Ovaj put nešto življii u montažnom ritmu, savršen u zvučnoj kulisi, duhovit u gegu i sasvim malo sentimentaljan na kraju, Tat je posvetio religiji našeg vremena — automobilizmu i maloj smiješnoj numanoidnoj figuri izgubljenoj u toj hrpi željeznarije. Namjerljiv u modernim strujanjima svjetskog filma i unatoč dugačkim repovima pred blagajnom kina, nije doživio ništa više od pristojeće i neeforične novinske kritike. A ja? Ja sam oduševljen! Jasno, filmom, a ne kritikom.

Dana 23. travnja cijela Engleska slavila je rođendan Shakespearea, a istovremeno u malom hotelu kod zapadnog ulaza u park Luxemburg (mislim da se hotel zvao »Victoria«) grupa privremenih zagrebačkih i sarajevskih filmskih kolonista pjevala je rođendansku pjesmicu Fadilu Hadžiću. Za nevolju te večeri nije bilo s nama uvijek prezaposlenog Predraga Matvejevića, koji nam je tih pariških dana bio od neprocjenjive koristi, jer kao što pogadate cilj nas trinaestorce gostujućih sineasta bio je ovjekovjećenje na celuloidnoj vrpcu fenomenalne i iznad svakog očekivanja uspjele izložbe »Umjetnost na tlu Jugoslavije od preistorije do naših dana«. No, vratimo se zanimljivijem filmskom repertoaru.

Prekriven nominalnim štom televizijske reportaže, Fellini je pokazao gledaocima svoje najnovije djelo »Klauni«. Vrativši se opsesiji svog i našeg djetinjstva, počevši od magičnog trenutka podizanja cirkuskog šatora, Fellini se dao u potragu za živim i mrtvim klaunima, rekonstruirao slavne cirkuske brojeve, otvorio njihovu ljudsku utrobu i odbukcijom jednog umijeća u hropcu pokušao otkriti smisao vlastitog življjenja, fantazije i umjetnosti. Jer jednom piscu, slikaru ili sineasti neće biti teško prepoznati u klaunu suštinu svoga bita.

Povremeno nepotrebno podvrgavajući se kanonima TV reportaže, Fellini je kao nikada do sada razvio svoj fantastičan i pomalo ekskluzivan svijet. Finalnu scenu s pedesetak klauna, koju je on sam izrežirao, cirkuski šator u svojoj stoljetnoj povijesti sasvim sigurno nije nikada video, a film se obogatio još jednim djelom izuzetnog talenta i stvaralačke maštete.

Preskočimo novi film Claude Chabrola (»Točno pred noć«), zaobidišmo veliki komercijalni uspjeh André Cayatte (»Umrijeti od ljubavi«), utvrđimo da grupa sineasta oko »Cahiers du Cinéma« očito nije zadovoljna ovogodišnjom podjelom Oscara (J. L. Comolli pokopao je

»Ryanovu kćer« Davida Leana i pokušajmo kazati još nekoliko riječi o tri filma s pariškog travanjskog repertoara koji mi se čine posebno zanimljivi.

»Joe... i to je Amerika« mnogo reklamirani film John G. Avildsena, režisera izvanrednog novog američkog vala, zaista je vrijedan pažnje svojim nekonverzionalnim gledanjem na svijet i na sam film, ali na žalost to je ipak samo zakašnjeni refleks mnogo značajnijeg i slavnijeg prethodnika »Lakog jahača«. Neočekivana i zastrašujuća slika tzv. »zdrave« Amerike.

Istovremeno pariške gledaoce uzbuđuje i oblijeva potocima projektila suha klasična, matematički precizna i pedantna melodrama anonimnog Arthura Hillera »Love story«. Treći eklatantni američki predstavnik, ako ne posvetimo posebnu pažnju već spomenutom klasiku Leanu s »Ryanovom kćerkom«, je Arthur Penn, režiser srednje generacije (»Bonny i Clyde«, »Cuđotvorka«). Njegov najnoviji film »Mali veliki čovjek ili čudne avanture Blijedog lica« s Dustinom Hoffmanom i Faye Dunaway bez sumnje je vrhunac redateljskog umijeća, na trenutku izvanredno zabavan, ali bez prave inspiracije i stvaralačkog daha. Ipak od Penna u svakom trenutku možemo očekivati odličan film, što upotpunjava pravu sliku američke kinematografije koja je i danas kao cijelina najznačajnija u kretanjima svjetskog filma. S jedne strane to je solidna stara generacija koja pomalo već gubi sjaj; s druge mlađa koja neobuzдан i talentirano traži nove puteve; Pennova srednja generacija ipak je najznačajnija u ovom trenutku, dok je »Love story« primjerak one najmasovnije i beskrajno komercijalne kinematografije.

Teško je rastati se od pariških kinematografa, a barem ne spomenuti bogat repertoar kinoteke i Lelouchov »Club 13« (niz dvoranu od kojih su dvije filmske) koji su otvoreni svim sineastima i obožavaocima. Teško je uopće rastati se od pariških bulevara, posebno u trenucima dok promatrati Krstu Pačića, mog prijatelja i režisera »Lisice« (značajan uspjeh u palači Chaillot), kako juri Champs Elysées opsjednut pariškim demonom. Teško je u prvim trenucima donositi zaključke i paralele korisne za našu kinematografiju i filmsko podneblje, jer... za sada uzbudnja prestaju na Orly-u.

Branko Ivanda

Kazalište ideja

Moravia piše dramski eseji a ne standardnu dramu, on razmatra pojam a ne misli o prizoru. Osobe u Moravijinu djelu ne traže suživljenost sa vlastitim sudbinama, nego predlažu njihovo razmatranje. Premda je tijek zbivanja navlastito dramatičan, drama se ne događa po njemu. Ne postoji mogućnost identifikacije, nema prostora za suošćenja bilo kakve vrste. Pa iako je sve to tako, iako je Moravjin **Bog Kurt** sjajna konstrukcija u slijedu nekih znamenitih Pirandellovih komada, ipak sudionici njegova scenskog ostvarivanja na pozornici i u gledalištu, ne mogu biti izvan igre, nisu ravnodušni. Gledalac je naime doslovno zarobljen snagom jedne intelektualne rasudbe o modernoj situaciji duha, gledalac je stavljen u poziciju stalne prosudbe ponuđenih mu sadržaja. On u **Bogu Kurtu** vidi ulomak sa pozornice svog vlastitog svijeta, uočava istinitost nekih Moravijinih teza, prepoznaće svoje duhovno stanje i u tome je njegova — drama.

Čovjekova sudbina u totalitarizmu

Stoga nisam protivnik Moravijina kazališna ideja a izvoditi **Boga Kurta** danas i ovde, čini mi se posebice razložitim. Kada nam je uostalom dijalog ovakve naravi bio potrebniji nego danas?

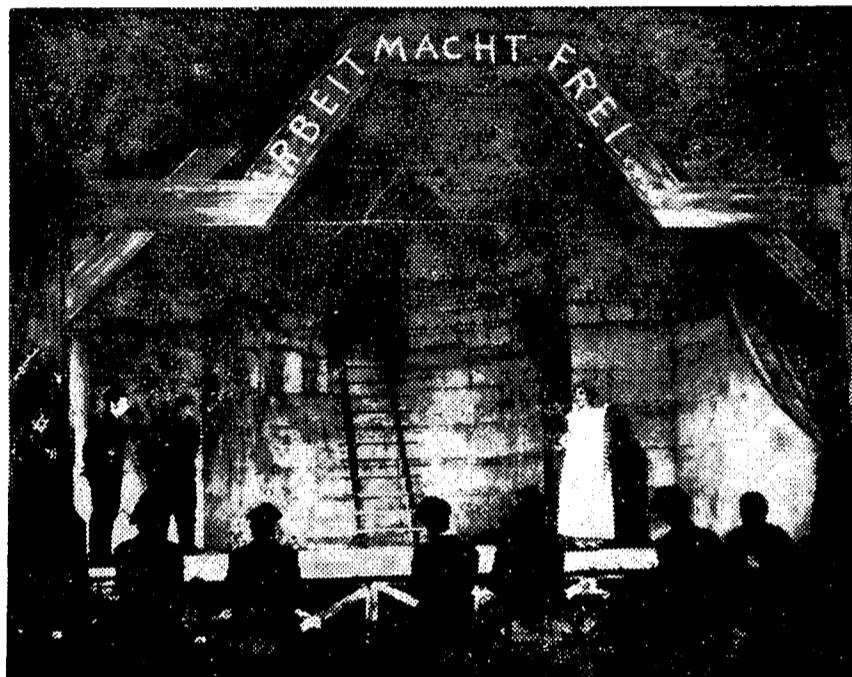
Ideje koje Moravia predlaže za razmišljanje brojne su i složene. Naznačit će tek jednu od njih:

Vrijeme je Hitlerovog Reicha. Radnja se zbiva u koncentracionom logoru. Komandant u božićnoj noći, između zvukova orgulja i egzekucija, provodi svoj kulturni eksperiment. Židovska obitelj izvest će pred SS oficirima tragediju kralja Edipa. Saul i Myriam neće međutim glumiti Edipa i Jokastu nego će zbijalski proći kroz sve puteve njihove tragedije. Saul će ubiti svoga oca i spavati sa svojom majkom. Myriam će u logorskoj postelji biti devet puta prialjnicom svoga sina. Uloge su tako podijeljene, preostaje tek Bog. Njega preuzima Kurt. On je Hitlerov namjesnik, dakle predstavnik vlasti. On je komandant logora i on rukovodi igrom. U takvom naime ustrojstvu svijeta, na tlu totalitarizma, čovjekova sudbina može biti jedino — Kurt, kao simbol vlasti.

Kurt je međutim unaprijed predviđio radnju. On samostalno režira predstavu u sive do njenog konačnog raspleta. Na kraju igre nastaje obrat. Umjesto

SPLIT Kurt kao sudbina

ALBERTO MORAVIA: BOG KURT,
Kripta 71,
redatelj Petar Selem

Sofoklove tragične zaključnice, Saul ubija Kurta. Komandantov ulog za fanatizam i Ideju njegov je vlastiti život.

U totalitarizmu može se režirati samo smrt.

Ovo je i granica. Tu se zaustavlja svaki fanatizam, svaka ideja da se u ime Ideje može poništiti život.

Režirati iigrati dramski eseji

Vidjela sam nedavno jednu predstavu **Boga Kurta** u kojoj su se »strasti raspadale u krpe«; kako nešto poput »strasti« kod Moravije nema, to nagašeno glumatanje i dramatiziranje nepostojecog, čini smiješnim i Moravijinu i glumcu.

Intelektualna opsesija može imati svoj pravi učinak i svoju dramsku napetost jedino ako se takvom shvati i postavi na scenu. Petar Selem kategorički ostaje u prostorima koje zadaje Moravia. On postepeno, logično, sažeto i čisto razvija misao njegova djela. Ne dopušta nijednu suvišnu gestu, nijednu usputnu primjedbu, nijedan detalj, koji bi i na trenutak mogao dekokcentrirati. Potpuna sabranost na sceni maksimalno sabire gledaoca. Takva vrsta njihova angažmana, u ovom slučaju, znači i njihovu dramu.

Petar Selem je odabrao tekst koji je u skladu sa njegovim načinom mišljenja teatra i režirao ga je mudro, na jedini mogući način. Božidar Smiljanić kao Bog Kurt prihvatio je bez ograda redateljsku zamisao. Ali je učinio i mnogo više od toga. Bio je smiren, staložen, samozatajan, spreman da se odrekne svakog efekta, svake glamučke senzacije. Umjesto svakog vanjskog afektivnog stanja, Smiljanić se usredotočio na traženje pravog značenja i prave dramatičnosti svake izgovorene riječi, svake dramske situacije. Ostvario je jednu od svojih najboljih uloga i to uz neravnopravnog partnera kakvog je imao u Saulu Otokaru Levaju.

Splitski ansambl »Kripte 71« igrao je disciplinirano i pristojno, koliko im je to bilo moguće s njihovim mediteranskim fisionomijama, esesovce u koncentracionom logoru.

U Dioklecijanovim podrumima bilo je vlažno i hladno. Prostor je nedvojbeno sjajno izabran.

Mani Gotovac

Dani proslave slavne »Labinske republike« omogućili su da tekst, drama književnika i redatelja iz Pule Lojzeta Standekera KOVA JE NASA, napisan još prije nekoliko godine, ne bude zaboravljen. Ne samo to; on sada ulazi u fokus zbivanja, i to na dvostruki način: i kao dokumentarno-prigodni čin i kao umjetničko djelo. No, to je i razumljivo kada je riječ o ovakvoj vrsti djela, koje najpunije zazuči u »prigodnom« trenutku svog nekadašnjeg zbivanja, da bi punokrvno ostalo trajati.

Autor se, u gradnji ove drame-sudeњa, poslužio novinarskim izvještajima koji su najpunije i najobjektivnije izlazili na stranicama trčanskog lista L'AZIONE, da bi u njima pronašao autentični, dokumentarni scenarij događaja svoje drame, historijske karakteristike stvari, likova i njihova ponašanja, kojih se morao striktno, doslovce pridržavati. To je dokumentarni okvir koji po izjavi sama autora zaprema više od jedne trećine drame. Od njega se prešlo u dramaturško-kazališni fenomen prilagođavanja, zadovoljavajuća scenskih zakona postojanja, zakona dramatičnosti, individualnog, »privatnog« dimenzioniranja, bojenja ličnosti, njihovih porodičnih i drugih odnosa. Autor je spajao, dovodio do nove sinteze slučajeva koji su se zbuli raznim licima, pokušavajući obuhvatiti više dah vremena, zbijanja, epohu. Mnoge ličnosti za nas su anonimne i danas i ne izlaze iz lokalno-privatnog sjećanja. No ipak, autor se i u takvim slučajevima oprezno ponašao, pa im mijenja imena, te se kod njega Macillis zove Mezzera, Camuso — Camos, itd.

Iz ovoga vidimo da se ne može (a i ne smije) dokument na sceni shvatiti doslovce. Tu su zakoni teatra, a i autorova sloboda, koja, naravno, ne smije biti bezgranična. Nju Lojze Standekera nije ni koristio kad su bile posrijedi stvarne povijesne osobe kao što su bili vođe ustanka i »Labinske republike« Pippa ili Da Gioz.

I u scenskom pogledu dokumentarno se kazalište ima pravo koristiti sli-

RIJEKA Labinski rudari na sceni

Narodno kazalište »Ivan Zajc« izvelo je u Labinu, u okviru proslave 50-godišnjice Labinske republike, dramu Lojze Štandekera KOVA JE NASA. U režiji Vlade Vukmirovića, scenografiji Doriane Sokolić i kostimima Vjere Ivanković uloge su tumačili Leo Tomašić, Nenad Šegvić, Dragan Bednarski, Danilo Maričić, Ivan Bibalo, Zdenka Trajer, Miodrag Lončar, Slavko Šestak i drugi članovi riječke drame. Tim povodom donosimo tekst redatelja predstave Vlade Vukmirovića.

čnim pravilima igre: prilagoditi zakone pravog suda i sudenja vizuri publike, zakonima dramatike, a pri tome ocuvati dojam dokumentarnosti ponašanja ljudi, njihove autentičnosti i spontanosti reakcija. Sve je moralno biti prikriveno, nenamješteno a istovremeno i scenski efektno; simboličnost i patetična uopćenost scenskog čina (neizbjegljiva čak i kod dokumentarnog teatra) moralna je dobiti svoj specifični oblik. Izraz, uz punokrvnost postojanja ličnosti na sceni, atmosferu dogadaja, epohe.

Lojze Štandeker nas je, na kraju, ovim svojim nastojanjem i ostvarenjem podsjetio na to kako se malo koristimo ovom vrstom teatra i otvorio nam moguća daljnja interesiranja za raznovrsne forme korištenja dokumenta na sceni. Svojevrsni dokument je i pjesma nekog autora u svom vremenu, proglaši; povijesni je dokument, a da mi to i ne primjećujemo, i trenutak koji se upravo zbijava, protječe zajedno s nama... i sve to može biti teatar, specifični dokumentarni teatar, kojemu treba samo naći izraz, dati formu njegovu sadržaju, sadržaju koji protjeće širinom rijeke. Ne treba posebno naglašavati korisnost da se promiče ovakav teatar koji čuva od zaborava događaje naših ljudi i ovog kraja, revolucionarnu tradiciju rudarskog, radničkog pokreta kao odjeka Oktobarske revolucije u nas; snagu osjećanja ljudskog, vizonarnog koje pruža »mostove« do našeg vremena, gradeći kontinuitet revolucionarnog bratstva među raznim nacionalnostima na istom prostoru življenja.

Vlado Vukmirović

ISPRAVAK

Propustom redaktora u »Hrvatskom tjedniku« br. 5 na strani »Kazalište POGRESNO je pod tekst »Nastanak ili nestanak jednog kazališta« kao priredivač potpisani Petar Selem. Molimo čitaoca da uvaže ovaj ispravak.

20 filozofija

Vrijednost opsegom relativno male knjige Branka Despota nije samo u tome što je u poratnom razdoblju zapravo prva tiskom objavljena filozofska monografija u Hrvatskoj o jednom hrvatskom filozofu. Nekome bi se možda čak mogla učiniti nepotrebnom još jedna studija o Arnoldu, nakon mnogih prijeratnih članaka i čak monografski pisane knjige: *Stvaralački lik Gjure Arnolda*, što ju je 1934. napisao i objavio Pavao Vuk Pavlović. Dijelom opravđan prigovor, znamo li da deseci velikih i važnih imena iz povijesti hrvatske filozofije još nemaju nikakve monografije. Ali u prilikama kao što su naše, gdje je nerijetko čuti »mišljenje«: »Ta koga još danas može zanimati Arnold«. Despotova je knjiga više nego dobro došla.

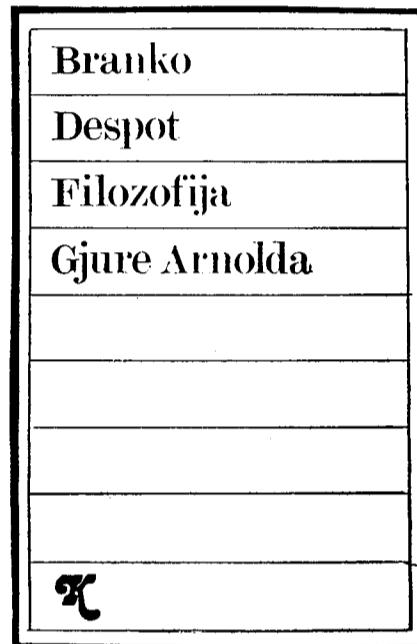
Iz obzora suvremenog filozofiranja

Branko Despot je znalački i vrsno izložio filozofiju Gjure Arnolda, po-kazavši na temelju svih Arnoldovih traktata, članaka i govora kako je riječ, prvo, o jednom sustavno izvedenom i koherentnom, u sebi zaokruženom nazoru na svijet i život, i drugo, kako i pored naše suvremene kritičnosti, koja nas upućuje na to da nije moguće prihvati sve Arnoldove filozofske poglede (npr. njegov »spiritualistički pluralizam«), u Arnoldovu mišljenju ostaje još uvijek mnogo toga filozofski vrijedno i — možda na čuđenje mnogih — filozofski aktualno i relevantno; ostade živo upravo onim načinom po kojem filozofija kao takva, kad je istinska, zajedno sa svojim problemima, ne živi od danas do sutra. Domašaj ove činjenice postaje to jasniji istaknemo li da je Despotov prikaz Arnoldovih nazora izveden potpuno iz horizonta moderne, suvremene filozofije. U toj izvedbi čak ni zlonamernik ne može više zanovljiti o onom sporednom kod Arnolda: o »naivnom« idealizmu, o zastarjeloj terminologiji, arhaičnom jeziku, itd.

Razinu i domaćaj, a osobito suvremenu relevantnost Arnoldova filozofiranja, Despot je — bez ijednog pristranog komentara — dokazao dobro promišljenim stavljanjem na čelo knjige poglavila pod naslovom »Riječ u prilog metafizici«, spisa, ili točnije

Ideju čovječanstva ljubiti u svom vlastitom narodu

Branko Despot:
»Filozofija Gjure Arnolda«,
bibl. »Kolo«,
izd. Matica hrvatska,
Zagreb

— nastupne riječi što ju je u Zagrebu izrekao Arnold 1899. kao »Rector Magnificus Kraljevskog hrvatskog sveučilišta Franje Josipa I«. Arnolova je filozofska procjena i analiza tada upravo minulog 19. stoljeća lucidna, i ni po čemu bitno ne stoji u raskoraku sa suvremenim našim nazorima, koji su kod nas — uz rijetke ranije iznimke — tek šezdesetih godina našeg stoljeća stekli pravo gradanstvu. Komu filozofija nije terra incognita, znat će što to znači.

Započevši prikaz Arnolbove filozofije upravo spomenutim tekstom, koji, nota bene, nije ni prva a ni posljednja rasprava u Arnoldovu životu, Despot je mogao sustavno izložiti (i obrazložiti!) sve ostale poglede Gjure Arnolda. Pri tome — ostajući uvijek u horizontu i na razini suvremenog nam filozofiranja! — nije podlegao napasti da na kočoperan i brzoplet način propadira »modernom« (čitaj posljednjim) filozofiskom terminologijom, kojom bi neoprezno bili zastrti uvidi u cijelinu Arnolbove mišljanja.

Neprolazne pouke

U Despotovu su prikazu stoga našli pravo mjesto svi problemi što ih je Arnold u svojim razmatranjima doticao iznoseći svoje nazore o bitnim pitanjima svih područja filozofije: od metafizike, psihologije i spoznajne teorije, do estetike i etike, te filozofije povijesti, kulture i religije. Kad je, dakle, tako uklonjena prašina efe-mernog, postalo je vidljivim da Arnolova shvaćanja nisu zanimljiva samo u nekim sumarnim temeljnim razmatranjima, njegovih uvijek »posredovnih stanovišta«, u kojima je primjerno filozofiski i povjesno metodičan, nego također i u konsekvencijama. Despotu je uspjelo reljefno akcentuirati kod Arnolda niz problema, učiniti ih filozofiski relevantnim, aktualnim, i tamo gdje bi se oni nekima u nas činili nečim što pripada samo kulturnoj povijesti, dakle pukoj prošlosti (kao što to s Arnoldom uglavnom čini naša književna kritika ili povijest književnosti). Od tih pojedinačnih, ali ozbiljnih, još uvijek aktualnih problema i formulacija vrijedno je spomenuti, tek primjera radi, barem neke.

Ne ostaju li do danas za nas relevantnim teze kao što je ona da se »ideja čovječanstva može i mora ljubiti u svom vlastitom narodu« (ako humanizam ne želi ostati pukom frazom). To je i sam — po djedovima podrijetla francuskog — zasvjeđočio svojom egzistencijom: filozofirajući, pjevajući i hravajući, ovdje, na tu gdje je živio i djelovao?! Dokazivo je Arnold, nadalje, da bi umjetnost, ukoliko se bavi samo nekim općim, svjetskim sadržajima, bez duha narodnoga života, običaja, navika, jezika, itd., bila puka imitacija stranih uzora, koje ponajviše ne dosiže, pa tako — što Despot doslovno citira — »u svijetu ne nalazi priznanje, a kod kuće na njega nema prava«. I ne ostaje li nam još uvijek zadaćom ozbiljno shvatiti zahtjev »da etika bude podlogom politici«, dakako uz uvjet da jasno znamo što čemo razumijevati pod etikom, a još više što pod — politikom?

Pristupajući svom poslu studiozno, u Despotovoj knjizi nije naći nikakvih zanesenjačkih ni »za« ni »protiv« Arnolda. Ono što Despot čitajući i prikazujući Arnolbove spise pronađazi, jest i ostaje filozofija. Više i nije potrebno, jer to je ono najviše; ono što u Arnoldu ne vidješ (ili nisu željeli vidjeti) poneki od njegovih, no isto tako i naših suvremenika. Arnoldu ne bijaše ni do ideologije ni do frizerske lijeporječivosti, nego do razmatranja problema. A to da Arnold nije kandidat koji bi ušao u svjetsku povijest filozofije (što je nerijetko u nas, čini se, postalo jedinom težnjom i mjerilom »filozofičnosti«, kao i »umjetničkoga« u našoj umjetnosti), još uvijek ne znači da je ostao izvan merituma svjetske filozofiske problematike, dakle onoga što doista i jedino ostaje presudnim.

Ako je što kritički primijetiti uz knjigu Branka Despota, onda prije svega mora biti prigovoren činjenici da je zaobišao, inače uobičajeno, a u nas još potrebljeno, barem skicozno povjesno i filozofisku situiranje Arnolbove rada u naše domaće, no isto tako i svjetske relacije.

Zlatko Posavac

Možda će u prvi mah ova knjiga izazvati u čitaocu zabunu, jer se u njoj najmanje govoriti o tradicionalnoj poetici, iako naslov upućuje na to, jer autor veliku pažnju obraća metodologiji proučavanja književnosti, detaljno analizira neke aspekte teorije romana i iznosi bitne karakteristike modernog romana, o kojemu se danas vodi veoma živa rasprava.

Mislim da se mora posebno istaknuti da nauka o književnosti nije gotovo razgraničena, pa se ozbiljno nameće zaključak ne pripadaju li mnoge analize i zaključci u djelu prije filozofiji i estetici nego poetici, jer »... u naše vrijeme otvoreno (je) pitanje je li književnost umjetnost i osigurava li doista upravo takvo proučavanje književnosti, koje književnost svrstava u carstvo umjetnosti, razmatranje književnosti adekvatno onome što književnost danas za nas jest« (str. 24).

Svi oni koji su pomislili da će u knjizi naći razrađenu teoriju književnosti, bit će razočarani kada je pročitaju. Naime, u knjizi su uvrštene studije i eseji koji su povezani jednom osnovnom misli o »shvaćanju književnosti i njene prirode, uloge, zadatka u našem vremenu, pa prema tome i prirode, uloge, zadatka i potreba njena proučavanja«. Ali kada se, između ostalog, u knjizi pročita ovo: »Prošlo je vrijeme kada se činilo da je vrijedno spoznaje sve što se može spoznati o književnosti, te da se interes u proučavanju književnosti mora usmjeriti i na oblasti najširih vrijednosnih određenja, na oblasti, dakle, koje pre-

laze granice tradicionalne discipline o umijeću književnog stvaranja«, tada možemo zaključiti što je predmet ove knjige, odnosno kako je autor pokušao osvijetliti zapravo osnovna pitanja: otkuda izviru osnovne težnje u suvremenom proučavanju književnosti i što znače osnovne težnje u suvremenoj književnosti?

Analiza odnosa filozofije i romana

Mislim da se može ustvrditi da autor nije na ta pitanja dao sve odgovore, ali to se i ne može, jer knjiga je zapravo zbirka studija i eseja (posebno ističem — korisna zbirka studija i eseja), no uspio je upozoriti na najvažnije probleme spomenutih pitanja. Konkretno, M. Solar je razmotrio: predmet poetike, odnos poetike i kritike, osnovne mogućnosti interpretacije književnog djela, teorije o književnim rodovima, odnos književnosti i stvarnosti, te neke aspekte koncepcije povijesti književnosti.

U knjizi je Solar najviše pažnje obratio modernom romanu, jer »upravo moderni roman, kao u neku ruku granična književna vrsta, možda najviše upozorava na duboke promjene smisla i zadatka književnosti koje prate našu epohu. Baš problemi vezani uz shvaćanje modernog romana naveli su me na studij filozofskih osnova poetike, te mi se čini da analize odnosa filozofije i romana, kao i romana i znanosti, možda najbolje ukazuju u kojem sam pravcu želio usmjeriti ove radove« (str. 9).

Zelim posebno upozoriti čitaoca na

Filozofska osnova poetike

Milivoj Solar:
»Pitanje poetike«,
izd. »Školska knjiga«, Zagreb

one dijelove knjige koji govore o potrebi lingvističkih istraživanja u poetici, i kako bi trebalo da se shvati lingvistica kao znanost, zatim o lingvističkoj analizi, tj. lingvističkoj stilistici, jer jezik je u književnom djelu zapravo samo jezik izvještaja i pisac-umjetnik teži da pokaze što se sve krije u jeziku kao predmetu lingvistike. To se osobito zapaža u djelima pisaca modernih romana, jer oni nemaju više prirođan odnos prema jeziku, nego teže, kao i znanost, da stvore meta-jezik, jer njime žele objasniti i analizirati sam jezik kao prirodni način kazivanja — naglašava M. Solar. Držim da će knjigu osobito prigrlići nastavnici i studenti književnosti, ali ništa manje neće biti zanimljiva i svima onima koji žele upoznati nova gledišta o književnoj umjetnosti i književnom umijeću, jer »umjetnost nas poziva da je misaono razmotrimo...« (87).

Premda najveću pohvalu zasluguje autor knjige, osjećam potrebu da posebno istaknem i naglasim, iako to nije baš uobičajeno, pohvalu izdavaču i lektoru, koji su svoj posao obavili veoma brižljivo, savjesno i stručno. »Školska knjiga« već nekoliko godina posebnu pažnju obraća jeziku svojih izdanja, ističem hrvatskom jeziku, a zasluge za to pripadaju i njezinim lektoriama.

Estetska i tehnička strana knjige, također, zasluguje pohvalu. Knjiga je kartonirana, ima plastificirane korice i 200 stranica, a cijena je pristupačna.

Ivan Sović

MALI KOMENTARI

NAKON SKUPŠTINE HRVATSKOG FILOLOŠKOG DRUŠTVA

JEZIKOSLOVCI — ZNATNO PRISUTNIJI

Ovogodišnja Glavna skupština Hrvatskog filološkog društva održala se u vrijeme postbrijunskog zasjedanja, u vrijeme kada je potpuno raščišćeno s nekim anakronizmima, nemilom zaostavštinom u našem političkom, društvenom životu, a isto tako i u lingvistici, filologiji, jeziku i književnosti. Konačno se pristupilo izradi novih nastavnih programa za osnovne i srednje škole u Hrvatskoj, koji su u međuvremenu i opet doživjeli niz preinaka i primjedaba, konačno se pristupilo izradi novih udžbenika za škole, koji isto tako kao i programi posebno naglašavaju i objašnjavaju grupu tzv. nacionalnih predmeta: hrvatski jezik, književnost, povijest, itd.

Upravo unutar ovakvih kretanja u našim znanstvenim, obrazovnim i književnim krugovima značajno je odjeknula odluka naših književnih i jezičnih pravka da povuku svoje potpisne s Novosadskog dogovora, koji je dosad bio predmetom mnogobrojnih nesporazuma i u mnogome otežavao da se olakšava međunalacionalno sporazumijevanje i odmagao a ne pridonosi ravнопravnosti jezika. Kao mjerodavno, nakon Matice hrvatske, Hrvatsko filološko društvo trebalo je na svojoj Godišnjoj skupštini i o tome donijeti svoj sud. Naime, otezanje s izjašnjavanjem u tom smislu otežalo je i donjelo čitav niz poteškoća nastavnim cima hrvatskog jezika i književnosti u mnogim krajevima Hrvatske. Izjave i polemika u dnevnom tisku povećale su ovu napetost i neizvjesnost: što s Novosadskim dogovorom, pridržavati li se u nastavi odlukā ovog dogovora ili ih odbaciti, pa čak i to, kako nazivati sam predmet — hrvatski ili hrvatskosrpski.

Pored ovih osnovnih dvojbji, delegati na Skupštini smatrali su da bi Hrvatsko filološko društvo trebalo biti znatno prisutnije u drugim središtima Hrvatske, da bi trebalo mnogo više utjecati na jezičnu kulturu i čistoću u tisku, raznim publikacijama, natpisima, oglasima i svuda gdje jezična čistoća ima i pedagošku ulogu, pored osnovne obrazovne uloge. S tim u vezi Skupština je prihvatala prijedlog profesora Simundića da se ubudće svake godine skupština društva održava u drugom gradu Hrvatske, da se sve snage usmjere na održavanje slavističkih — kroatističkih kongresa unutar republike, kao i da se organiziraju natjecanja učenika u školama iz poznavanja hrvatskog jezika i književnosti. Ovim mjerama Skupština je potvrdila svoju odlučnost da zacrti novi smjer svog djelovanja u idućem razdoblju u kojem bi se, u skladu s postojećim zaključcima i odlukama društveno-političkih organizacija, provodila striktnija briga o hrvatskom jeziku. Najznačajnija odluka koju je Skupština donijela a odnosi se na Novosadski dogovor glasi:

„Pridružujemo se izjavi Upravnog odbora Matice hrvatske kojom proglašava Novosadski dogovor bespredmetnim i nevažećim. Novosadski dogovor nepotpuno i neprecizno odražava jezično stanje, pa se njegova formulacija ne može smatrati znanstveno osnovanom. Njegove su uopćene tvrdnje omogućile da se taj dogovor provodi na štetu hrvatskog književnog jezika i njegove ravнопravnosti u našoj političkoj zajednici. Zbog toga on nije pomogao rješenju onih problema zbog kojih je bio donezen, štoviše, on ih je i umnožio. Osnovni uvjet da se oni uspiješno riješe jest da se za hrvatski književni jezik izrade normativni priručnici osnovani na hrvatskoj jezičnoj tradiciji i praksi.“

Na kraju Skupštine izabran je novi Upravni odbor na čelu s prof. Radoslavom Katičićem. Dr Ljudevit Jonke, predsjednik Matice hrvatske, upoznao je prisutne da će u školama Hrvatske od iduće školske godine i službeni naziv za jezik biti hrvatski književni jezik, a ne kao dosad hrvatskosrpski, da je novi hrvatski pravopis već u tisku, a da je izrada hrvatske slovnice i rječnika hrvatskog jezika u toku.

B. Ježić

ZRINSKO-FRANKO-PANSKA OBLJETNICA

HRVATI U BEČKOM NOVOM MJESTU

Turistička agencija »Generalturist« organizira je posjet mjestu u kojem su smaknuti Zrinski i Frankopan: iako u kratkom vremenu, posve su se ispunila sva tri autobusa. Na dan prvi svibnja, iako je kišilo, u prilično velikom broju okupili su se naši radnici iz Beča i okolice. Poslije podne započela je komemoracija u župnoj crkvi. Svečanu je riječ održao M. Valdičić. Pošto je otpjevana hrvatska himna, položeni su vijenci pred nadgrobnom pločom mučenika, koja je danas na sjevernoj strani crkve. Potom se krenulo do mjesta smaknuća, nekadašnjeg stratišta a danas pivovare, na kojoj je ploča o izvršenu činu s imenima Zrinskog i Frankopana, i tu su položeni vijenci iz domovine i iz dalekih zemalja. Sudionici ove svečanosti posjetili su i Vojnu akademiju, točnije, kulu u kojoj su tamnavali knezovi. U toj su se akademiji školovali mnogi Hrvati časnici. Posebno su se prisjetili ePtra Preradovića, koji je tu proveo šest godina — stogodišnjicu njegove smrti dočekujemo slijedeće godine. Sudionici su na povratku posjetili i Hrvate u Gradišču, upravo na dan kad su hrvatski književnici, na čelu s drmom I. Frangešom, predavali diplomu DKK književniku Ignaciju Horvatu, Gradiščanskog Hrvata.

U povratku, kolona se zaustavila i u Schlossbergu u kojem je tamnavala Katarina Zrinska, a umro posljednji odvjetnik toga roda — Ivan. Posljednja postaja na putu bio je dvorac Zrinskih u Cakovcu.

M. Čelkanović

OZALJ: NIŽ PRIEDABA

Stari zrinski grad, u kojem je »zastala hrvatska povijest, bilježi ovu obljetnicu nizom priredaba, od kojih su neke već i održane. 24. travnja zagrebačka je »Tamburica« održala prigodni koncert, a 30. travnja, na sam dan smaknuća, slavlje je u Ozlju bilo osobito veliko. U nazočnosti mjestana i ljudi iz bliže okolice, mnogobrojni uzvanici i gostiju, otvoreni je muzej s etnografsko-arheološkom zbirkom, te izložba slikarice Slave Raškaj, rodom iz Ozlja. Na svečanoj akademiji nastupio je zbor Pedagoške akademije iz Zagreba, govorili su I. Frangeš, D. Pejović i J. Busija. Članovi Hrvatskog narodnog kazališta iz Zagreba izveli su dio Frankopanova »Gartlica za čas kratki«, ulomke iz drame I. Raosa »Narvika on živi kli zgne pošteno« i opere »Nikola Šubić Zrinski«. Naočni su ih pozdravili dugotrajnim pleskom.

Recital iz »Gartlica« (u režiji G. Para) izvest će se još jednom, a 12. lipnja održava se nagradno natjecanje učenika osnovnih škola na temu Zrinskih, Frankopana, urote i Ozlja, pod pokroviteljstvom časopisa »Modra lasta«.

Valja spomenuti da je ovom prigodom tiskan turistički vodič OZLJA, ukusno i sadržajno opremljen.

I. Sović

NAGRADE

SLAMNIG, BAJSIĆ, MADUNIĆ ...

Nakon VII. tijedna hrvatske radio-drame

Izabranim domaćim radio-dramama, emitiranim u ovogodišnjem Tjednu uoči Dana oslobođenja Zagreba i 45. obljetnice Radnja Žiri je (D. Begović, B. Donat, I. Kuljerić, B. Mrkić, N. Vončina) dodijelio šest nagrada:

— ZA TEKST: Ivanu Slamnigu za »Fiventinski capriccio«;

— ZA REŽIJU: Zvonimiru Bajsiću (radio-drama I. Ivanca, »Revolution number 76«);

— ZA GLUMACKU RADIOFONSKU KREACIJU: Zlatku Maduniću za ulogu Ivana u »Lovac S. Sešelja (režija: J. Meštrović) i Eti Bortolazzi sa ulogu gospode Bibi u »Sanjarenju« Y. Kuzmanovića (režija: M. Marotti);

— ZA TONSKI SNIMAK: Saši Friedrichu u radio-drami »Dobar naslov, fini krajoblik« S. Snajdera (režija: M. Koletić);

— ZA MUZIČKU SURADNJU: Jelki Kušelj u radio-drami I. Ivanca »Revolution number 76«;

Zlatko Pibernik dobio je nagradu DRUŠTVA HRVATSKIH SKLADATELJA (u iznosu od 1.000 din) za izvornu glazbu u radio-drami »Puntari, hahari i jen šašavi pop« A. Krmpotića (režija: M. Koletić).

FOND A. B. ŠIMIĆ

Na osnovu prisjelih radova žiriji Književnog natječaja Fonda A. B. Šimić odlučili su da za poeziju i prozu dodijele slijedeće nagrade (tekstovi za književni eseji i kritiku nisu prisjeljili):

POEZIJA: prva nagrada dodijeljena je Tomislavu Matijeviću i Miloradu Stojoviću, druga Božidaru Brezinčaku-Baguli, a treća A. B. Kolumbiću i Nikši Petriću. Žiri je radio u sastavu: A. Stamać, S. Mihalić i S. Vučićević.

Pjesnicima će biti tiskane samostalne zbirke pjesama.

PROZA: prvu nagradu dobio je S. Vučićević za putopis »Podmornica«. Nagradene su i pojedinačne proze Saše Mersinjaka i Dubravka Jelačića. Žiri je radio u sastavu: B. Popović, B. Donat i I. Zidić.

Proglašenje nagrada obavljeno je na Književnom petku 14. svibnja.

DOPISNICI HT JAVLJAJU

IZLOŽBA HRVATSKE NAIVE

Na trećoj ovogodišnjoj izložbi slika što je organizira Gradski muzej, pod pokroviteljstvom Zavoda za osiguranje i reosiguranje »Croatia«, izloženi su radovi hrvatskih slikara i kipara iz Hlebine. Izloženo je 19. ulja na staklu i sedam figura u drvetu. Posjetiocu su se najviše zadržavali pred radovima I. Generalića, I. Lackovića, F. Mraza i I. Večenaja. Izložci su vlasništvo Gradskog muzeja u Koprivnici.

Jozo Erpačić

ZAGREB

PRIMANJE ZA NAGRAĐENU »SIGETIANU«

Predsjednik Skupštine grada Zagreba Josip Kolar priredio je u četvrtak, 13. svibnja, primanje u Dverima u čast ansambla ZAGREBAČKOG KAZALIŠTA MLADIH koje je predstavom »Obsidio Sigetiana« na Festivalu malih scena u Sarajevu dobio najviše priznanja: Zlatnu masku »Oslobodenja« (najbolja predstava u cjelini), zlatni vijenac za režiju (Miro Medimorec) i zlatni sat (najbolji mladi glumac, M. Radmilović za ulogu Ali-Paša).

Pored sudionika u nagrađenoj predstavi na primanju su, osim niza renomiranih kazališnih radnika i osoba javnoga života, vidjeni i dr Ivo Hergešić, Josip Vuk — sekretar za kulturu Gradske skupštine, Mira Krizmanić — predsjednik Kulturno-prosvjetnog vijeća grada, dr Petar Selem — predsjednik Kazališnog odbora Zagreba. Direktor ZKM Nikola Vončina izrazio je zadovoljstvo što je u pravo jedan mladi ansambl koji je radio i još uvijek radi u najtežim uvjetima, bez vlastite zgrade, donio Zagrebu tako vrijedno priznanje, nastavivši onu crtu uspjeha na sarajevskom festivalu koju su započeli povlačiti Hrvatsko narodno kazalište Pinterovim Povratkom, te Teatar ITD Shisgallovom Ljubafom, Queeneaovim Stilskim vježbama i Handkeovim Kasparom. Ovaj je uspjeh to značajniji što je to prva zagrebačka pobeda u konkurenciji malih scena ostvarena na jednom našem, hrvatskom tekstu.

ZADAR

NAPREDUJU RADOVI NA RIZNICI

Ponosan na svoje naslijede, Zadar nastoji sačuvati sve što u svojim krilima, do sada izdvojene, pomalo i zatajene zbirke čuvaju. Jedan od najvrednijih, svijetu najpoznatijih, jest, dakako, čuveno »Zlatno i srebro Zadra«, zbirka predmeta sakralne umjetnosti. Da bi svi izložci bili dostupni javnosti na jednom mjestu, već dugo se radi na postavi jedinstvenog izložbenog prostora: »Stalnoj izložbi crkvene umjetnosti«.

Radovi napreduju prema predvidenom planu, a po načrtu Projektnog zavoda pri Arhitektonskom fakultetu Hrvatskog sveučilišta u Zagrebu; izvodi ih Građevno poduzeće »Jadrana« iz Zadra. Prema rješenju direktora Ustanove u izgradnji, dra Vjekoslava Maštrovića, krovna konstrukcija biće dovršena do kraja tekuće godine, kada bi se prislo intenzivnijom doradi interijera. Istodobno će se, prema načrtu petogodišnjeg plana razvoja Institucije, vršiti niz znanstvenih istraživanja išlo sve po planu i prema predviđanjima objekt Stalne izložbe crkvene umjetnosti, na prostoru bivšeg samostana benediktinski Sveti Marije, trebao bi biti končano dovršen do kraja 1972. godine, kada bi se Izložba svečano otvorila za široku javnost. Ovu riznicu će i dalje čuvati časne sestre benediktinice Sv. Marije, i obrade pojedinih izložaka. Ukoliko bi koje su i najzaslužnije što su povijesnim pustosjenjima »skrile« i za svagda sacuvale riznicu neprocjenjive vrijednosti. Valja još pripomenuti da će u jednom krilu jedinstvenoga muzejskog kompleksa biti smješten i Arheološki muzej grada Zadra, institucija veoma zaslužna za izvanredna otkrića povijesne baštine Hrvata na ovom području. Izlaskom Arheološkog muzeja iz zgrade Filozofskog fakulteta, za sada, na žalost, jedine visokoskolske institucije u Zadru, oslobodit će se i prijeko potrebit prostor za normalan rad Fakulteta, a kompleks Svetе Marije izvanredno će se lijepo ukloniti u muzejski prostor Rimskog foruma, starog Svetog Donata i katedrale Svetе Stošije, što će Zadru dati posebnu urbanu draž i cijelovitost.

M. Vasilij

Kako se montiraju »SLUČAJ« PODRAVSKA KLEVETE

ponašati pojedinci iz njihovih redova u toj sredini. NE MOŽE BITI SLOBODNA NI SR Hrvatska NI SR SRBIJA NI DRUGE SOCIJALISTIČKE REPUBLIKE BEZ ČVRSTE, JEDINSTVENE I JAKE JUGOSLAVENSKE ZAJEDNICE RAVNOPRAVNIH NARODA. Ako bi zatrebalo da se brane naše granice, onda će se i Makedonija i Srbija morati braniti na Triglavu, a Slovenija i Hrvatska na makedonskim i srpskim granicama. Narodni heroj i general u penziji Josip Antolković izneo je da je

Slavonija mnogonacionalna, da u njoj ljudi žive u slozi i niko nikome nije smetao. Antolković je nastavio svoje izlaganje rečima:

— Ova današnja kolona kroz Podravsku Slatinu je nečija peta kolona. Oni sada dižu glavu. Mi ne smemo dozvoliti da nas isprovociraju. Na tribini su se smenjivali govornici i svi su se odlučno zalagali za jačanje bratstva i jedinstva i pružanje punе podrške predloženim ustavnim promenama u našoj zemlji.

Politika, 11. V 1971.

ПОЛИТИКА

Енергично и исцјом мјером Јрешић изазио ћа се једне и са групе сјуђане

(Изјава »Политици« потпредседника Републичког одбора СУБНОР Хрватске Пере Џара)

Povodom ovog događaja, dopisništvo »Politike« u Zagrebu obratilo se preksinoč potpredsedniku Republičkog odbora Saveza boraca NOR Hrvatske Pere Caru, neposredno posle njegovog povratka iz Podravsko Slatine. Upitan o tome kako su učesnici skupa reagovali na postupke o kojima izveštava naš dopisnik, Car je kazao:

— Primjetivši da se na najvećem broju od stotinak automobila nalaze zastave bez petokrake zvijezde i stari hrvatski grbovi, ali tako pođeni da u stvari podsjećaju na ustaški amblem borići su reagovali sa dubokom zabrinutošću. TAKO »OKIĆENU« KOLONU KOJA SE INAČE KRETALA OD NASICA PREMA VIROVITICI, DOK JE PROLAZILA KROZ PODRAVSKU SLATINU, BORCI IZ OKOLINE I IZ SAMOG MJESTA POSMATRALI SU SA CUDENJEM, DOŽIVLJAVAJUĆI JE KAO TEŠKU PROVOKACIJU. U centru Slatine kolona se zaustavila, upravo pred početak pomenutog sastanka, što je samo pojačalo neugodan dojam.

— Borići su na svom skupu, nastavio je Car, navodili da niko nema ništa protiv toga da se nose pojedine nacionalne oznake, ali su isticali da ti amblemi moraju imati socijalističko obilježje. — Nismo protiv toga, govorili su učesnici boračkog sastanka, da se obje matice, i hrvatska i srpska, bave kulturom, naukom i prosvjetom, jer su to i cilj i svrha našihovog djelovanja, ali smo protiv nečeg drugog — da se ove institucije bave politikom koja je vrlo sumnjičiva. Borićima koji su proživjeli jedno vrijeme ta kolona je izgleda stravično ukazuje na vezu između djelovanja Matice hrvatske u ovome slučaju između stvaranja njenih lokalnih ograna, i nacionalističke provokacije u Podravskoj Slatini.

Učesnici boračkog skupa upozorili su da na takve ekstreme nipošto ne valja reagovati drugim ekstremom, već dostojanstveno i ozbiljno, svojstveno i boračkoj i komunističkoj organizaciji.

Jedinstven stav svih koji su na tom skupu uzeli reč bio je: uzvraćati energično i istom mjerom protiv izazivača i sa jedne i sa druge strane — zaključio je Pero Car.

Politika, 11. V 1971.

KOMUNIST Razgraničenja

Tendencije pojedinih ustanova da politički djeluju mimo postojećih političkih organizacija, kao njihovi pandani, treba energetično suzbiti

VRIJEME je došlo da se izvedu neki konkretni zaključci i poduzmu odgovarajuće mјere u vezi s aktivnim djelovanjem nekih ustanova koje, pod krinkom kulturnog rada, vrše sasvim određene političke akcije mimo postojećih političkih organizacija, odstupajući pri tome nekada i drastično, od njihove orientacije. Posljednja nacionalistička demonstracija u Podravskoj Slatini, u kojoj je sudjelovala podužna kolona automobila, okićena hrvatskim zaставama bez petokrake zvijezde, sa »prepravljenim« hrvatskim grbovima, a koja je — kako izvještavaju novinari — naišla na vrlo oštru osudu nekoliko stotina boraca, daje povoda za ozbiljno pitanje: kamo može odvesti takva djelatnost, kakve će biti njene posljedice na lokalnom, republičkom i još širem, jugoslavenskom, planu.

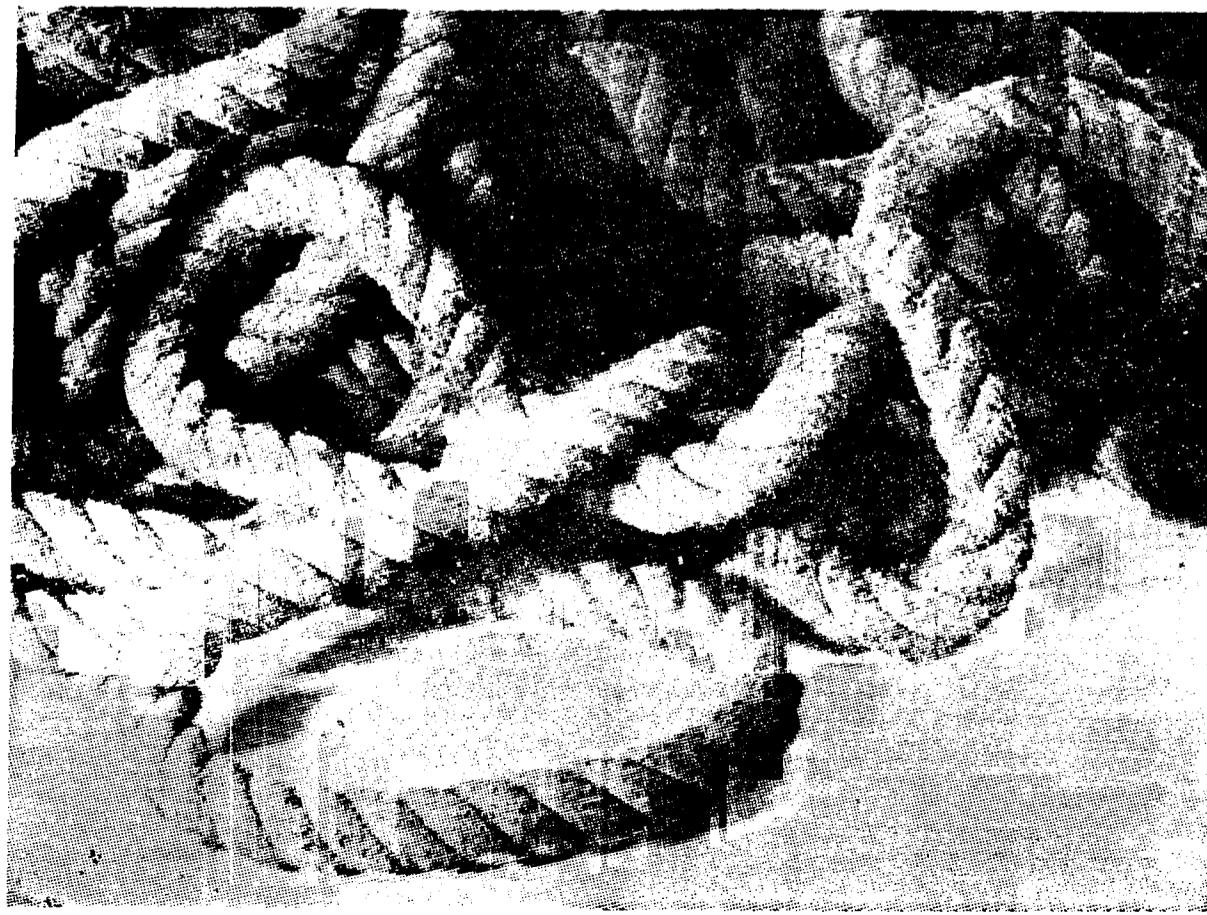
Ne znamo sasvim točno u kojoj su mjeri učesnici ove kolone, koja se kretala od Našice prema Virovitici, uklapljeni u djelatnost Matice hrvatske. Međutim, riječi izrečene na skupu boraca Podravske Slatine ovim povodom i komentar potpredsjednika Saveza boraca NOR Hrvat-

ske druga Pere Cara (»Nismo protiv toga, govorili su učesnici boračkog sastanka, da se obje matice, hrvatska i srpska, bave kulturom, naukom, prosvjetom, jer su to i cilj i svrha njihova djelovanja, ali smo protiv nečeg drugog da se ove institucije bave politikom koja je vrlo sumnjičiva. Borićima koji su proživjeli jedno vrijeme ta kolona je izgleda stravično«) ukazuju na vezu između djelovanja Matice hrvatske u ovome slučaju između stvaranja njenih lokalnih ograna, i nacionalističke provokacije u Podravskoj Slatini.

To suviše podsjeća na teška vremena i tragedije koje su za nama da bismo mogli preko toga olako prijeći, odigravali se takvi događaji ma u kojem kraju naše zemlje. Ima, u takvim slučajevima, mjesta i za ispitivanje krivične odgovornosti organizatora i učesnika izgrađa. Nas, međutim, u ovome slučaju više zanima tendencija pretvaranja kulturnih i naučnih aktivnosti u političku aktivnost suprotne programskim načelima i politici Saveza komunista i Socijalističkog saveza. Mnoge lingvističke čarke, na primjer, poprimile su drukčiji karakter od znanstvenih rasprava i nije bilo teško uočiti da su se u akeciju oko raščišćavanja nekih problema u jeziku ubacivali drukčiji motivi i težnje za razdvajanjem naroda ove zemlje.

Svako demokratsko društvo, i naše, naravno, mora onemogućavati potkopavanje temelja na kojima ono počiva. Nema i ne treba biti, razumije se, čisto »političkih« i čisto »kulturnih« organizacija, jer su ta područja u životu neodvojiva. Ali ako neka organizacija, sa jasno proklamiranim kulturnom misijom, toliko prede svoje okvire da preotima od političkih organizacija njihovo područje rada, da bi afirmirala orientaciju različitu od njihove, opravdano je postaviti pitanje kojim ciljevima stremi ta organizacija. To bi, i u slučaju Matice hrvatske, i u drugim sličnim slučajevima, trebalo jasno identificirati i objelodaniti. Matice ne mogu, u našim uvjetima, biti nikako centri nacionalnog »buđenja« i »okupljanja«, pogotovo ako se oslanjaju na nacionalne, i pri tome neizbjegljivo nacionalističke mitologije i netrpeljivosti prema drugima, a ne na fundamentalne vrijednosti demokratskog, samoupravljačkog socijalizma, nacionalnu ravnopravnost, pozeljni međusobni utjecaj i ispreplitanje nacionalnih kultura. Ako se to, poslije svih dosadašnjih ekscesa ne shvati i prihvati — sukob sa Savezom komunista je neminovan.

Komunist, 13. V 1971.

afere

SLATINA

SVJEDOČANSTVA

IZVJEŠTAJ OK SKH NAŠICE

SAVEZ KOMUNISTA HRVATSKE
OPĆINSKI KOMITET
NAŠICE

Našice, 11. V 1971. g.

IZVRŠNI KOMITET CK SKH
Kabinet sekretara — drugu Peršenu
Na osnovu dogovora između druga
Peršena i sekretara Komiteta u
Našicama šaljemo vam preliminarnu
obavijest o koloni automobila koja
je u nedjelju krenula iz Našica
preko Podravske Slatine u Viroviticu.
Detaljniju informaciju poslat
ćemo vam poslije današnje sjednice
Komiteta.

Međutim, već sada možemo ustvrditi,
na temelju informacija dobivenih
iz različitih izvora, da su članak u
Politici i izjava Pere Cara puka
izmišljotina, diverzija i svjesno
sračunata politička obmana kako bi
se njome dezinformirala javnost i
stvorilo uvjerenje da bez nekih
(rezervnih generala i pukovnika)
samozvanih bastiona bratstva i je-
dinstva na političkom konceptu ka-
ko ga oni shvaćaju nema ni socijal-
izm i bratstvo.

S potpunom odgovornošću tvrdim da
nijedan automobil koji je krenuo iz
Našice nije imao zastavu bez pet-
okrake, da nacionalni grbovi nisu
bili izobličeni, da su dapače na
automobilima bile oblijepljene pa-
piрnate republike i partijske zasta-
vice.

Zbog smrti druga Milentija učesnici
u koloni nisu bili bučni niti pjevali
pjesme, pogotovo ne da bi nekome
prkosili. Osobno sam prije odlaska
kolone razgovarao s rukovodiocima
našeg ogranka koji su s razumije-
vanjem do kraja prihvatali sve za-
htjeve i savjete i prije odlaska
kolone provjerili nema li kakva
znamenja na automobilima koja bi
politički bila neprihvatljiva.

Ako Pero Car i drugi daltonisti ne
mogu ili neće da razlikuju nacionalno-klasne boje od ustaških, ako oni
u svemu nacionalnom vide ustašto
i jednu nacionalnu manifestaciju
politički inkriminiraju i na stotine
ljudi nazivaju petom kolonom a to
oni ničim nisu pokazali, onda je
sasvim jasna politička razina tih
dušebržnika i njihova politička hti-
jenja.

Još jednom tvrdim da našička kolona
automobila ničim nije mogla
provocirati borce na njihovu skupu
u Podravskoj Slatini i ujedno na-
pominjem da je izjava Pere Cara
naišla na zgrajanje svih koji su u
koloni učestvovali ili su je vidjeli.
Uostalom, tu je kolonu vido i drug
Šibl koji je prisustvovao osnivanju
ogranka u Virovitici.

Sekretar Općinskog komiteta
SKH Našice — JAKOV BUKŠA

Matice hrvatske iz Đakova, koji su
se u Našicama pridružili koloni
članova Matice hrvatske iz još nekih
slavonskih općina. Među njima na-
lazilo se i desetak komunista člano-
va Matice hrvatske, te dva člana
općinskog komiteta SKH Đakovo.
Automobili članova Matice hrvatske
iz Đakova bili su okićeni hrvatskim,
jugoslavenskim i partijskim zasta-
vama na kojima se nalazila zvijezda
petokraka, te s plakatom Matice
hrvatske Đakovo i simbolom hrvatskog
grba, koji vam u prilogu
šaljemo. Svega se na jednom auto-
mobilu iz Đakova na anteni nalazila
mala trouglasta (sportska) zastavica
crvena, bijela, plava bez zvijezde peto-
krake, a na antenama još nekih
automobila vrpe crvene, bijele, plave
koje se nose oko šokačkih šešira i
na kojima se inače ne nalazi zvijez-
da petokraka.

Citava kolona je bez ikakvog pro-
vociranja ili bilo kakvog demonstra-
ranja prošla kroz Podr. Slatini u
pravcu Virovitice oko 8,15 sati, a
članovi Matice iz Đakova nisu imali
pojma o održavanju bilo kakvog
političkog skupa u Podr. Slatini. U
to vrijeme na ulicama Podr. Slatine
nalazili su se samo slučajni prolaz-
nici. Još u Našicama svi učesnici u
koloni automobila upozorenji su da
zbog smrti predsjednika Savezne
skupštine Milentija Popovića ne
prave nikakvu buku, da ne pjevaju
niti upotrebljavaju automobilske zna-
rene, čega su se svi učesnici u
koloni disciplinirano pridržavali.

Na osnovu ovakvog činjeničnog sta-
nja, Općinski komitet SKH Đakovo
smatra, da su navodi u člancima
objavljenim u »Politici«, »Večernjim
novostima«, »Vjesniku« i »Komuni-
sticu«

prave insinuacije i neosnovana
politička podmetnja i članovima
Matice hrvatske i komunistima koj-
su se u koloni nalazili. To se isto
odnosi na izjave drugova Pere Cara
i Josipa Antolovića-Hrvata, koje su
u odnosu na ovaj slučaj objavljene
u štampi.

Zahtijevamo da se čitav dogadjaj
detaljno i temeljito ispita i da se
pozovu na političku odgovornost oni
koji žele stvarati umjetne afere i
slučajeve i vršiti razdor u meduna-
cionalnim odnosima, a prije svega
drug Pero Car, potpredsjednik
SUBNOR-a Hrvatske i drug Josip
Antolović, te da se s istinom oko
ovog događaja i poduzetim mjerama
upozna javnost. Mišljenja smo da
tendenciozno iskrivljavanje događa-
ja vezanih uz prolazak članova
Matice hrvatske kroz Podr. Slatinu
ima za krajnji cilj diskreditiranje i
dovodenje u pitanje političke plat-
formе utvrđene na 10. sjednici CK
SKH, ustavnih promjena pred kojima
se nalazimo i učvršćivanja vi-
šenacionalne, federativne socijalis-
tičke i samoupravne Jugoslavije.

Na kraju napominjemo da su u
Matici hrvatskoj u Đakovu komunisti
prisutni od prvog trenutka kada
je potaknuta inicijativa za formira-
nje ogranka, na osnivačkoj skupštini
i kasnije u upravnom odboru i
svakoj konkretnoj akciji koja je u
okviru Matice hrvatske organizirana.
Komitet dosadašnji rad Matice
hrvatske u Đakovu ocjenjuje sasvim
pozitivno i smatra, da je djelovanje
Matice hrvatske u Đakovu u skladu
sa politikom i stavovima Saveza
komunista.

Općinski komitet Saveza komu-
nistika Hrvatske ĐAKOVO

GLAS
SLAVONIJE

OK SK ĐAKOVO U POVODU PISANJA NEKIH LISTOVA
O DOGAĐAJIMA U PODRAVSKOJ SESTINI

Insinuacije koje koče

Ustavne promjene

ĐAKOVO, 13. svibnja. — Na izvan-
rednoj sjednici Općinskog komiteta
SK u Đakovo, održanoj u četvrtak
navečer, razmatrana je informacija
o sudjelovanju Matice hrvatske na
osnivačkoj skupštini Matice hrvatske
u Virovitici i pisanje o tom
dogadaju dnevnih listova »Politika«,
»Večernje novosti« i »Vjesnik«.

S obzirom na sudjelovanje dva člana
Općinskog komiteta SK Đakovo, i
desetak komunista s područja Đako-
vo, koji su se nalazili u koloni
automobila prilikom prolaska kroz
Podavsku Slatinu, Komitet je nakon

dvosatne rasprave zauzeo stav kojim
se osuđuju napisi u tim listovima,
posebno koji su se našli na stranicama
»Politike«, dajući im kvalifi-
kaciju insinuacije koje koče realizaciju
ustavnih amandmana i promje-
ne u političkom sistemu zemlje.

Općinski komitet SK Đakovo zauzeo
je stav da o svojim zaključcima i
raspravi koja je vodena ovom pri-
likom upozna CK SK Hrvatske.

I. L.

»Glas Slavonije«, 14. svibnja
1971.

INFORMACIJA OK SKH ĐAKOVO

Općinski komitet SKH Đakovo na
izvanrednom sastanku održanom 13.
svibnja 1971. godine upoznat je o
učesnicima Matice hrvatske iz
Đakova u koloni automobila, koja se
9. svibnja 1971. godine kretala od
Našice preko Podravske Slatine
prema Virovitici, gdje se održavala

osnivačka skupština Ogranka Matice
hrvatske, pa komitet ujedno nalazi
za potrebno da o tome i svojim
stavovima informira izvršni komitet
CK SKH.

Iz Đakova je u nedjelju 9. svibnja
1971. godine krenulo prema Našicama
devet automobila s članovima

OSIJEK, 12. svibnja — U Osijeku
su se sastali predsjednici i članovi
upravnih odbora ogrankova Matice
hrvatske iz Donjeg Miholjeća, Đako-
vo, Našica, Osijeka, Slavonske
Orahovice i Valpova i raspravljali o
kulturnom djelovanju Matice na
području Slavonije.

Raspravljajući istodobno i o
napisima u listovima »Politika«,
»Vjesnik« i »Večernje novosti« o
nedavnoj osnivačkoj skupštini Mati-
ce hrvatske u Virovitici, zaključili

su kako ne bi imalo svrhe na njih
reagirati, ali je dogovorenno da se
hitno zatraži razgovor svih pred-
stavnika Ogranaka Matice hrvatske
u Slavoniji s CK SKH u kojem ga
želete detaljno i dokumentirano upoz-
nati s radom svih ogrankova i zna-
tim teškoćama na koje u svom radu
u nekim komunama nailaze.

D. MUCIĆ

»Glas Slavonije«, 13. svibnja
1971.

karte na stol

TOP BISERI

Tko čeka ...

Kako javlja »Ekonomski politika« (broj 994), saznajemo da delegacija »Forda«, koju vodi direktor ove firme za Evropu, dolazi krajem ovog mjeseca u Beograd na pregovore s UMI-jem. Konstrukcija posla oko proizvodnje privrednih vozila već je načelno dogovoren.

Istodobno iz drugih izvora saznamo da se među pregovaračima neće nalaziti dr Vito Gašparović — jer on čeka, čeka, čeka ... »fićekas«.

San
ili
Java

Nedvojbeno je danas vrlo teško točno ustvrditi gdje završavaju granice realnosti, a gdje počinju granice maštice. U to su se uvjerili i samoupravljači poljoprivredno-industrijskog kombinata »Beće«. Naime, kada je »Beće« namjeravao utjerati svoja potraživanja od dužnika, naišao je na ovu zgodu: informirajući se o mogućnostima i finansijskim sposobnostima jednog dužnika, obavijesten je s »nadležnog mjeseta« da će mu dužnik X sigurno vratiti dug — samo neka se malo strpi. Jer, dužni se vraćaju po redu, a »Beće« se nalazi tek na 1962. (tisuću devet stotina šezdeset drugom) mjestu za povrat.

Nakon ovoga samoupravljačima iz »Beće« nije preostalo ništa drugo nego da posumnjuju u narodnu mudrost koja veli: strpljen-spašen!

Standard
u
Dancing-roomu

Pod ravnanjem Kire Gligorova, Treća komisija Kongresa samoupravljača, koja je razmatrala »Probleme razvoja samoupravnog društva i životnog standarda radnih ljudi«, bila je smještena u Domu mladih na Skenderiji. Pažnju znatiželjnika privukao je interni naziv dvorane: Dancing-room.

Naziv dvorane bio je povod da jedan od prisutnih sudionika Kongresa upita Kiru Gligorova, je li slučajno da je baš ta komisija izabrala dvoranu s upravo takvim nazivom?

Gospic ne zna za obljetnicu!

Općenarodna proslava tristote obljetnice Petra Zrinskog i Frana Krste Frankopana u središtu Like, Gospicu, nije imala nikakva odreza, ni službeno ni neslužbeno. To je tim čudnije ako se zna da je ratovanje Petra Zrinskog s Turcima u nekoliko navrata vezano uz Liku — 1665 pobijedio ih je kod Perušića, 1663. kod Jurjevih Stijena (Otočac). I obitelj Frankopana vezana je uz Liku: Anž VIII Brinjski posjedovao je Kosinj u kome je, baš u njegovo doba, tiskana prva hrvatska inkunabula, slavni Misal iz 1483; čak, dakle, da ova proslava obljetnice i nije imala općehrvatski značaj — bilo bi valjanih razloga da se Like sjeti dvojice junaka.

Matica hrvatska u Gospicu predviđala je doduše u svom programu u 1971. godini i tu proslavu, no općinski fond za unapređivanje kulturnih djelatnosti — još uvijek nije Matici dodijelio dotaciju za ovu godinu! Uostalom, Matica je nije dobila ni prošle godine. Zašto?

Osobni dohoci i troškovi života

Optuživanje osobnih dohodata za uzrok nestabilnosti manira je koje se neki ne mogu odreći unatoč tome što je bezbroj puta dokazana neodrživost takvih optužbi.

Tako je npr. u najnovijem broju »Ekonomskog pregleda« Dragan Modrić u članku »Inflacija i poduzeće« napisao i ovu rečenicu:

»Prema podacima Centra za ekonomski razvoj Zagreba proizvodnost rada je u industriji Zagreba u prvih sedam mjeseci 1970. u odnosu na isti period 1969. porasla za 9 posto, a prosječni osobni dohoci po zapošljenom za 19,7 posto. Iz ovoga se vidi očiti nerazmjer medju kretanjima osobnih dohodata i proizvodnosti rada u zagrebačkoj industriji.«

Ovako sročen zaključak zasluzivaće bi temeljitu analizu i kritiku kada se nebi radilo o već poznatoj metodi zaključivanja, koja ne uzima u obzir ni najvažnije ostale čimbenike pa stoga i vodi do zaključaka koji su sasvim krivi i netočni.

Svojim zaključkom Modrić implicite optužuje privredni bazu, nosioce društvene reprodukcije za inflaciju, a ništa ne govori o drugim kretanjima i kretanjima do prvog polugodišta 1970. Npr. o indeksima realnih primanja i troškova života od 1964. do 1969. godine koji izgledaju ovako (ako je 1964. godina 100)

Troškovi života 200
Nominalna primanja 273
Realna primanja 137

Neka drugi Modrić izračuna koliko su porasli troškovi života u Zagrebu, neka to primijeni na zagrebačku industriju pa će vidjeti da postoji ne-

razmjer u razdiobi ali ne u KORIST već na štetu radnika, a usput neka izračuna koliko finansijski kapital izvlači iz zagrebačke industrije kao i stupanj eksploatacije zagrebačke industrije od strane reeksportera i finansijskog kapitala.

Inače o ponašanju samoupravljača u razdiobi i stvarnim uzrocima inflacije u Hrvatskoj, pa time i u zagrebačkoj industriji govore još jednom i riječi šefa analize Službe društvenog knjigovodstva SR Hrvatske Bogumila Cote:

»U privredi SR Hrvatske u 1970. godini povećan je udio izdvajanja iz dohotka za fondove, iako je raspodjela društvenog proizvoda nepovoljnija za privredne organizacije. To drugim riječima znači: iako su radnici dali veći doprinos društvu (u njemu je najveći povećani harač banaka i reeksportera) oni su povećali izdvajanje u svoje fondove a na račun i NA ŠTETU svojih osobnih dohodata.

Prometnice

»Borba« od 13. V. donosi izvještaj svog splitskog dopisnika o velikom odzivu koji je u tom gradu imao poziv da se pomogne izgradnja pruge Beograd-Bar i tunela kroz Učku. Tako je splitsko brodarsko poduzeće »Jadranska slobodna plovida« dala bespovratno i za Učku i za prugu Beograd-Bar po 150.000 dinara, naravno novih. »Jugoplastika« je odvojila 150.000 dinara zajma za tunnel kroz Učku, a 100.000 zajma za prugu Beograd-Bar. Investiciono-komercijalna banka je za objekt upisala po 2 milijuna zajma, a »Brodospas« po 100.000 za svaki objekt. Turistička agencija »Dalmacija-turist« dodijelila je 5.000 dinara za prugu, a isto toliko za tunnel. »Borba« ne donosi nijednu vijest o davajući pomoći i upisu zajma splitskih radnih organizacija za autoput Split-Zagreb. Da li je to slučajan ili namjeran propust? »Borbina« dopisnik nije bitno, ali nemoguće je ne zamijetiti da se »Borbina« dopisnik ne nalazi ponukan da bar jednom riječju istakne nesebičnost splitskih radnih organizacija koje pomažu razvoj u drugih jadranskih luka i to baš u vrijeme kad splitska luka stagnira. Ipak, nadamo se, da će »Borba« uskoro donijeti vijest da beogradska reeksportna poduzeća »Genex«, »Inex« i druga, te beogradске »jugoslavenske« banke daju milijunske bespovratne pomoći i upisuju zajam za izgradnju autoputa Split-Zagreb, tunela kroz Učku, pa i pruge Split-Sarajevo, koja se trebala početi graditi već godine 1900, tako bar piše Stjepan Radić. S obzirom da su spomenuti reeksporteri i banke veliki dio svoje sadašnje finansijske moći stekli (nećemo govoriti na koji način) upravo na području gdje bi se trebali graditi spomenuti prometni objekti očekivati je da se i takva vijest pojavi na stranicama »Borbe«.

Šećer i devize

Plan sjetve šećerne repe podbacio je ove godine za preko 20 posto radi toga jer je odobreno povećanje cijena šećerne repe na 0,22 din po kg. a ne 0,25 din, koliko direktor Poslovne udruženja industrije šećera Milorad Džombo misli da bi bilo dovoljno za potsticanje poljoprivrednika da zasiju dovoljne količine šećerne repe kojima bi se zadovoljile naše potrebe u šećeru.

Prema vijesti »TANJUGA« zbog ovoga će trebati uvesti oko 150.000 tona šećera i da će »NAS« (kaže »TANJUG«) to stajati oko 25 milijuna dolara a da bismo uštedjeli najmanje oko 12 milijuna dolara da je otkupna cijena »odredena« za jedan kilogram šećerne repe recimo na svega 0,25 dinara.

»TANJUG« išpeo kaže da će NAS ova šećerna priča skupo stajati i da će nam šećer biti gorak ali »TANJUG« ništa ne kaže zbog KOGA to mi svi treba da platimo ovu dolarsku razliku.

I zbog koga će šećer biti skuplji što će šećerane (domaće) preradivati manje repe pa će nam svoje stalne troškove prevladati na šećer koji su proizveli u manjim količinama?

I konačno ovo je jedan od bezbroj slučajeva koji pokazuju zašto Jugoslavija ima stalni trgovачki deficit. Umjesto za modernizaciju industrije moramo dolare davati da šećer koji smo mogli sami proizvesti. A dolare dajemo i za vino i cigarete i za sve druge što si netko može zamisliti ili ne.

I konačno najvažnije. Mi ćemo svi platiti za uvezeni šećer još i harač reeksporterima. Koliki i zašto? I tko će biti taj privilegirani kojemu ćemo mi svi platiti? Očekujemo odgovor.

